

HID

TÁRSADALMI, IRODALMI
ÉS KRITIKAI SZEMLE

1949 december

T A R T A L O M:

Lőrinc Péter: Monopólium-e a tehetség?... (633) — *Branko Csopics: Az »Ifjú gárda: írójához«* (639) — *Oszkár Davicsó: Míg az urak urizálnak* (640) — *Herceg János: Hódítók* (650)

FIGYELŐ

Gál László: Gorkij »Az anya« (660) — *O. M.: Események kultúrfrontunkról* (664) — *Juhász Géza: A szubotcai írók klubjáról* (666) — *Bogdánka Csiplics: Hogyan változott Milán* — *Grisává* (668) — *Gajdos Tibor: A szubotcai képzőművészek kiállításáról* (671) — *Lőrinc Péter: A tűnő fehér foltok* (673) — *Davidovics: Borisz Kidrics könyvéről* (684) — *V. Teszlics: Három tájékoztatóirodás könyv* (686)

SZEMLE

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

Felelős szerkesztő: Olajos Mihály

Szerkesztőség: Noviszád, Jován Gyorgyevics utca 2. Telefon 26—33

Kiadóhivatal: Szubotica, Engels utca 9

Telefon: Szubotica, 414

Előfizetési díj: Egy évre 120 dinár, fél évre 65 dinár

Postatakarékszám 3-476.030. Lapzárta minden hó 10-én

Kéziratokat nem őrizünk meg és nem adunk vissza

Monopólium-e a tehetség?...

Gondolatok olvasás közben

Irta LÖRINC PÉTER

A „Literaturnaja Gazeta”-t és a „Sovjetskoje Iskusstvo”-t olvasgatom. Olvasok és elgondolkozom. Nem tudom, nem követek-e el ezzel bűnt, nem tudom, szabad-e gondolkodni. Lehet, hogy ezáltal — eretnekké váltam, mert van úgy, hogy eretnekké válik, aki gondolkodik, aki nem fogadja el szó nélkül és gondolkodás nélkül a dogmákat. A marxizmus-leninizmus persze nem dogma és én így jogot formálok magamnak a gondolkodáshoz és elgondolkozom az olvasottak egyes tételein. Úgy érzem, szabad gondolkodnom, önállóan gondolkodnom, belevinnem gondolataimba sajátosságaimat, népem és hazám sajátosságait.

Nem vagyok ugyan biztos benne, a mondott lapokat olvasgatva, hogy érvényes-e még a marxizmus, amely ellensége minden dogmának, amely alkotó erejű, — mert valamikor úgy értesültem róla, — hogy Marx német volt. Marx nem volt orosz. Már pedig valóban tudós, valóban alkotó író, filozófus és művész-ember e lapok szerint csupán orosz lehet. Elismerhetjük-e még Marxtól és Engelst, vagy — meg tudta teremteni a szocializmust, a tudományos szocializmust az orosz nép tehetsége is, minden külső hatás és behatás nélkül?! Talán Lomonoszovon, Radiscseven, Csernisevszkin át vezetett a vonal, amely Leninig jutott el? És Lessingek, Diderot-ok, Hegelek, Marxok nem járultak hozzá a leninizmus kialakulásához?

Nem véletlenül említem ezeket a neveket, de Lessingről és Diderotról van éppen szó az egyik olvasott cikkben.

Hatalmas viták folynak az említett lapok hasábjain is a kozmopolitizmusról és hazafiságról. Kozmopolitizmusról és nemzetköziségről. Annyi bizonyos — feltétlenül igazat kell adnom ezeknek a hozzászólásoknak. És a hozzászólóknak. Én is megkülönböztetem a kozmopolita világpolgárságot, a hazátlan, nemzetietlen világűrben tengést-lengést attól a nemzetköziségtől, amelynek alapja a hazafiasság. Nem becsülhetem meg más nép fiát, ha a magamét nem becsülöm. Nem kelhetek fel más nép szabadságának megvédésére, ha a magamét meg nem védem idegen támadók ellenében. Elismerni minden népet és elismerni mindenkinek a szabad hazáját vagy a senkiét sem ismerni el — a magamét sem és talán első sorban: ez itt a kérdés. Aki nemzetközi, — egyúttal hazafi is, a világpolgár nem szereti hazáját és könnyű szívvel

egyeznek bele, hogy világhódítók kezére játsza a magáét — a másokét is.

Kik ma a világpolgárok, a kozmopoliták? Azok, akik Amerika kezére akarják játszani a világot és akik ezért el akarják altatni mindannyiunk hazafiságát, szabadság-szeretetét és nagy népek kultúrfőlényéről prédikálnak, amely nekünk kis népeknek — csupán hasznunkra válik. Így lesz a kozmopolitizmus az elnyomó nacionalizmus és sovinizmus eszköze. És így lesz a valódi nemzetköziség és a vele karöltve járó valódi hazafiság ellensége a világpolgári kozmopolitizmusnak. Ilyen értelemben elemzik ezt a kérdést az említett lapok. És mi csak helyeselhetünk. De mélyedjünk el jobban ezekbe a gondolatokba.

Mitén a filozófus Kedrov kozmopolita elgondolásait támadja. Mert Kedrov a nemzeti önállóságot, a nemzeti elgűbőzést, idegen hatásoktól elzárkózó autarchikus-önelégségességet burzsoá-elnének keresztelte, mert Kedrov így világpolgárrá vált, aki csupán az idegen hatást kedveli, az idegen, nem-orosz kultúra előtt bókol. Kedrov például Radiscsev filozófiáját egyszerűen a francia forradalom visszhangjának tartja. Mert Kedrov nem törődik műveiben az elsőbbség kérdésével, azzal, hogy valamely találmány orosz vagy idegen névhez fűződik-e, hogy ha ketten, hárman is voltak, akik a tudomány valamely ágát tovább fejlesztették, nem orosz volt-e közöttük mégis az első? Mert Mitinék szerint a lényeg éppen abban áll, hogy minden új gondolat — orosz agyban született meg, ha mások ragadták is el a babért. Nagy hibája tehát Kedrovnak is, másoknak is, akik fel tudják tételezni, hogy idegenből vehetett át orosz ember valamely gondolatot, vagy témát, irodalmi motívumot. Mert akadtak olyanok is, orosz emberek között, akik azt állították, hogy például egyes orosz irodalmi művek anyagát írójá — a román népmonda mesevilágából merítette. Hát nem tételezhetünk fel annyi tehetséget az oroszban, hogy ő is megteremtette, meg tudta teremteni azt, ami egy román agyában megszülehetett? Hogy orosz, az orosz Radiscsev is megalkodhatta azt, amit a francia forradalom hatásának tulajdonítanak egyesek?! Ha Kedrov elveti a népi tehetséget, a belső hatásokat, egy nép eredeti útját, amely életéből és sajátosságaiból adódik, úgy Mitin viszont tagadja az idegen hatásokat, tagadja — a nemzetköziséget! Sőt az orosz léleknek olyan kivételes képességeket tulajdonít, amely gondolkodásmód, ha csak kissé feszítik is túl — elvezet akár a faji elmélethez is, amely szerint csupán az oroszoknak van tehetsége, a többi alsóbbrendű nép.

Érdemes ezt a mitini elgondolást bíráló tárgyává tenni. Vagy nem azt jelenti-e ez, hogy tagadjuk a népeknek egymásra tett hatását?! Hogy tagadjuk a forradalmak óriási jelentőségét? Mert, hogy Radiscsev az orosz élet terméke, hogy őt az orosz fejlődés adta, az egészen bizonyos. De ugyanakkor bizonyos az is, hogy a francia forradalom hatással volt úgy reá, mint másokra is. Vagy Martinovics Ignácokra nem volt hatással a francia forradalom? És egész népekre nem volt az hatással? Petőfi nem azt mondta-e saját magáról, hogy a francia forradalom története a bibliája? Ennek ellenére Petőfi természetesen a magyar életből fakadt, de bizonyosan felhasználta éppen a magyar élet jobboldalra terelésére a francia forradalom tanulságait. Ha tagadjuk általában a külső hatások lehetőségét — nem tagadjuk-e ezzel — az Októ-

beri Forradalom óriási nemzetközi jelentőségét is?! Mi — elismerjük azt, hogy Október nagy hatással volt ránk, hogy nagy hatással volt ránk a Szovjetunió fennállása is, a Vörös Hadsereg fennállása és harcai. Ugyanakkor persze tudjuk azt is, hogy a saját életünk sajátosságaiból fakadtak egyes elgondolásaink és nem csupán idegen hatás alatt váltunk szabadokká. De a saját erőnkől is. És mit mond Mitin? Mi a véleménye erről? Az, hogy mi — csupán külső, csupán orosz hatás alatt lettünk szabadok. Mitin az orosz esetben tagadja a külső hatásokat. A mi esetünkben viszont, éppen ellenkezőleg, csupán a külső, az orosz hatást ismeri el! Vajjon ezáltal nem válik Mitin maga is kozmopolita világpolgárrá?! Aki tagadja a mi nemzeti hazafiasságunk létjogosultságát és azt is, hogy lehettek dolgok, esetek, gondolatok, amelyek nem a külföld hatása alatt születtek meg. Hogy adódhat másutt is — önálló kultúra, önálló mozgalom.

Talán még más is következik ebből. Miért érzi Mitin és miért érzik mind a Mitinek lealázónak azt, ha esetleg írjuk más nép témaköréből is méltóan? Ezzel csökkentik talán az orosz tehetséget? Bizonyára Mitinék is tudják, hogy a tehetség nem orosz monopólium, hogy minden nép fiai között adódhatnak tehetségek és hogy idegenbe menni, járni el témaért — nem szégyen. Shakespeare megette többször is. Mások is. És nem szégyelték. Van persze elég anyag odahaza is, de a népi mesekincs eléggé nemzetközi, ha feldolgozásában azután annál inkább meg is nyilvánulnak a népi sajátságok. Hiszen éppen ezt is jelenti a szocialista tartalom és nemzeti forma egysége. És ha Mitinék ennyire mennek az elzárkózásban, nem szigetelődnek-e el ezáltal, nem térnek-e majd át a „splendid isolation” vonalára? És még valami! Nem véletlenül mondtam eddig állandóan „oroszt” és nem „szovjetet”. De orosz népről, orosz tehetségről beszélnek Mitinék is. „Moszkvai jellem” a címe egy orosz színdarabnak. „Moszkvai jellem”? Kemény, szilárd jellem. Ha szavad adtad, tartsd is be! Add magad a hazának...” És a cikkíró Mihalkov hozzáteszi: „A moszkvai jellem, szóval — orosz jellem, bolsevik jellem.” De vajjon — mindez csupán orosz jellem tulajdonsága lehet? A szótartó, hazaszerető, önfeláldozó, szilárd ember — orosz bolsevik lehet csupán? Magyar ember nem szeretheti az adotti szót!? Jugoszláviai ember nem szeretheti hazáját? És még nem volt rá eset, hogy jugoszláviai ember életét is áldozta volna hazájáért?!

És azontúl. A marxizmus a fejlődés, a társadalom fejlődésének alapján áll. És Lenin volt az, aki kihangsúlyozta, hogy egyenlőtlen a fejlődés, hogy nem ugyanaz a nép áll állandóan az élen a haladásban. Akár az ék-alakban röpködő darvak élén is leleváltják egymást a legerősebbek. És egész bizonyos, hogy Október óta az orosz nép, a szovjet-nép haladt az élen. De ugyanannyira bizonyos az is, hogy Október előtt, hogy 1917 előtt volt — 1789, volt a klasszikus polgári francia forradalom és hogy 1789 és 1793 idején a francia haladt az élen. Mért kell hát szégyelni és mért letagadni 1789 esetleges hatását Radicscevre vagy Puskinra, akiről szintén nem szabad, Mitinék szerint, azt mondani, hogy „az európai felvilágosodás gyermeke.” Nem hamisítjuk meg ezáltal a történelmet?!

Hiszen mindez világos és érthető. Talán szükség is van ezekre a túlhajtott gondolatokra. De nem éppen az a megalázó az orosz népre, ha azt tételezzük fel róla, hogy csupán akkor szereti kellőképp hazáját, ha ennek kedvéért meghamisítjuk a történelmet? És — eddig úgy tanultuk a marxizmusban, hogy az igazság azért hasznos, mert igazság! Elítéltük a pragmatistákat, Dawey-éket és Jameséket, mert azt tartották igaznak, ami rájuk nézve hasznos volt. Most magunk is pragmatistákká válnánk?! Mert hogy fogadjuk el például igazságnak azt, hogy annak ellenére, hogy az orosz cárizmus Európa zsandárja volt, az orosz nép mégis többet nyújtott minden téren, a tudomány terén is, mint bármely nép, amely abban az időben az orosz előtt haladt. Nem sikkasztunk-e el ezzel az állítással még valamit? Nem sikkasztjuk-e el ezzel — az ugrás jelentőségéért?! Hol akkor a nagy különbség, a szocialista forradalom hatása és jelentősége, ha az orosz nép utána sem igen nyújtott többet — mint már annak előtte is?! Ha már 1917 előtt is az élen járt és világokat teremtett? Elsikkadt a minőségi különbség! Emellett azután el-
törpül az, hogy például csupán Lobacsevszki, mondjuk, a nagy alkotó tudós a mértan terén, hogy mellőle elmaradnak a szintén nagy alkotó tudósok: Bólyai és Riemann. Nem tudom — talán az ukrán írók Sevcsenkó és Leszja Ukrajinka csakugyan nem tanultak az egykori nyugattól, de úgy érzem, hogy ez nem akadályozta volna meg a mai nyugatot, hogy éppen ellenkezőleg a szovjettől, a kelettől általában tanuljon. Megismétlem: Petőfi tanult a francia forradalomtól, de tanult persze és főleg, a magyar néptől is! És nem tagadjuk le egyoldalúan egyik hatást sem. Hogy tanultak-e a hudozsesztveni színház tagjai — Lessingtől és Diderőtől, hogy visszatérjünk a kiindulóponthoz, azt nem tudom, de hogy ennek letagadására nincs szükség, abban egészen biztos vagyok. És bizonyos az is, hogy a szocializmus nyelve nem az orosz. Nem csupán az orosz. Hogy a főbb nyelv sem kizárólag a polgárság, vagy a grófok nyelve. Mert bizonyos, hogy Hitler németül írt, de németül írt Goethe és — Marx is. Magyarul beszélt ugyan Szálasi is, de magyarul írtak és beszéltek Petőfi, Ady és József Attila is. Bizonyos, hogy az orosz nyelv — Lenin nyelve, de oroszul írt egyebek között Katkov is és Nikoláj cár, a népek zsandára is, orosz nyelven adta ki rendeleteit.

A „Viva Villa” filmet nem szabad dicsérni a Szovjetunióban, mondják Lifinék, a Szimonovok, Ozerovok és társaik, mert — amerikai film. És nem teszik hozzá, hogy talán azért, mert rossz, mert imperialista, mert művészietlen amerikai film. És ezzel — politikai hibát is követnek el. Mert a jó harcos — filmben vagy regényben, munkás proletár-társban és osztályharcban vagy tudományban és filozófiában, — bajtársam és harcos társam, akárhol van is! Mert, igenis mi szövetkezünk az amerikai néppel, az amerikai haladókkal, amerikai békeharcosokkal — az amerikai imperialisták és kultúr-
fullajtárjaik ellen. Mert igenis mi két Amerikát különböztetünk meg és tudjuk, hogy a haladó Amerika — szövetségesünk a harcban az elnyomó háborús uszító Amerikával szemben. Ha eltaszítjuk magunktól más népek haladó rétegeit, osztályait — egyedül maradunk és elszigetelődünk. Motilov elismeri — fehér holló a „Literaturnaja Gazeta” hasábjain — hogy Sinclair Louis haladó író

és vannak érdemei. Viszont mi elismerjük Upton Sinclairról, hogy az amerikai imperialisták világpolgári eszméit hirdeti, hogy lépre csalja vele a kis népeket. De — úgy gondoljuk — Sinclair Louis mellett amerikai írók voltak az egykori Walt Wittman, Dreiser és Jack London is és Steinbeck is amerikai író. Hogy szóval nem csupán Truman és Marshall élnek Amerikában. És — hogy egy lépéssel tovább menjünk — ha elítéljük a kozmopolitizmust, akkor mért ítéljük el egyúttal azt a jugoszláv írókat is, aki — szintén elítéli a kozmopolitizmust és a hazafiasság és nemzetköziség vonalán halad. Mert a jugoszláv írók is saját nemzeti hagyományukat építik ki és erre építenek, habár — és ebben már nem egyeznek meg Mitinekkel és Szimonovékkel — nem is állítják, hogy Sztérija megelőzte Moliert és hogy talán egyúttal — Plautus apja volt és Aristophanes nagyapja. Büszkéek Nyegosra, habár még sohasem mondták azt, hogy Nyegos — Milton mestere volt. Talán nincsenek is még a jugoszláv népeknek túlon túl nagy értékeik a múltból. Mégis Rugyer Boskovics jugoszláv volt és szerbek énekelték a világhírű népdalokat, amint hogy Szerbiában állították össze az éppen 600 esztendőös Dusan-törvénykönyvet. És az élénk középkori, kolostori freskók vagy a debár-ohridi falfaragások is itt készültek egykoron.

Ez talán édeskevés még akkor is, ha tudjuk, hogy nem egyedül álló jelenségek. Mégis azt jelenti ez, hogy más népeknek is lehetnek tehetséges fiaik, más népeknek is lehetnek önálló alkotásaik. Így talán jugoszláv gondolkodó és politikus volt az a Juraj Krizsanics is, akit — mert csakugyan két ízben járt Oroszországban és ott is írta egyik főművét — mint nálunk a sajtóban ezt jelezték — orosz tehetségnek tettek meg a Mitinek. Annyi bizonyos, hogy Krizsanics „népünkről” írt, amikor nem csupán a szerbre és horvátra, de minden szlávra gondolt és hogy ezt orosz nyelven írta. De ugyanígy bizonyos az is, hogy akkoriban, hiszen vagy 300 éve ennek, még nem alakult ki sem a horvát, sem a szerb nemzet és nem is volt a horvátnak, szerbnek önálló állama. Ennek ellenére Krizsanics, amikor orosz földre lépett — szerbnek vallotta magát, nem orosznak és horvátnak csak azért nem, mert tudta, hogy ott nem jó szemmel néznek a katolikusra. No, így sem túlságosan becézték, hiszen 15 évre száműzték Szibériába és ott is írta meg főművét, amelyben arról ír, hogy az oroszoknak van állama, az orosz álljon a szláv népek szabadságharcának az élére. De figyelemzettel egyúttal a cárt arra is, hogy ezt csak úgy teheti meg, ha szakít eddigi elnyomó politikájával, mert az elnyomó politika — elriasztja az oroszoktól a többi szláv népet, ahelyett, hogy vonzaná őket. Oroszul írta mindezt és oroszul bírálta az orosz nemest és életét is. De írt Krizsanics latinul is és mégsem volt sem latin sem római és — írt persze horvátul is, gyűjtött horvát népdalt is és olaszból nem oroszra, de horvátra fordított. Krizsanics még 1660 táján olyan új gondolatokat ír le és olyan új utakat tanácsol a cároknak, amelyekre csupán vagy 50 év múltán fog rálépni I. Péter cár és amelyeket csupán 100 év leteltével ismételt meg szinte ugyanolyan módon a nagy orosz gondolkodó, Lomonoszov. Persze sem Péter, sem Lomonoszov nem ismerték, nem olvasták az előttük élt Krizsanicsot. Orosz volt Krizsanics? Semmiesetre sem. Sőt gondolatai is jórészt még akkor értek meg, amikor nem járta

az orosz földet. De... ha valakinek, valaki előtt... fontos az elsőbbség kérdése, akkor az be kell hogy ismerje, hogy a horvát Krizsanics vagy 50 évvel megelőzte I. Pétert és vagy 100 évvel megelőzte Lomonoszovot. Azért persze, mert tudott első lenni, nem kell őt még megtenni — orosznak.

Pankrátova orosznyelvű történelmi tankönyvének, az „Istorija SSSR”-nek második kötete áll előttem. 1947-ben adták ki a középiskolák ötödik osztálya számára. Érdekel, mit is tanultak az ötödikesek 1947-ben. Hogyan tanulták a Szovjetunió történelmét. A 137. és 138—139. oldalakon például ezeket olvasom Grúzia történelmével kapcsolatban a XVIII. század végén és XIX. század elején. „Az volt a legkisebb baj, hogy Grúzia a cári Oroszország gyarmatává vált. Hiszen éppen ez mentette meg attól, hogy perzsa vagy török rabigában szenvedjen. Az orosz cárizmus — haladást jelentett és biztosította az ország fejlődését a kapitalizmus felé”.

Többször is elolvastam ezeket a sorokat. Talán tévedtem. Nem. Nem értelmeztem rosszul ezeket a szavakat. Itt csakugyan egy szó sincs arról, hogy a kaukázusi nép — esetleg önálló és független is lehetett volna és hogy talán ez esetben a haladás üteme is meggyorsul. A szabadság lehetősége, a szabadság eszméje itt fel sem merül. Itt a cár, — akár angol könyvekben az angol hódító Indiában — kultúrmissziót teljesített. Bizonyára azért, mert — orosz volt, nem pedig iráni vagy török. De hiszen az előbb elvetettük Lessinget és Diderot is, most pedig a cár is — kultúrhivatást teljesít. Álljunk csak meg egy szóra. Hiszen így, erre az álláspontra helyezkedve, el kell hogy ítéljük Zrínyit, Rákócit és Kossuthot, mert ők harcoltak a Habsburgok ellen, mert ők nem hajtottak fejet az osztrák császár — kultúrmissziója előtt.

És igaz-e vajjon, hogy az orosz elnyomás megteremtette a kapitalizmus fejlődésének feltételeit? Pankrátova az ellenkezőjét állítja ennek. Már ugyan itt, pár sorral alább és, például, a 176. oldalon is arról ír, hogy a jobbágysorsot még súlyosbította ezután a gyarmati elnyomás, hogy lázongott a nép és elítélték és olyan nyelven olvasták fel előtte az ítélet szövegét, amelyet nem értett meg. Arról ír, hogy a nép számtalanszor felkelt a bátyuska ellen, akinek tábornokai a nemeseket segítették a nép ellen és a grúz nemesekkel versenyt fosztogatták a népet. Mintha itt a kozmopolitizmus vádjá — önmaga ellen fordulna, Pankrátova ellen irányulna, aki egy kis népet igyekszik elaltatni ennek kultúrmissziós mérgével.

BRANKO CSOPICS:

Az „Ifjú Gárda“ szerzőjéhez

Kezdő vagyok csak, nem szokott fegyver
ügyetlen újjaimhoz,
és te ősz farkas, célzásban mester,
és a tusában biztos,
ám ne haragudj, nem tiltható jog,
ha most helyetted s ellened szólok.

Most miközöttünk mély árkot ásnak,
s mord kerítést emelnek.
hogy bunker-sünök szegjék egymásnak
füskéit gyűlöletnek.
S te elrejtettél élőt s halottat,
harcunk nagy hangon — elhallgattad.

A halottaink! — hosszú a lista —
számuk az anya kérdi —
száz és ezer ifjú gárdista,
a te Olegod érti;
és te akadnál bíró-csahosnak,
hogy sírjaikat eltámassad.

Sok ifjú lányunk fektette földre
kegyetlen acél-zápor,
az arcát Uljádztól örökölte
mind, vagy Sevcov Lyubától,
mért hasítasz hát anyák szívébe,
fehér kendőket sírokról tépve!

Hallgatással vagy szóval igézve
a hőst törölni nehéz,
mert minden szívbe jól belevéste
egy óvatos, drága kéz.
Büszkeség s bánat örök őrsege
áll halhatatlan árny-küszöbére.

„Kis nép” választát halld, „nagy ítélő” —
így válaszol a földem:
Kosevoj él a szívünkben élő
sok értünkeseft hősből.
És millióink előled zárják
magukba doni Ifjú Gárdád.

(Ács Károly fordítása)

Míg az urak urizálnak

Irtó OSZKÁR DAVICSÓ

Egyhangú ölmos őszi eső esett, mely nem kopog vígan az ablakon és a fekete aszfalton, eső mely apró, majdnem láthatatlan cseppecskéből áll s melynek olyan fanyar az illata, mint a nedves ág füstje. A hársak és a platánok utolsó leveleiket hullatták, homály és köd ereszkedett le a szürke égről csendesen mintha függöny borulna valamire, ami elmúlt. Lépéseket hallottam és világosságot gyújtottam. Mihájlisz levetette átázott vászonkabátját, két-háromszor végigsímította csapzott, átázott haját, nedves kezét megtörölte összeszakadozott nadrágjában és halkán így szólt: „Eljöttem, hogy Makroniziáról meséljek Neked. Igen, Makroniziáról elvtárs. Nem hallottad hírét?

Hallgatván őt, kérdeztem magamban, hogy lehet az, hogy ez a sovány fiatal ember viaszsárga arccal, ez a csontvázbeteg ember sikerrel járt túl az örök eszén és egy egyszerű fenyőszlopon úszva eljutott az Epirusz partjaiig, hogy onnan a lakatlan öblökön keresztül heteken át hányódva pusztá fensíkokon és Görögország sziklás vidékein eljusson a határokig mezítláb, kenyértelen, fegyver nélkül, iránytű sem segítette és egy árva fillér sem volt nála. Ha végeredményben ez az istentelen korszak örökre nem választott volna el bennünket a hittől és természetfölköftitől, lehet hogy egyesek, akik nem tisztelik a testnek és a gondolatnak az erejét, felkiálthatnának: „Csoda!” De azok, akik a végtelen dimenziók iránt érdeklődnek, azoknak ott kellene a feleletet keresni és megtalálni az egyedül lehetséges valóság határain belül és azokban az erőkben, amelyek azt mozgatják. És ha ez a csoda elkerülhetetlen, úgy kell értelmezni, mint egy adattal többet az ember legyőzhetetlen hatalmáról: aki a szabadságáért küzd és küzdelem közben erősebbé válik saját erejétől, túlhaladja saját gondolatait is, talpraesettebb a saját ügyességénél és vakmerőbb saját bátorságánál.

Minden erejének összeségénél is hatalmasabb az az ember, aki a harc hevében az emberek szétszórt energiáit gyűjti össze egyetlen gondolattá: sikerré. Ez a testi erők gyűjteménye és a lélek elragadtatásának a kommunisták legyőzhetetlen hitévé válása, hogy az ügy, amiért küzdenek igazságos, halaszthatatlan és elkerülhetetlen, igazolja egyszersmint azt is, hogy egyeseknek a szétszórt és elválasztott ziláltság is csodásnak tűnhetik fel. De ugyanakkor a hihetőnek és a lehetőségnek újonnan meghódított területei megkövetelik, hogy a normák határai kiszélesedjenek, amelyek eddig az emberek számára elérhetőeknek bizonyultak. Így vált ő is nagyobbá saját lényénél.

Mihájlisz suttogva beszélt, megszakítva tuberkulotikus köhögéssel, arról a szörnyű sorsról, amelyet tízezerszámra ismertek meg, akiknek nem sikerült szökéssel szabadulni Makronizia poklából.

Makronizia Korfu szigetétől nem messzire esik. Alig 17 km hosszú-ságú, a szélessége 2 km a legszélesebb sávján. Három büntető, javító batalionba osztva ezen a szigeten dolgoznak 18 éves ifjak és hajlott-hátú öregek, volt ELASZ alakulatbéliek és a görög demokratikus hadsereg harcosai, kommunisták és pártönkívüliek, parasztok, munkások, iparosok és diákok. Hegyen-völgyön gyűjtötték össze őket, büntető-ekszpedíciók alkalmával és tisztogató akciók betöréseivel, itt végezték együttesen a kényszermunkát a rokkantak, egészségesek és sudár ifjak a felfegyverzett védőőrség vigyázó tekintete előtt. Az örök mindnyájan notorius gonosztevők, nagy prakszisú hóhérok, zsandárfajzat, akik az utolsó 10 évben hűségesen kiszolgálták 2 görög királyt, egy olasz császárt, magát a „Führer”-t, angol generálisokat és a Marshall terv katonái szakértőit. Egész idő alatt nem vették le szemüket a puskájuk irány-zékáról, amelyekről sortűzet adtak egyszerű fegyvertelen emberekre, kiknek nem volt más vétkük, mint az, hogy szabadok akartak lenni.

— A védőőrség, s Mihájlisz megreszketett az emlékeztéstől, a büntetőbatalion 1/10 részét tette ki. A legmodernebb fegyverekkel szerel-ték fel őket és a batalion — mint említettem — fegyvertelen. Ez a már klasszikussá vált görög párhuzam. Mindenütt nemcsak Makronizián fíz meztelen köztársaságira, alig egy-egy királypárti esik. De az viszont nem éhezik és fegyvert visel. És olyan ma Görögországban a helyzet, hogy jólakott csak az lehet, aki áruló és gyilkos és őrizet alatt tartja azokat, akik éhesen és szomjasan a halált is vállalják mindnyájuk szebb jövőjéért.

Makronizián egy adagból áll a napi étlap, leginkább sózott he- ringet osztanak. Három napra száz gramm ivóvíz a fejadag. Ez annyi, mint egy közönséges borospohár. Egy pohár víz három napra. Makro- nizia kopár pusztaság volt, egyetlen egy olajfa és fenyő sem nőtt a ko- pár buckákon, sőt tüskék és bokrok sem teremtek az alacsony sós kö- veken, amelyen századok óta csak a sirályok és fecskék pihentek meg a téli viharok és a vad sírokkó idején. Halászkunyhónak hírét sem lát- tuk. Csak a tengerből kikerült rothadó növényzet, széteső madárfészkek, halak és tengeri sünök csontvázai és néhány tengeri csillag hevert a főveny szikes partján. Vízet a számunkra egész Lavrioszról kellett hoz- dani. A szigetnek a parancsnoka Barjaktaru ezredes volt, a rangját még a németek alatt kapta. Katonának, semmilyen. De azért vérszomjas és kapzsi kalmár. Néhány nyugalmazott zsandára révén feketebörzei ára- kat is felülmúló zsarolással árulták a kokakolát, penészes cigarettákat és néha fekete erjedő kenyeret. Pénzt kaptunk, de a csomagot eltöltötték tőlünk. De pénzt is honnan kaptunk volna, munkánkért nem járt mun- kabér.

Mégis a szabadon élő elvtársak a szájuktól vonták meg a falatot, hogy időről-időre néhány drachmát küldhessenek, amit mi szegyen- kezve és önmagunkat is utálva költöttünk el a Barjaktaru kantinjában.

Tizenkét órát dolgoztunk egyfolytában lenni a kőbányában, vagy azokon az épületeken, amelyeket a parancsnok, a tisztjei és később a védőőrség katonái számára emeltettek. Az alváásra szánt időt öt órában állapították meg. „Ennyi Napoleonnak is elég volt” — ismételte

Barjaktaru, aki szeretett gúnyolódó beszédeket tartani, — „ennyi legyen elegendő a görög katoná számára is”.

Amilyen katonák mi voltunk, inkább fegyencek. Naponta háromszor névsorolvasás.

Órákon át ácsorogtunk azon a téren, amelyet mi magunk építettünk ki, a part mentén és várakoztunk a forrón tűző délszaki nap hevében, hogy a tiszt urak befejezzék az ebédjüket, vagy bridzspartijukat, hogy visszatérjenek Korfu szigetén tett kirándulásukról, vagy csupán arra, hogy kegyeskedjenek a tengeri fürdőjükből kimászni. A mi számunkra tilos volt a fürdés. És amíg mi a mólót építettük, vagy a parti erődítményeken perzselt bennünket a nap, addig ők nagy tarka napernyők alatt itták a limonádét és hűsítették magukat a tenger vizében, közben ránk kiáltottak: „Serényebben dolgozzatok! Hazafiasabban — igenis ti kommunista dísznók!” Néha pedig átmeneti türelmüket veszítve féltelmetlen és tengervizétől nedvesen vertek bennünket bambuszkorbácsaikkal. Így azonban csak a tiszték viselkedtek. De a védőörizet katonái azt követelték tőlünk, hogy mi a szomjúságtól elsötétülő szemekkel édes vízzel öntözzessük őket, amellyel naponta kétszer mosakodtak. Soha senki közülük nem mulasztotta el, hogy ne parancsolta volna meg a mosdótálakban eléje hozott tiszta ivóvizet és utána nem követelte volna tekintetével, hogyan öntjük a piszkos vizét a tengerbe. Esténként munkából való visszatérésünk idején vártuk a névsorolvasást, még akkor is tobzódtak a mosdóvizükben, itták előttünk a hihetetlen mennyiségű ivóvizet, a mólóról ugráltak a tengerbe, vagy pedig a tuss alatt pazarolták a drága italt, sikongatva a gyönyörűségükről. És mi a halottfáradt és szomjas fekete sereg némán álltunk ott és néztük üdülő élvezetüket, amint törlik magukat szűrös frottír törülközőjükkel. Aki megmozdulna, amíg ők itallal telnek meg szemünk előtt. Aki elveszítené az eszméletét, pisszegne vagy sutfogna, vagy csak köhintene is egyet annak a büntetése a kikötés és a megvesszőzés.

Minden névsorolvasás újabb szenvedések forrása és újabb büntetések bevezetője volt. Névsorolvasás után kénytelenek voltunk végighallgatni azoknak a tiszteknek erőltetett szónoklatait, akik átnevelésünket vállalták. Abból az öt órából, amit a sziget szabályrendelete pihenésre rendelt, az álomnak három sem jutott, sőt néha az is megtörtént, hogy egész éjjel glédában kellett állnunk. S mire megvirradt — várt ráink a munka.

Volt olyan társunk is, aki elveszítette lelki egyensúlyát. Ezeket a felfegyverzett zsandárjaink állítólag Korfuba szállították. A valójában a tengerbe dobálták őket, amint eltávolodtak kissé a parttól. Jóllehet szomjasan és éhesen, mint a többiek, a kommunisták nem engedték meg maguknak a hallucinálást. Bár a mi fülünkbe is éjjel-nappal hangzott a forrásvíz csobogása, igyekeztünk meggyőzni egymást, hogy mindez a képzeletünk játéka, de nem engedhettük meg magunknak a valóságtól való olcsó menekülés luxusát, nekünk életben kellett maradnunk és egyenesen állni, hogy egy nap méltók lehessünk a fegyverforgásra, amelyről úgy álmodtunk, mint a gyötrődve szomjas egy pohár vízről.

Oh, az állászó kristálytisza hegyi forrásvíz.

Természetesen volt saját szervezetünk. Hogyan is álmodhattunk volna egyébként. Ennek nagyon összeesküvésszerűnek kellett lennie és mégis annyira rugalmas és élettel jelének, hogy életünkben utat mutathasson. És valóban sikerült pártéletet élnünk az őrség szemeláttára, akik nem is sejtették, hogy pártéletet tartunk és vitázunk, míg lehajtott fővel márványtömböket vésünk. Miről is vitázhatnak az emberek a börtönben? A menekülésről.

Kezdeiben ezek az értekezletek csupán tervezetésekből állottak. Hogyan menekülünk? De egyszer valaki megkérdi, vajjon engedélyezik-e számunkra a szökést? Ez visszatérít bennünket a valóságba. Elhatározzuk, hogy a szomszédos szigetek pártszervezetével érintkezést keresünk. A halászok között, akik az ivóvizünket hozták talán akad néhány párttag? Ezt óvatosan kell kivizsgálni. Miért ne, kommunista közöttük is volt. Felvettük az érintkezést. És végül hosszabb idő elteltével engedélyt kaptunk a szökésre. De egymástól kérdeztük, hogyan? Tíz tizenkét ezren lehettünk. Hol a hajóter ennyi ember számára? De még akkor is — a védőőrség állig felfegyverezve.

A pártvezetőségi társak felelete így hangzott: Meneküljete! Szabadítsatok fel minél több embert és induljatok mindnyájan Markoszhoz a felszabadított területre, a hegyekbe.

Hegyek. És amíg mi azon tanakodtunk, hogyan szervezzük meg a szökést, mint egy kísérőszövege mindnyájunk gondolatának, ott égett a szabad területek fénye, frissen csörgedező forrásvizekkel tele hegyeken, amiből az ember felüdülhet kedve szerint, mosakodhat és fürödhet a friss vízben, amíg a bőre meg nem fehéredik és újra tiszta lesz, tiszta lesz. A kőbánya sűrű porában munkálkodva, már tisztán és frissen láttuk egymást, ahogyan az ellenség állásait rohamozzuk, ahogyan kitűnünk a harcban és ahogyan, legalább ami engem illet kiérdemlem a feljebbvalóm megróvását, amiért túlmesszire távolodom és túl előre sietek a társamtól a monarchofasiszták üldözésében. De leginkább azt kívántam, hogy elölthassam végre a szomjamat és bosszút állhassak mindenért. Azok a bunkerek, amelyekről ébren álmodoztam és amelyeket gondolatban megrohamoztam rendszerint mind víz mellett sorakoztak fel és a roham után a forrásvíz fölé hajoltam és ittam kegyetlenül, majd újra kegyetlenül üldöztem a lelketlen ellentelet.

A halászok révén bizonyos idő elmúltával társaink azt válaszolták, hogy jelenleg egyelőre csak néhányunkat tudják partra szállítani, de ha türelmesek leszünk néhány hónap múlva megszervezik a tömeges transzportot.

Másnapra ez értesítés után a reggeli névsorolvasást korábban tartották meg, mint rendszeren. Tisztjeink frissen borotválva parádés uniformisban nyakig begombolkodva jelentek meg. Még káromkodni is csak halkan káromkodtak, összeszorított fogaik közül, mint akinek az a szándéka, hogy már reggel előkelő és kifogástalan legyen. Ott állottunk a mólón és arra gondoltunk: biztosan megint valamelyik miniszter...

Eddig ugyanis különféle miniszterek és osztályfőnökeik látogattak meg bennünket. A biztonságügyek minisztere és a hadügyminiszter

azon vétélkedtek, hogy mi az ő fennhatóságuk alá tartozunk. Újságírók is kerestek fel bennünket. Lefényképezték azokat az épületeket, amelyeket kezünk munkájával emeltünk, de nem álltak szóba velünk. Mégis abból az izgalomból és zavarból, amely a mólón uralkodott arra következettünk, hogy ma bennünket miniszternél nagyobb személy fog meglátogatni.

— Talán az angol követség titkára, suttogja athéni születésű Costas. Nem hallottam pontosan, hogy az angol, de lehet hogy az amerikai nagykövetségről. A nap már perzselt, a levegő fojtóvá vált, s mi álltunk rendületlen és a parancsnokság kőépülete felé tekintgettünk. Időnként a tisztek kiszaladgáltak a ház hűvös folyosóiról, megnézték a horizontot és visszatértek. Mi az egész idő alatt vigyázzban álltunk. Egyszer csak balról Korfu irányából, ahonnan legkevésbé lehetett látogatót várni, négy füstfelhő göngyöldött. Hajók. Három sűrű hadihajó és egy fehérjaht. Főúri, királyi. Kétszáz méterre a parttól a hadihajók lehorgonyoztak, a fehér hajó nagy hullámveréssel közelgett. A part közelében vetett horgonyt.

A tisztek Barjaktaru ezredessel élükön fehéröves díszruhájukban állottak a part mentén fesorakozott védőörség előtt. Utánuk — mi. „Vigyázzba álljatok, árulók itt a király. A mi királyunk, szamarak.” Így ordítottak ránk az örség katonái. A nagy fehér hajó kéményéből vidáman szállott a füst és az addig láthatatlan magas férfi jelent meg fehér uniformisában a kapitányi hidon egy csomó tiszt társaságában és beszélni kezd valahogy az orrán keresztül komoran, mint ahogy azt magasztaló német tisztek szokták.

De görögül elég jól beszélt.

„Makronizia kedves gyermekei! Így nevezett bennünket a király. Makronizia kedves gyermekei, ti itt vagytok, hogy újra megjeljétek önmagatokat az árulóknak és kommunistáknak hazug jelszavai által félrevezetve vétettetek hazátok ellen. De Görögország jó anyátok kész megbocsájtani nektek, hogy újra széles anyai keblére öleljen benneteket. Itt tiéket az én hűséges tisztjeim nevelnek át és amikor munkájuk nemsokára véget ér, mi atyai áldásunkkal küldünk benneteket a hegyekbe, hogy részt vegyetek az ellenség elleni harcban, a külföldről fizetett ellenség ellen, hogy ezzel is bebizonyítsátok, hogy ismét mőtök vagytok figyelmünkre. Ez az egyetlen út számotokra, akik vétettetek a hazátok ellen és én ellenem, aki mint király arra hívatott, hogy igazságos atya legyek a mi nagy görög családunknak.”

Így szólt a király, majd elhagyta a parancsnoki hidat és visszatért a kabinjába. Bennünket munkára hajtottak. Amikor este névsorolvasásra gyűltünk össze a fehér jaht már elhajózott. E beszédnek következménye volt. Új tervváltoztatást tanácsolt. Voltaképen lehetővé tette, hogy gyorsan és tökéletesen véghez vigyük elgondolásunkat. Maga a király fog bennünket hajóival a szárazföldre juttatni. Csak ha a párt is beleegyezik. Ami a lövöldözést illeti — ebben egyetértettünk. A vitában felmerült a kérdés, meddig alakoskodhatunk. Néhány nappal később megjött a társaink válasza. Jóváhagyták előterjesztésünket, sőt mi több azt tanácsolták, szóban adhatunk tetszésszerinti nyilatkozatot, de írásbeli kö-

telezettséget ne írjunk alá nehogy később a pártunk ellen felhasználhassák. Így gondoltuk ezt mi magunk is.

A tisztek a király látogatása után megkettőzték nevelői erőfeszítéseiket. Többet dolgoztattak velünk. Enni, inni kevesebbet kaptunk, a víz rendetlenül érkezett, de annál több prédikációt hallgattunk. Mindez nehezünkre esett, de így rendelték. És ha már direktíva, akkor nem is nehéz. Feleltünk a tisztek által feltett kérdésekre. Úgy látszik, hogy teljes megelégedésükre. Kevesebbet ordítoztak ránk. De annál jobban hajtottak munkára bennünket. Még több időt elvettek az álmunkból. Bizonyos idő után úgy látták, hogy megértünk a hegyekben való küzdelemre.

Oh, mennyire vágyakoztunk a hegyekben küzdeni!

Ekkor maga Barjaktaru lépett elénk. Mintha egész délután ivott volna, sötét arccal rothadó meggyzederjesen jelent meg az alkonyatban a köerkélyen. Beszéd közben uralkodott magán, de azért káromkodott erősen. Mindenkit szódot. A demokrata hadsereget, pártunk vezetőit, magát a pártot és a népet. Hosszasan beszélt, tovább egy óránál. Majd a beszéde végén felordított: „Volt árulók, három lépést előre, mars!”

Senki sem felelt. Jóllehet mindenikünk azonmód reszketett a dühtől, de helyéről senki nem mozdult, senki egy tapodtat sem, csak egy süket bácsika, aki talán mást sem értett, mint az utolsó felkiáltást azt a „három lépést előre, mars”-ot. Látva, hogy egyedül van, ő is meggondolta magát, visszatért a sorainkba, zavartan és jóindulatúan nézve ránk.

Nem beszéltünk össze, de a harag, a gyűlölet bizonyos pillanatokban megbénítják az embert. Az elején talán inkább megriadtan álltunk, nem is nagyon gondoltunk ellenállásra. Ha előreláttuk volna mindazt, ami nemsokára bekövetkezett, ha arra gondoltunk volna, hogy ezzel tönkretesszük nagy lehetőségeinket, talán uralkodunk magunkon és végrehajjtuk Barjaktaru parancsát. Az ember mindenre képes, vagy talán nincs is így. Talán elértünk ahhoz a határvonalhoz, amelyen túl még a legformálhatóbb öntudat sem tud meghajolni és színészkedni. Végeredményben egyszer él az ember. A tisztek kérdéseire felelve állandóan arra gondoltunk, hogy ezt micsélből cselekedjük. De közben szegyenérzetünk kerekedett felül útalunk önmagunkat. Úgy látszik, hogy ez a szegyenérzet meghaladta mértékét. És amikor Barjaktaru három lépésre vezényelt, valami megpattant bennünk. Kommunisták, akik mindig az első sorokban álltak kifeszítették sovány mellüket. Senki sem mozdult el helyéről. Barjaktaru összehúzza a szemöldökét, s újra felhangzik vezényszava.

„Árulók, három lépést előre!”

A szigeten csend uralkodott. A védőőrség katonái némán bámultak a levegőbe, majd — géppisztolyaikat szorongatva — ránk szegeztek szemüket. A sirályok kellemetlen rekedt hangjukon vijjogtak, fejünk felett és a tenger felett körözve.

És Barjaktaru harmadszor is megismétli vezényszavát. Ezúttal halkan, inkább önmagának. A felfegyverzett katonák sűrűbben csoportosultak a parancsnokság és a kaszánya körül. A tenger felől valami is-

merős nesz — otthonomra emlékeztetett, ahogy a kavicsos partot áthaladta. Úgy hallatszott, mintha a mosodából jönne, ahol valami hatalmas erős asszony paskolja és verdesi a fehérneműt. Ugyanakkor az emeletről kattogni kezd a gépfegyver. A sirályok hirtelen a levegőbe emelkednek, s az ég síváran ereszkedik rá a parancsnokság épületére. S a társaink egyszer csak hullani kezdenek. Pillanatra kővémeredve álltunk, megzavartan és határozatlanul. Közel a fejemhez golyók fűtyülnek, a sebesültek jajgatni kezdtek. A batalion már-már szétszóródott, rendetlen összevisszaságban, de egyszerre megtorpant, mintha valami láthatatlan fal állt volna eléje. A kommunisták, akik magukhoz tértek, az első sorokba húzódtak és egyenesen emelt fővel a parancsnokság elé tartottak, mintha ők ölnék meg a golyókat, s nem a golyók őket. Néhányan azt ordítozták „hóhérok, gyilkosok”, mások fülsiketítően fűtyültek. Én úgy vélem, hogy Szindikahis volt az első, aki énekelni kezdett. Erős, kissé érdes hangja volt, a teste fejletlen, bátorságával teljesen ellentétes. Ő kezdett rá az Internacionáléra. Fölfejlődve, indultunk a parancsnokság elé, ahonnan a golyózáport zúdították ránk, mindannyian harsogtuk a szabadság énekét. És amikor a parancsnokság épületéhez közeljutottunk, kezünk ügyébe került az a kórákás, amelyet az új erődítmény építésére halmoztunk fel a téren. Fülsiketítő fűtlykoncert közepette dobáltuk a katonákat és tiszteket a márványkövek darabjaival és a kavicsokkal, amelyek a partot borították. A védőőrség nem számított ellenállásra. A kövek hullottak, mint a záporosó és elárasztották őket. S bár nekik géppuskák és géppisztolyaik voltak, mi mégis tízszer annyian voltunk (igazi görög arány) — és tíz feldühödött kődobásból legalább kettő biztosan talált.

Nekünk, láthatták, nem kedves az életünk. És ők feleszméltek arra, hogy talán az ő életük sem fenéig tejfel.

Mit sajnáltunk volna, a gyötrelmes szomjúságot? A kínzó éhséget? Ők viszont valóban sokat veszíthettek. Agyó szép korfui lányok, isten áldjon könnyű kenyér, isten veled korlátlan mennyiségű borital, isten veled élet. Nem kellett gyáváknak lenniök, hogy mindezt sajnálhassák. Ébek voltak, amelyeket ezer láthatatlan lánc kötött a zsiros konchoz.

Két órával később megérkezett a hadihajó Makronizia elé. Megszóllaltak a hajóágyúk. Véletlenül-e egy gránát felébe találja a kaszárnyát. Ez alkalommal, ahogy később megtudtuk, húsz fasiszta veszítette életét. Véletlenül? Nem tudni. De a hajóágyú sortüze végetért. És rá nemsokára a parancsnokság tüzelése is.

Partizan dalokat énekelve temettük el reggelre kettőszáznegyven társunkat. És este, mintha misem történt volna, Barjaktaru szidalmazni kezdett bennünket, azt állítva, hogy újra bebizonyítottuk árulásunkat, általában kik vagyunk és mik vagyunk, a külföld közönséges bérencei. Kifűtültük. Megfenyegetett bennünket, hogy újra közénk lövet. Aljas szemforgató volt. Minden zsarnok az. Mi más tehet, amikor a rút és undok nem szereti nézni magát az igazat mutató fűkörben.

Ez az esemény teljesen elrontotta terveinket. A tapasztalat vigasztalást nyújthatott, mert hiszen bebizonyult, hogy semmi sem lehet olyan súlyos és kegyetlen, hogy a kommunista ne találja meg a legsúlyosabb

és legreménytelenebb helyzetben azokat a rejtett eszközöket, amelyek segíthet magán.

A beszédek megszűntek, minden sokkal egyszerűbbé vált, a védőőrség tagjai még durvábbak, gonoszabbak lettek. Mi erőteljesebbek és acélosabbak. Ők — vadabbak. Mi — merészebbek. Üllegeltek bennünket, kínoztak a legkisebb jelentéktelenségért. Aldonaknak eltörték a kulcscsontját, Sindikahisnak a gerincét és zsákba gyömöszölve élve dobták a tengerbe. Az üllegelések következtében egy éjszaka alatt elhaltak Margaris, Sofronosz, Despotopulos, Skurbelis. Fogat csikorgatva hallgattunk. És türtünk. Még egy keveset. Korfu szigetéről társaink ismét az első tervet fogadták el, halászhajókat gyűjtöttek számunkra. Végre eljött rabságunk utolsó napja is. Biztos embereinket vártuk, jeladással az éjszaka folyamán, halászlámpáikkal valahonnan a tenger felől. Jeladásukra mi megtámadnánk a védőőrséget és végezve velük tüzet gyujtanánk. Ekkor közelednének ők a parthoz.

A bárkákon nyolcezer ember számára volt hely, de ezzel számoltunk.

Számoltunk azzal, hogy közülünk négyezren hősi halált halnak ebben az egyenlőten küzdelemben, pusztá kézzel az áltig felfegyverzettekkel szemben. Minden emberünket értesítettük: éjféltkor. Vártunk utolsó napig, lélekzet visszafojtva, ezt az éjszakát. Dolgoztunk. Éjféltájban a halásztársak meggyújtják nagy lámpáikat, háromszor egymás után. A nap úgy telt el, mint máskor, munkában. Nem voltunk sem lustábbak, sem szemérmetlenebbek, mint máskor. Velem együtt három társamat arra rendelték, hogy szabálysértést kövessünk el, hogy a tiszték a délutáni névsor olvasáson megbotozzanak minket, s amíg bennünket vertek, én üvöltöttem, nem annyira a fájdalomtól, mint inkább a gondolatom elpalástolására. S gondoltam: „Csak üssetek. Már tizenkét éve üllegeltek, gyilkoltok, kínoztok és koncoltok. De ez most az utolsó. Néhány órán belül a halászok meggyújtják háromszor lámpáikat és mi reátok támadunk. Üss. Te sem élsz soká!”

Később eszembe jut, hogy megkérdjem magamtól, vajjon üllegeltek volna bennünket, ha tudomásukra jut, hogy csak néhány óra választja el őket a haláltól. Alig tudtam uralkodni magamon.

A barakokba vonulva utoljára megismételtük feladatainkat. Utána elkezdődött a várakozás. A tengerfelőli ablakoknál álltak a kijelölt elvtársak és várták az éjszakát — a fény felvillanását. Várni, ez azt jelentette nézni merőn az éjszakába, a tengerre és az égre, a Göncöl-szekér irányában, amely a rúdját a sarkcsillag felé irányította.

„Éjfélt van, mondja hangosan Papazaharos lerini paraszt. Most jönnek, sűgja az, aki az ajtó előtti öröket készült leteríteni.

Kint az éjszaka feketedett. Éjszaka, csillagok és semmi más. Vártunk, de a sötétséget nem törte át a halászlámpák fénye.

Szívünket hideg vette körül, lelkünk elnehezült. Világossá vált, hogy éjszaka már semmi sem történhetik, azonkívül, hogy a rabok reggelre virradnak. Mindannyian erre gondoltak, de senkinek sem volt ereje ezt a gondolatot szavakba önteni. Hogy szomorítaná a társait. Hajnalig álltunk az ablakoknál. Tudtuk, hogy hiába állunk, de erre még volt maradék erőnk. Felkelt a nap. Costas megszólalt „Holnap, talán az

éjszaka valami akadályozta őket. A halászok jó elvtársak voltak. S a hű elvtársakat semmi sem akadályozhatja meg, hogy az ilyen találkozásra eljőjenek. Ők ép úgy, mint mi tudták, mit jelent számunkra a menekülés, s mit jelent a további rabság. Ha nem jöttek, valami embertelenül szörnyű dolog történt velük, de mi?"

Reggelre megtudtuk. A névsor olvasás alkalmával Barjaktaru felolvasta Zahariadesnek a demokrata hadsereg fegyverletételéről szóló nyilatkozatát, amely úgy mond a lábhoz tett fegyverrel védi a görög népet.

A szederjesarcú Barjaktaru nevetgált. Boldogan vigyorgott, elemében volt. Árulók, ordítotia, mondom nektek árulók. Nem védtek benneteket, még akkor sem, amikor lőttek, hogy védenének most, amikor letették a fegyvert.

Sokáig beszélt, szízdalmazva és sértegetve vezetőségünket, de volt valami jószándékú tréfa a hengjában. Számunkra ez volt a legszörnyűbb. Nem is hittünk volna különben neki. De valóban, őszintén repesett az örömtől. Ha az ellenség örül — szomorú a jóbarát. Erőnk már nem volt a tiltakozáshoz. Tehetetlenek voltunk, elveszítettük életkedvünket. Az sem érdekelt bennünket, hogy az ivóvizünk fejadagjának kétszeresét ígérték meg.

A védőórség katonái egész nap évődtek velünk. Azt kérdezték, miért szomorkodunk. Bekövetkezett a béke, beszéltek. Hiszen Ti is ezt akartátok — sinfiliozis — örüljeteK.

Nem, ilyen sinfiliozist mi nem akartunk. Az elkövetkező napokon semmi jelentős nem történt. A győztesnek szörnyű mámore nem ért véget. De később erősödött a nyomás. „Semmi nem akadályoz meg benneteket, mondta Barjaktaru, hogy otthonaitokba térjeteK. Már akinek van, természetesen, mert fi javarészt hontalan proletárok vagytok. A ti istentől nyert házatok a tábor. De akinek háza van, vagy aki el akarja hagyni a szigetét, az nyilatkozatot írjon. Csak az aláírás szükséges, a többi már a mi gondunk. Aki nem tud írni, tegyen rá keresztet és nyomja rá a hüvelykujját.”

Mi kommunisták szilárdan kirtartottunk. A direktíva — nem aláírni. De a szökésről többé senki sem akart hallani. Az aláírók első csoportja egészen kis csoport volt. Jelentkeztek az újak. Számuk napról-napra nőtt. A tiszték mindinkább brutálisabbakká váltak. Megvonták a vizet és a táplálékot azoktól, akik az aláírást elutasították. Aztán elhatározták, hogy összetörnek a kommunisták kezeit.

„Aláírod-e, nem akarod? Jó! A jobb kezén áthúztak egy rudat, megmarkoltatták, s vasbottal ütlegelték, amíg a csontját nem roncsolták össze.

„Ez a régi görög büntetés az árulók számára, akik jobbukat emelték a házára”. Tört kezekkel vonszolták magukat az elvtársak az első bataljonból, sebeik genyessé váltak, senki sem gyógyította, tisztogatta azokat. Holnap kerül sor a második bataljonra. S holnapután a harmadikra. S én, jobban, mint valaha, harcolni szerettem volna. Szökést ajánlottam.

Hová? kérdezte a társam. Görögországban elhallgattak a fegyverek, végetért a remény, minek élni? Minek a jobbkez?

Minek a szenvedés?

Ajánlatot tettem, hogy öljük meg az öröket.

— Minek? — válaszolták a társaim.

Erre én azt feleltem, bocsássatok meg elvtársak, én innen megszököm."

Menekülni akarok. Jobbkezem fegyvert kíván. Most ugyan csend van, a harci zajt nem hallod Görögországban, de egy nap ismét megkezdődik a puskatűz. Én ott akarok lenni és élni azért a napért, ha mindjárt elsőnek is halok hősi halált.

Mihajlisz elhallgatott, megtörölte cserepes ajkát. Rám néz, nyel egyet, elnyeli a szót is amit kiejteni szándékozott, majd folytatja:

— S ide jöttem, hogy bevárjam, hogy bevárjam, míg az úriemberek Lake Success nem unják meg az embertelenségét. Makronizián a kommunistáknak már nincs jobbkezüik. Ott már lábhoz sem tudja senki tenni fegyverét.

S egy napon sóhajtot fel Mihajlisz, megkérdezzük Zahariadest, kinek a számlájára követte el árulását s megkérdezzük Visinszkit, hogy milyen szocializmus nevében kereskedett egy kis nemzet felszabadító harcával, mint saját dömping-árújával? Ki engedte meg neki, hogy lefegyverezze, félrevezesse és Barjaktaruk kénye-kedvére adja át őket, aki vasbottal tördeli kezeiket, azokat a kezeket, amelyek hősiiesen harcoltak teljes kilenc éven át?

Mihajlisz feláll:

„Biztos vagyok abban, hogy ezt a napot megérem, s ezért, s ezért a napért élek."

Hódítók

Irtta HERCEG JÁNOS

Előbb mérnökök jöttek, dohogó gépkocsikon térdnadrágos megyei urak, aztán tiszték, rendőrök, csendőrök — tele volt velük a falu és az egész határ. Sorra járták az egyszemű fehér házacskákat, amelyek úgy guggoltak az eperfák zöld lombkoronái alatt a nyári csend porában, mintha nem lenne bennük élő lélek.

A templom előtt hosszú asztalok álltak a szabad ég alatt, azokra nagy árkusokat teregettek az urak, irtak, számoltak, karcsú tekerccseket bontottak szét s piros és kék tintával egyenes és görbe vonalakat rajzoltak rájuk.

A községháza előtt katonasapkás, alacsony, vékonydongájú legény állt, szemét az ég felé fordította és kissé oldalra döntötte, mert sánta volt és dobolt rendületlenül. A dobpergés úgy hallatszott a nyári délelőtti csendjében, olyan hangosan, nyugtalanítóan, olykor szinte viharosan, mintha nem is ez a vékony legényke verte volna a hasán feszülő kopott községi dobot, hanem valami óriás harkály kopácsolna az erdő némaságában és a kék ég üvegharangja verte volna vissza a hangokat.

De hiába igyekezett a kisbíró, senki sem állta körül, hogy meghallgassa mi az, amit az urak tudtára akarnak adni a falu népének. Csak a pocakos vendéglős állt fehér ingben, szemére vágott pörgekalappal a nagy kocsmá ajtajának kitárt szárnyai között meg Csala Barci, a marhakereskedő. Az iskola előtt golyózott pár gyerek s a templomból jött ki egy feketeruhás, fáradtjárású öregasszony. A sarkon túl meg akkor fordult be egy mezétlábas parasztlány mögött két kakastöllas.

A kisbíró abbahagyta a dobolást, a zsírtól fényes dobverőket bedugta zubbonya nyílásába, jobbkezének hüvelyk- és mutatóujjával megfogta tömpe orrát, nagyot fújta rajta, aztán szusszantott egyet és szemét továbbra is a fehér báránnyelűkön nyugtatva, vonító hangon kiáltotta a hivatalos szöveget. Csala Berci odafordult a kocsmároshoz:

— Mi a fenét dobol ez reggel óta minduntalan?

Ő ugyanis nem azért állt ki cimborájával a kocsmá ajtóba, mintha a dobolást kívánta volna meghallgatni, hanem, hogy az urak odaátról észrevegyék. Most se akarta kivárni, amíg ez a süge Pista fejhangján eldandolja a mondókáját s a kocsmáros is azért kérdezte, hogy éppen mondjon valamit.

— Három napig nem szabad kihajtani a jószágot a házból. Aká eladja vagy elajándékozza, azt fejbőlövik.

— Hü, a szentséges istenit! — kiáltotta Csala Berci és kicsi, gömbölyű alakja megfeszült, vastag csizmás lábait szétvetette, vizenyős szeme kidülledt, harcsabajszá egészen az állaig konyult.

— Hát mér nem beszélsz? — hördült fel újra.

— Gondoltam te is tudod — felelte egykedvűen a kocsmáros.

— Tudta a rossznyavalya! Honnan tudtam vóna?

— Hát mindég azokkal a géhás tisztekkel vagy, gondótam azok megmondták. Ők csináják az egészet.

— Nem szóltak! Egy büdös szót se szóltak!

— Csodálom — tette hozzá a kocsmáros miközben két kezefélével följebbhúzta hasán a nadrágot és kicsit hátrafőlte a kalapját — ették, ittak a kontódra, ölelgettétek egymást hajnalig... csodálom, hogy nem szóltak.

A kupec mérgében nem felelt a kocsmárosnak. Mit is mondott volna, ha még ez a ronda alak is célozgat rá, hogy így akarja megvenni a tiszteket, hogy fizet nekik, dorbézol velük. Hát neki tán nincsen haszna belőle? Mit járátja akkor a száját? Hogy ő az egyszer hoppon maradt, azt dörgöli most kárörvendve az orra alál.

A kocsmáros egykedvűen állt nekitámaszkodva az ajtónak, Csalát pedig majd szétvetette a méreg. Hallgattak és néztek át a templom-előtti térre, ahol éppen most állt meg egy hatalmas gépkocsi s kiszállt belőle egy tábornok meg egy nyurga, kopaszfejű úriember. Erre az asztal körül foglalatосkodó mérnökök és hivatalnokok mind megfordultak és vigyázba álltak. S mint valami láthatatlan jelre, egyszerre megjelentek a tisztek is a téren. Olyan hirtelen ott termettek, mintha nem járták volna a falut, hanem itt lettek volna elbújva a közelben erre a gépkocsira várva.

A nyurga úriember nagy ezüst szelencét húzott elő a zsebéből és megkínálta a tábornokot. Rágyujtottak. A mérnökök és hivatalnokok erre megint megfordultak és folytatták munkájukat oly serényen kapkodva kezüket, mintha a pillanatnyi mulasztást akarták volna kipótolni.

S a tábornok elé egymás után járultak tűzős bagaria csizmájukban a tisztek, összeverték a bokájukat, megfeszültek, mint az íj és merev tenyerüket úgy vágták homlokukhoz, mintha a fejüket akarták volna leszedni nagy tiszteletükben. A tábornok és kopaszfejű társa mosolyogva hallgatta a jelentéseket, néha fel se néztek vagy messze járták tekintetüket, talán éppen a zöldkeresztes nővéreket nézték, akik ugyancsak most érkeztek s szálltak ki kocsijukból az iskola előtt és kacarászva csapkodták magúkról az út porát.

Szóval a két nagyúr szerfelett elégedettnek látszott. Kis idő múlva a tábornok mégis felemelte selyemzsinóron csüngő monokliját és recessző hangon, racsolva, idegenes kiejtéssel megkérdezte:

— Kérlek urak, hol van Jenő? Nem látom, kérlek sehol. Valami szoknyán ül megint a haszontalan...

A körülállók előbb szolgálatkészen nevettek a kegyelmes úr elnéző humorán, hogy ilyen kedvesen kereste szárnysegédjét, de aztán vagy tízen is négyfelé futottak, hogy felkutassák az elkujtorgott főhadnagyot. A karcsú, szőke szárnysegéd akkor ugrott ki a paplak kiskapuján és

zöld zsávolly zubbonyán a gyűrődéseket huzgálva, szaporán ügetett a tábornok elé.

— Kisléghy főhadnagy vezérezredes úrnál alázatosan jelentkezik! — fújta a főhadnagy, mert kimelegedett a futásban és félszeggel már látta a zöldkeresztes nővéreket. Szeretett volna megfordulni, jobban szemügyre venni őket s ez a kívánsága oly erős volt, hogy szinte a talpában viszkedett, de az öreg csak a cigarettája paraszát nézte s végre megkérdezte:

— Mondd csak Jenőké, nem tudod hol van az én fekete lakk neszeszerem? A Miska gyerek már mindent felkutatott, behozattam vele az egész bagázst, de nincsen sehol. Pedig a feleségem követeli rajtam.

— Hiszen azt a kegyelmes asszony magával vitte. Én tettem föl a pakktartóba... igenis vezérezredes úr, határozottan emlékszem.

S miközben ezt mondta, dühöngött magában. Hogyis ne! Mi vagyok én, dajka, vagy szobalány? Nemsokára már a gatyáit is nekem kell számontartani! Fene a dolgáért! Nincs más gondja, mint itt keresni a tászkát? Hol a nászászá? — utánozta a tábornok nyálkás kiejtését. — Tudja az ördög hol vart!

— Rendben van, majd megtelefonálom neki — felelte a tábornok még mindig elnéző, aiyai mosollyal aztán hozzátette: — Végeztem!

De mire a főhadnagy visszafordult, az iskola előtt tollászkodó hölgyek már eltűntek. Csupán Csala Berci állt a kocsmá előtt egyedül, mert a vendéglősnek ügylőszik dolga akadt a söntésnél. Amikor a főhadnagy tekintete megakadt rajta, mélyen megemelte zergeszakállas zöld kalapját. A számysegéd az órájára nézett és vidáman fordult újra a tábornok elé:

— Vezérezredes úr kérem tisztelettel, a tésztát befőzhetjük?

— No? Hát mégis sikerült halat szerezni? — kérdezte a tábornok és megpödrölte rövid angol bajszának végét, ami nála a teljes öröm és meglegedés kifejezését jelentette.

— Igenis! A Dunáról hozattuk. Harcsa, ponty és kecsge! A plébánia udvarán főzöm szabad tűzön.

— Szegedi paprikával? — kérdezte a tábornok, mert nagy szakértő volt a halászlé főzése terén. — Anélkül nem sokat ér!

— Sajnos, az egész vacak faluban nem találtam szegedi paprikát — felelte majdnem bánatosan a főhadnagy — így hát be kellett érnem a horgosival. De szép piros így is és sűrű a leve.

S erre a plébánia felől sietve és kipirulva jött már a tisztelendő úr is lányos arcán zavart izgalommal s két ujjá hegyével felcsippentve reverendája szélét. Jött, hogy köszöntse az urakat és megsürgesse a tésztá befőzését, mert még szét fő a hal s akkor igazán gusztustalan.

Mélyen meghajította magát és szemérmes boldogsággal elrebecgte, hogy legyen szerencséje az isten jámbor szolgájának szerény hajlékában üdvözölni az urakat. Azok nem kérték magukat, hanem elindultak mindjárt. Kisléghy egy pillanatra visszamaradt és odaszólt egy zászlósnek:

— Öregem, légszivess mondj meg annak a bús baromnak, annak a Csafának, hogy szerezzen abból a barackpálinkából, amit tegnap hozott.

A zászlós átnézett a kocsmá felé, de Csala éppen egy vastag szivar végét rágta félrehajtott fejjel, gondosan s nem vette észre, hogy a fiatal tiszt integet neki. A zászlós szájába vette az ujját és élelet fűtyentett.

— Hozzáml! — kiáltotta, amikor Csala végül ránézett s erre a marhakereskedő engedelmesen, mintha maga is katona volna, szuszogva átnyargalt a téren.

— Jó van, majd mindjárt hozok egy demizsónnal — szölt még mindig lihegve és fűjtatva, amikor a zászlós közölte vele a barackpálinkára vonatkozó kívánságát, aztán levette tölgyleveles kalapját, bánatos képet vágott és így folytatta: — Hanem zászlós úr, tönkre akarnak tenni engem? Hát nem szenvedtem huszonhárom évig? Ilyen jó magyar ember, kérem... három családom van, kérem, frontarcos voltam, kérem és most így bánnak velem? — Bajusza csücskét alsó ajkával beszopta, mintha a sirását akarná ezzel elfojtani, tenyerét sonkanadrágja élén kifordította s csak állt, hogy véres szeméből szinte csurgott a bánat, úgy nézett könyörgőn a fiatalemberre.

— Mi baj, kisapám? Térjen a tárgyra! — szólí amaz vidáman. — Nem polyára kérjük mi azt a gugyit, ne féljen.

— Nem is arról van szó, kérem, hozom én azt szívesen, de hát egyszer kerestem volna, akkor is megakadályozzák.

— Mivel? Kicsoda?

— Hát a parancsnokság, vagy kicsoda. Vehettem volna egy pár arab marhát ezektől a dobrovolyácoktul mielőtt elviszik őket, oszt most az egész le van lityva. Még csak nem is szóltak. Mert ha én esztem, kérem, tennap tudom, annyit vehettem volna, amennyit akarok. Potom pénzért egy egész csordát.

— Ki mondta magának, hogy elviszik őket? — kérdezte a zászlós és fontoskodva húzta össze a szemöldökét. — Ha mindjárt úgy volna, akkor is hadítitok volna.

— Ugyan mán, zászlós úr, ne izéljen. Nem vagyok én gyerek. Tudja az egész falu már napok óta. Ők is tudják. Láthassa, hogy bezárkóztak, ki se gyűnnek az utcára, csak ülnek és várják, hogy vigyék őket.

— Sok a szöveg apuskám és én nem szeretem a színházat! — ellenkezett a zászlós nyegle szellemességgel, mert ferencvárosi gyerek volt, egy Mester-utcai fászinca könyvelője. — Ha rebahról van szó, tuti vagyok, hogy maga a ringben marad. Nem félttem én magát, kisapám.

— Gondoltam, tán lehetne szólni a tábornok úrnak — makacskodott a kupec — mégis csak frontarcos voltam, jó magyar ember...

— Hogyne, a tábornok úr majd megváltoztatja a maga kedvéért a hadparancsot. Mindjárt. Siet, csak előbb befonja a haját.

Csala Berci visszatette fejére a kalapot, valamit még dűnnyögött, hogy ő meghálálta volna, de a zászlós annyit szölt nevetve, hogy: — Menjen a víz alá! — aztán elbocsájtotta a pálinkáért.

Ezalatt a plébánia udvarán már nyilván befőzték a tésztát s a halpaprikás vérpiros leve ott gőzölgött már a hosszú asztalon. Az egyik hivatalnok be is fogta az orrát, hogy legalább ne csiklandozza, ha

már ügysem kap belőle. — Nekünk jó lesz a bürgegyűlés is, ugyebár? — mondta keserű humorral egy másik hivatalnok s aztán folytatták a munkát, mivel ebédről még szó sem lehetett, hiszen Újfaluból még nem jött be a csendőrség, hiányoztak az adatok, de különbenis: amíg a katona dolgozik, a büdös civil sem hagyhatja abba a munkát. Tudták ezt jól a mérnökök és megyei irnokok.

A csendőrség még javában dolgozott. Mert nem volt kis munka összeírni mindent: jószágot, bútort, gabonát, aztán mindezt beleilleszteni az általános tervrajzba és megcsinálni a beosztást a jövevényeknek. Háromszáz ház és majdnem másfélezer lélek!

A helyi csendőrségi parancsnoka már napok óta járta a házakat legényeivel és ordított, káromkodott, hogy ki ne mozduljon senki, mert összeírják, kikapossa a belét s a kutakat se jusson eszébe senkinek megmérgezni, mert akkor lesz csak igazán hadd-el-hadd. Nemcsak Újfaluban csinált hangulatot így a csendőrség, hanem a templomon föl, a Felvégen is, az őslakosság negyedében. Amikor így „megdolgozták” a népet, jöhettek lefáradni, összeírni, terveket rajzolni a tiszték, a miniszteri és megyei urak.

A kisbíró azonban mégsem értette, hogy miért nem mutatkozik senki emberfia az utcán, hogy csak az idegenek járkálnak s pár befentes ember. Neki megparancsolták, hogy doboljon, hát ő dobolt. Reggeltől estig már napok óta. Szemét az égnek fordította és éneklő hangon kiáltotta, amit felírtak neki. Hogy mit, azt ő maga sem értette, nem is töprengett rajta, csak csodálkozott, hogy mire jó ez az állandó dobolás, amikor úgyse hallgatja senki. De azért dobolt fáradhatatlanul.

A nap már magasan állt az égen, a délután régen elharangozták, a templom előtt sem volt már senki a hosszú asztalok körül, mivel addigra a birkagulyás is nyilván elkészült és a hivatalnokok is elmehettek ebédelni. A kisbírónak is korgott a gyomra, igyekezett hazafelé és ahogy nagy bakancsa csapogását hallgatta a néptelen téren, szinte félelem fogta el. Szerencsére akkor jött ki a sarok mögül két tiszt, egy százados meg egy hadnagy. Erősek voltak, természetek. feszesen mentek el a községháza előtt, melynek árkádos oszlopai tele voltak falragaszokkal. Egy őszhajú ember életnagyságú képe is ott volt minden oszlopon, melle teleaggatva csillagokkal, keresztekkel, rendjelekkel, mintha nem is ember lenne, hanem valami díszfárgy, karácsonyfa vagy micsoda. Az egyik ilyen kép sarka levált.

— Na itt már lóg a vén tutajos — mondta nevetve társának a százados, akit barátai Talajfy Gyökérnek neveztek el, mivel nyilas volt. Szűkebb körben gyakran fejtette zavaros politikai véleményét s végső argumentumként sohsem mulasztotta el bemondani a jelszót: Jön még Százasi! — Tisztársái majdnem kivétel nélkül szerették, nemcsak azért, mert alig volt közöttük olyan, aki ne rokonszenvezett volna politikai nézetével, de azért is, mert jópofának tartották, mert úgy tudott inni, mint a gódnégy, héjával együtt ette meg a keménytojást és a pezsgőspohár szilánkjait lenyelni neki semmi sem volt.

A kisbíró azonban nem tudta, hogy Talajfy Gyökér kicsoda, tisztelettel emelte kezét a sapkáához, majd befordult a községháza kapu-

ján. — Mekkora ez a falu, — gondolta — az ember lejárja a lábái, ha minden utcában, az Újfaluban is, a Felvégen is dobolni akar.

A falu valóban nagy területen feküdt. A Felvég, melyet még az uraság jobbágyai mondhattak magukénak, csak két utcából állt, de nagy utcái, hatalmas kertjei annyira elnyúltak, kiterjedtek, hogy három új falu is felépülhetett volna a helyén. A kerteket nem választotta el kerítés egymástól, csak egy-egy görcsös ákác jelezte, hogy meddig ér ennek vagy annak a tulajdona. Az emberek békében éltek, jobbra szegények voltak, a fiatalok szorgalmasak, vidámak, életerősek, az öregek töröttek és istenfélőek. Az uraságra már nem emlékeztek, csak azt tudták, hogy ott van eltemetve a templom főoltára mellett vörös márványlap alatt. De voltak más urak, mindig voltak, akiktől félni kellett, akiket tisztelni kellett, megsüvegelni, dolgozni nekik, adót fizetni, katonát adni, olykor becsületet is. Aztán egyszer ennek is a végére értek. Az ember végül meghal, mert mit is tehetne egyebet.

Az Újfalú már nem foglalt el akkora területet, jóllehet többen laktak benne. A keskeny utcák sűrűn húzódtak egymás mellett, rendezettek voltak s bennük az egyformán épült kis házak csöpp ablakaikkal úgy álltak, mint a katonák. Lakói sosem voltak jobbágyok, de szegény emberek voltak, húsz év előtt kerültek ide Mácsvából, ahol nekik már nem jutott föld. Az emberek kezdetben még bocskort viseltek és barna szörgúnyát, húzták a szót és önkénteseknek, vagyis dobrovolyácoknak nevezték őket. De minél nagyobb lett a temető Újfalú mellett, annál ritkább lett a szörgúnya — a település népe alkalmazkodott a tájhoz, a szokásokhoz, az itteni emberekhez s húsz év múltán az apró házakban már felnőtt egy nemzedék, melyet csodálatos formáló erejével Bácska a maga képére alkotott. Ő, nem voltak idegenek, sokuknak szülőföldje volt már ez a táj, otthona és menedéke, szűkebb értelemben is hazája, mint annyi népnek most és századok óta már. De ezekben a napokban s itt az Újfaluban, végtelennek tetsző hosszú hetek óta, kegyetlenül mostoha lett ez a táj, idegen a Csikér, melynek kék vize szelíden csordogált a fiatal nyárfaerdő alatt, idegen az egész táj, a zöld kukoricatáblák s a búzatenger, melyet itt-ott már sárga hullámokban fodrozott a szél, komor és szigorú még a csillagos ég is. Otthonában sem volt otthon az ember.

S most elviszik őket! Ki tudja hová, ki tudja miért?

*

Másnap még nem is pittymallott, még a hajnal tejfehér köde feküdt a falu fölött, amikor a csendőrök, rendőrök és katonák ismét sorra járták a házakat Újfaluban és terelték kifelé a népet. Asszonyok, gyerekek, öregek és itt-ott egészséges, erős fiatal férfiak is felsorakoztak zsákokkal, batyukkal, szegényes motyókkal a csillogó szurotyok és tarkán lengő kakastollak között. Némán, sírás nélkül, hangtalan fájdalommal indult meg a menet. Az a kevés férfi, aki nem jutott el a háborúba vagy már hazaküldték, lehorgasztott fővel, megtörve baktatott a sorban.

Az állomáson már ott állt a hosszú szerelvény, nyitottajtajú marhakocsikból és mire feljött a nap és ontani kezdte nyári melegét, beva-

gonfirozták az embereket. A csendőrök, rendőrök és katonák nagy körzetben állták körül az állomást, de jutott belőlük ide a vagonok elé is kiabálásra, káromkodásra, a népek terelésére. Minden vagonba felszállt egy csendőr.

A tábornok vezérkarával az állomás épülete előtt állt. Kicsit kedvetlenül nézte a vonatot, mert arra gondolt, hogy még néhány faluban kell ugyanezt a feladatot elvégeznie, pedig már fáradt volt. Az emberek tömegében olykor megakadt a tekintete egy-egy arcon és azon tűnődött, hogy rémület ül-e a megkövesedett szemek fényén vagy gyűlölet? Száraz ujjai között mintha kicsit reszketett volna a cigaretta.

A kisbíró is ott lödörgött a sínek között, de újra félt. Most nem azért, mert egyedül volt. Maga sem tudta miért félt. De ahogy nagy bakancsait vonszolta laffogva maga után, szinte didergett és fázósan húzta össze mellén a zubbonyát. Odament a mozdonyhoz. A masiniszta a kerekek csapágyait olajozta. A kisbíró megszólította:

— Hová megy, kérem ez a vonat?

A mozdonyvezető, kezében az olajoskannával megfordult, zsiros bőrsapkája ellenzőjét kicsit előbbre rántotta, úgy nézett a legényre.

— Sárvárral!

Olyan is van? — gondolta a kisbíró, de úgy tett, mintha értené és nem érdeklődött tovább.

A mozdonyvezető maga folytatta:

— Tudod mi van ott, öcsém? — Szembogara kicsire szűkült, arcán összefutottak a ráncok, magas alakja meghajolt. — Tábor! Szöges drótok közé zárják a népet. Hej, komisz idő! Úgy terelik az embert járom alatt, mintha ökör volna.

Állt még egy ideig és szúrós szemével némán nézte a legényt, aztán legyintett és mintha már olajozni sem lenne érdemes, jobblábát feltette a mozdony magas lépcsőjére, balkezeivel megmarkolta a kapaszkodórukat és keményen húzódott fel a gépre.

Akkor odafutott a mozdonyhoz a főnök és elkialtotta magát:

— Indulás!

S ahogyan a vonat kikanyarodott az állomásról, mégegyszer feltűnt aranyos keresztjével a templom tornya, a fák zöld lombjai között a házak teteje, majd domború sírhalmaival a temető. Aztán már csak a földek látszottak a vagon ajtajából, a szuronyos csendőr háta mögül, a földek, melyeket ők szántottak és vetettek be.

A kisbíró sokáig nézett a vonat után, de aztán, hogy a tiszturak elmentek, megindult ő is a falu felé. — Járom alatt terelik a népet — ismételte a mozdonyvezető szavait és valami olyan furcsa érzés fogta el, hogy sírni szeretett volna. Eszébe jutott, hogy a kovács is mindig azt mondta: Nem jó vége lesz ennek! — De ő nem tudta felfogni, hogy minek nem lesz jó vége és miért nem.

A tábornok és kopaszfejű társa elment, a mérnökök és irnokok még mindig ott izzadtak a templomelőtti téren, a hosszú asztalok fölött, katonák járták sorra az elhagyott házakat, hogy megetessék a gazdátlan jószágot és, hogy utána nézzenek, minden rendben van-e? A tiszték behúzódtak a nagykocsmába és itlak s eszerint úgylátszott, hogy csakugyan minden rendben van, nincs semmi hiba. Csala Berci is köz-

tük ült, mintha az ő szénája is rendbe jött volna s a kocsmáros nem állhatta meg, hogy oda ne szóljon neki:

— Rosseb egye le a potádat, hát mégis megalkudtál velük?

Csala Berci zsiros képe szélesre derült, mint a felihold, vastag szája a füléig szaladt, hogy arannyal bevont lapátfoga szinte az álláig lógott.

— Ohüm — dűnnyögte és röhögött tovább.

A tisztekkel tele volt a terem. Ittak, énekeltek, szónokoltak, udvaroltak a zöldkeresztes nővéreknek, akik ugyancsak jókedvűek voltak. Estig már részeg volt az egész társaság. Egy hadapród, nagyszemű, göndörhajú fiatalember, felállt az asztal mellől, a terem közepére tántorgott és elsírta magát:

— Én ezt nem birom! Én művész vagyok! Én szeretem az embereket és nekem elegendő van az egészségből!

Talajfy Gyökér először röhögött azon, hogy a göndörhajú hegedűművész elázott, aztán az asztalra csapott és nagyot ordított:

— Hadaprólék, hozzám!

A nagyszemű fiatalember odatántorgott.

— Hát idehallgass, ha művész vagy, akkor most eljátszod nekünk a Sneider Fánit, különben kiköttetlek. Meg vagyok értve?

— Százados úr, én inkább meghalok, de nem prostituálom magamat! — zokogta a részeg fiatalember, a társaság viszont harsányan kiáltott: Halljuk! Halljuk! — s a hölgyek még tapsoltak is hozzá.

A művész azonban makacsul megkötötte magát. Talajfy Gyökér hiába fenyegette s hiába tartottak az álla alá egy füstös cigányhegedűt, ő szorosán összefonta mellén a karját s állt mereven, mint a cövek. Aztán, hogy tovább erőszakoskodtak vele, szeme egyszerre barátságosan kezdett fényleni, mintha hirtelen kijózanodott volna és így szólt:

— Akkor már inkább szavalok valamit.

— Halljuk, halljuk! — kiáltotta a társaság s a hölgyek újra tapsoltak.

A hadapród leengedte karjait, mellét kidüllesztette s mélyet sóhajtott, mintha valami áriához szívná be a levegőt, mire csend lett a teremben. Aztán ezt szavalta:

Egy ló, két ló, három ló —

Becsapott a mázoló.

Mintha viperát engedtek volna a társaság közé, az arcokon megfagyott a mosoly, többen felugráltak s a hölgyek elsikították magukat. Talajfy Gyökér egy ugrással a fiatalember mellett termett, zubbonya gallérjánál fogva elkapta és levágta maga mellé egy székre. A művész a következő pillanatban teljesen elmerült a részegségben, feje félrebilent, nyitott száján kicsurgott a nyála.

— Marha! — dörögte a nyilas százados. — Ilyen hülye csak egy művész lehet! — S a többiek erre fellélekzettek, mert úgylátszott, hogy ezzel végleg elintéződött a botrány. Akadtak olyanok is, akik szívesen elmondták volna a hadapród helyet a Hitler gúnyoló verset, de nem voltak elég részegek hozzá.

— Már a hadseregben is utat talál magának ez a métely, — mondta Talajfy Gyökér a körülötte ülőknek miközben töltött a pohá-

rakba — itt az ideje, hogy rendet csináljunk. Mert a magyarság szupremáciája a Dunavölgyében, ami az itteni bevándorolt lakosság kitelepítésével vette kezdetét, gyakorlati szempontból...

Itt abbahagyta a szónoklatot, mivel Csala Berci olyan hülyén nézett rá, hogy röhögnie kellett. A többiek azonban helyeseltek, mert ha volt is köztük némi árnyalati különbség a politikai kibontakozás elképzelését illetően, a kitelepítésben megegyeztek, azt csaknem valamennyien tökéletesen helyénvalónak találták. Hogy ennek a művésznak érdekében az idegei, az megint más lapra tartozik.

Talajfy Gyökér tehát félbeszakította elmefuttatását és keskeny bajsza alól ráfordult a kupecre:

— Mondja maga ökörhajcsár, mit bámul azzal a baromi szemével? Nem tudja talán mi a szupremácia? Hát az, amivel a csizmát puhítják, maga hólyag!

A százados szellemességét az egész terem zajos nevetéssel hálálta meg és Csala Berci is készségesen vigyorgott. Aztán megint kocintottak és ittak. Hajnalig ittak.

Reggel a tiszték, csendőrök, rendőrök, katonák, irnokok és zöldkeresztes nővérek újra kint voltak mindannyian az állomáson. Egyetlen vagon sem volt most a síneken, de az állomás fel volt lobogózva, a csendőrök és katonák ismét nagy körzetben álltak őrt, a szurony megint fent volt puskájuk hegyén és a kisbíró ugyanolyan értelmetlenül bicegett a sínek között, mint tegnap. A zöldkeresztes nővérek karján széles szalag jelölte hivatásukat, fejüket lengő kendővel kötötték be, mint az apácák s álmos szemmel pislogtak a tiszték felé. Talajfy Gyökér egy deszkaemelvényen állt, hogy majd onnan irányítja a kivagonírozást.

Aztán lassan, szuszogva befutott a vonat.

Tehervonat volt, szuronyos csendőr állt minden vagon ajtajában. A mozdony után következő személykocsiból kiszállt a katonazenekar, valamelyik tiszt elkiáltotta magát: — Imához! — erre mind vigyázz-ba merevedtek és a zenekar rázendített Kölcsey Himnuszára. A nap szokatlanul forrón tűzött, a Himnusz hosszú volt s a zenekar még meg is ismételte, alig lehetett kivárni a végét, pedig Talajfy Gyökér homlokán már gyöngyözött a verejték.

Akkor aztán kiugráltak a kocsikból az emberek. Gyűrött, törődött paraszti emberek voltak, asszonyok és sok-sok gyerek. Ahogy a kisbíró nézte őket, csaknem megdöbbsent. Mintha a tegnapi vonat megkerülte volna a síneken túli nyárfaerdőt s megint ideállt volna az állomás elé. Mintha ugyanaz a nép jött volna, melyet tegnap elvittek. De ez a révülete csak egy pillanatig tartott, azután már látta, hogy ezek idegenek, hiszen akiket elvittek mind ismerte, köztük nőtt fel.

A kopaszfejű úriember, a tábornok barátja, újra itt termett, felállt a parancsnokló százados helyére és vékony hangon szónokolni kezdett. — Hazatértetek az ősi földre idegenbe szakadt véreim...

De a vonat előtt nagy volt a nyüzsgés, tolongás, ládákat emeltek le és zsákokat cipeltek, a gyerekek közül sokan bömböltek, úgyhogy a csendőröknek kellett kemény szóval és villámló tekintéttel leinteni őket. A szónoklatból semmit sem lehetett hallani.

— Hiába, a paraszt mind egyforma, — gondolta a kopaszfejű — szép szóval nem lehet bánni velet — és hamar befejezte mondókáját.

Erre még nagyobb lett a nyüzsgés. Talajfy Gyökér hiába kiáltozott az embereire, hogy tartsák fenn a rendet, a puskatűt is hiába használták, a megbolygatott emberboly szétszóródott és elárasztotta az egész kis teret. Egy öregember zsákjával meglökte a parancsnokot, mire az rárivallt:

— Hallja öreg, menjen innen a lábam alól, mert úgy rúgom farba, hogy meg se áll a faluig!

De az, mintha nem is hallotta volna, vagy már hozzászokott az efféle hanghoz, odaszólt a társához:

— Hát mű es megjövénk, Ábel!

— Ha pityóka lesz meg málé, meg is élünk talán — tette hozzá a másik sóhajtván és kezefejevel megtörölte lógó bajuszát.

A kisbíró odabicegett a mozdonyhoz. A masiniszta szakasztott úgy nézett ki, mint tegnapi társa, csak kicsit öregebb volt és hajlottabb talán. A gépet törölgette egy zsíros, fekete ronggyal.

— Honnan jön ez a vonat? — kérdezte a kisbíró.

— Bukovinából!

Többet nem kérdezett, gondolta, majd beszél a masiniszta ha akar. Az meg folytatta:

— Mire hozzák ide ezt a szegény népet, nem tudom. Még nincs vége a háborúnak és ők már's rendezkednek. Akkor bár máshová vittek volna őket. Van elég nagybirtok, van a grófoknak, papoknak... Mert itt ki tudja mi vár erre a szegény, szerencsétlen népre.

— Bizony, — szólalt meg a kisbíró — úgy terelik a népet járom alatt, mintha ökör lenne.

A mozdonyvezető ráemelte meleg, baráti tekintetét, de nem szólt egy szót sem. Mind a ketten az állomás felé fordultak és nézték a szünyök között hullámzó tarka tömeget. A katonazenészek újra nyakukba akasztották hangszereiket, nagyhasú karmesterük vaskos vezénylő botjával intett nekik, aztán sivitó, bugyborékoló hangon megszólalt a zene és a tömeg elindult a falu felé. A kisbíró csak állt és nézett utánuk.

— Maga nem idevalósi? — kérdezte nagysokára a mozdonyvezető.

— De igen!

— Hát nem megy velük?

A kisbíró szerette volna megmagyarázni, hogy ő nem az Újfaluban lakik, hanem a Felvégen, de különben oda sincs kedve most elmenni, mert a legszívesebben itt maradna a mozdonyvezetővel akár örökre is. Gyöngye volt festben és lélekben, az agya is mintha megállt volna. A masiniszta amúgysem várt választ tőle, átment a gép másik oldalára és ott babrált valamit.

A kisbíró aztán lassan mégis megindult hazafelé.

FIGYELŐ

Gorkij: „Az anya“

Talán nincsen még egy ilyen élő életet élő könyv az egész világ-irodalomban. Millió és millió dolgozó agyában él, fejlődik és kiteljesedik Pávelnek egy-egy gondolata; védőbeszéde még ma is úgy hangzik, különösen pedig azokban az országokban, ahol még mindig elnyomatás alatt élnek, amelyekben még mindig a zsarnokság ellen küzdenek a dolgozók, mint a felszabadulásáért küzdő emberiség programbeszéde, s egyben harci kiáltása.

— Szocialisták vagyunk — mondta Pável — ez annyit jelent, hogy elítéljük a magántulajdont, amely megosztja az embereket és fölfegyverzi őket egymás ellen; engesztelhetetlen érdekellentétet szül és hazugságot, amellyel igazolni, leplezni akarják az ellentétet. Ez a hazugság megrontja az embereket, képpnutatásra és gonoszságra nevel. Mi azt mondjuk: az a társadalom, amely az embert csak a meggazdagodás eszközének tekinti — embertelen. Ellenségünk, nem tudunk megbékülni vele, mert kétszínű és hazug. Gyűlöljük cinizmusát és kegyetlenségét, amellyel az egyéniséget elnyomja. Harcolni akarunk és harcolni fogunk az ember fizikai és erkölcsi rébságának minden formája, minden módszere ellen, amely az embert a haszonlesés prédájává veti oda. Mi, munkások, akiknek erő kifejtéséből keletkezik minden — a hatalmas gép csakúgy, mint a gyermekek játékszere — mi, akiktől megtagadják a jogot, hogy küzdjünk emberi méltóságunkért és akiket mindenki saját céljainak elérésére használ ki — szabadok akarunk lenni. Szabadok, hogy azután magunkhoz ragadhassuk a hatalmat. Jelszavaink egyszerűek: vesszen a magántulajdon, legyen a népé a termelés minden eszköze és minden hatalom. És legyen a munka kötelező mindenki számára...

Ez a könyv — „Az anya” —, amely illegálitásban és fél illegálitásban bejárta és bejárja az egész világot, gondolkodni és küzdeni tanítja a fehér és sárga és fekete Pávelokat, Nilovnákat, Andréjokat és Guszjevokat. Ez az a könyv, amelyről a londoni kongresszuson azt mondta Lenin: „Szükséges ez a könyv, sok munkás vett részt a forradalmi mozgalomban öntudatlanul, sodortatva, és most, ha Az anyát elolvassák, igen hasznos lesz számukra.”

Él ez a könyv a jugoszláviai munkásmozgalomban is. Kézről-kézre íárt a megszerezhető néhány példány a szakszervezetekben, a munkásotthonokban és a börtönökben. Jugoszlávia harcos proletárjainak nagyrésze — szlávok és magyarok — sokszor merített e könyvből erőt és alapvető tudást is. És itt önkéntelenül Jovan Popovics egyik írására kell emlékeznünk, éppen „Az anya”-val kapcsolatban.

Volt Jovan Popovicsnak egy osztálytársa, aki anyagi és egészségi okokból kimaradt az első gimnáziumból. 1930 körül történt mindez, a diktatúra legkeményebb éveiben. Egyszer — meséli a harcos szerb író —, megérkezett szülővárosába. Csöndes, bánáti városka, ahol akkor alig-alig volt szó munkásmozgalomról. A városkában felkereste az író, ez a volt osztálytársa és könyvet kért. Olyan könyvet, amely nem csupán az öntudatra, hanem az érzésekre is hat, amely kifejleszti a harcos akaratot. „Összeszedtem — mondja az író —, néhány szocialista könyvet, azok közül, amelyek akkortájt jelentek meg nálunk, de érzem, hogy egy másik könyv volna a legalkalmasabb. Gorkij „Az anya” című regénye azonban akkor még ritkaság volt nálunk, sokkal előbb jelent meg és ritkasága mellett, még fél-illegális könyvnek is számított. A barátaim útján mégis szereztem néhány példányt az amerikai horvát-nyelvű kiadásból...”

Ez a néhány példány aztán bejárta a kisváros munkáslakásait. „En — folytatja az író —, mindig úgy gondoltam szülővárosomra, mint valami temetőre. Csak amikor 1932-ben, kilenc hónapi vizsgálati fogság után, amelyet egy haladószellemű versgyűjtemény miatt töltöttem a börtönben, csak amikor a börtönből kijöttem és amikor az utcán, a törvényszék előtt tüntető nagy tömeg fogadott, akik ünnepelték a kilenc — az ország különböző részeiből származó — költőt, akik versek miatt szenvedtek börtönbüntetést, csak akkor láttam, hogy valami történt az én temetőcsöndes szülővárosomban, valami új, valami, ami az életet jelenti...”

Nem sokkal később sztrájkba lépet a kisváros mintegy hatezrenyi munkása és földmunkása. És akkor az író találkozott osztálytársával, aki ragyogó arccal fogadta: „Látod?! Hatezer! Az anyát állandóan olvassák és meghallgatják azok is, akik nem tudnak olvasni! Van ám már Pávelünk nekünk is, van ám már a Nilovnához hasonló anyánk...”

Ime: ilyen egy igazi író, egy igazi könyv élete. Ez a halhatatlanság!

És nem véletlen, hogy éppen Gorkij, éppen az ő könyve él ilyen halhatatlan életet. Nem véletlen, hogy a nagy munkásíró könyveit a XX. század első éveiben olvasták, becsülték és szerették a magyar tömegek is. (A „Csudra Makar” már 1902-ben megjelent magyar fordításban, az „Éjjeli menedékhely” 1903-ban, „A pénz” 1904-ben, „Az anya” 1913-ban, stb.) Éppen a magyar esztétika megállapítása szerint: „Gorkij ábrázolási módja nemcsak sokoldalú, hanem rendkívül mély is... művei az orosz társadalom össz-nemzeti válságának előfeltételeit és előkészületeit tartalmazzák. Ebben az értelemben, az egyes alakok és sorsok mély társadalmi összefüggésének értelmében, Gorkij műve: is összefüggő ciklussá, a forradalomelőtti Oroszország „Emberi komédiájává” fonódnak... Szélesen ábrázolja a fejlődés társadalmi feltételeit, az orosz eredeti akkumuláció káoszát, vadságát, barbárságát a forradalom előestéjén... Összenövése a forradalmi munkásmozgalommal közvetlenül is megnyilatkozik és pedig abban, hogy az író a proletariátus és a szegényparasztság forradalmi harcának nagy ábrázolója...”

E sorok írója élénken emlékszik a szabadkai Szakszervezeti Otthon kulturális előadásaira. „Az anya” egyes jeleneteit az Otthon kis színpadán is sokszor előadták. És amikor, a fasiszták által meggyilkolt

Atlász János fordításában, csillogó szemű munkások a „Viharmadarat” szavalták — ez a viharmadár nem csupán a nagy orosz vihar jelképe volt, a mi készülő nagy viharunkat is jelezte...

„Kétségen felül. — mondta Lenin —, Gorkij óriás művészi tehetség, aki hozzájárult és hozzájárul a világproletariátusa mozgalmának sok s.kéréhez”.

Hozzájárult és hozzájárull Amikor Gorkij azt írja: „A mérgek, amelyekkel megmérgeznek, gyengébbek, mint az ellenmérgek, amelyeket akaratlanul belénk oltanak. Öntudatunk nő, szüntelenül fejlődik, egyre gyorsabb ütemben és felszárnyalva magával ragadja az önök soraiból is a legjobbakat, a szellemileg egészségeseket” — akkor ezek nem csupán Pável szavai és nem csak a cári bíróság megfizetettjeihez szólnak. Ezek a harcosok örök szavai, azoké, akik minden igazságtalanság ellen harcolnak, akik magáért az igazságért harcolnak.

Számunkra különösen jelentős Gorkijnak az a munkássága, amelyet a nemzetiségi irodalomnak fejlesztéséért folytatott. A nagy író — különösen az Októberi Forradalom után —, szenvedélyes szeretettel harcolt Szovjetország kis népeinek íróiért és irodalmáért. „A szovjet irodalom — írta —, nem csupán orosz irodalom, hanem össz-szövetségi irodalom. Nekünk volt a múltban óriásunk, Puskin, de ez nem azt jelenti, hogy az örmények, gruzinok, tatárok, ukránok ne lennének képesek nagy mestereket adni az irodalomban, zenében, festészetben, építészetben...”

Ha most, akaratlanul is, arra gondolunk, hogy egy mai szovjet gondolkodó, D. Zaslavszki, 1949. január 1-én a „Literaturnaja Gazeta”-ban megállapítja, hogy az egyes nyelvek élnek, változnak és, hogy amíg a francia nyelv például a feudális korszak uralkodó osztályának nyelve volt (?); az angol a világkapitalizmus nyelve lett (?), de... „ha Új Esztendő napján a jövőbe tekintünk, az orosz nyelvet, mint a szocializmus világnyelvét látjuk” — akkor értjük csak meg igazán, hogy — **Gorkij mennyire nem volt nyelvi sovinizta.**

Különben ide tartozik még az az irodalmi tény, hogy Gorkij ismerte és szerette a mi Petőfinket is...

Illyés Gyula, a magyar polgárság (a szó belső értelmében polgári írónak tartjuk, ha paraszti származású is) nagy írója, azt írja: „Gorkij a béke...” Igen, Gorkij a béke embere volt, ha az imperialisták esztelen, igazságtalan, a dolgozók nagy tömegeinek munkáját és életét elrabló hódító-háborúkra gondolt. De amikor a munkásság harcolt jogaiért, így írt: **„Az én Emberem — világítótorony az élet sötétjében; az én Emberem — a Harc embere!”**

Szerette az embereket, ez érezhető minden sorából. És éppen ez a nagy szeretet vitte harcba, amikor harcolni kellett emberi jogokért. **Mi a szakadatlan harc feltételei között élünk — írta a többi között —, „ez a munkásosztályt az önvédelemre és mindannak megvédésére kötelezi, amit önmagának alkotott...”**

„Az író osztályának szeme, füle és hangja” — mondta máskor és éppen azért, mert osztályát mindenekfelett szerette, mert a szovjetdolgogók nagy győzelmének minden vívmányát megtartani és továbbfej-

leszteni akarta, mindvégig harcolt minden elfajulás, minden győzelmi gőg, minden sovinizmus ellen. „A mai orosz — írta 1928-ban —, ha egyáltalában utazik Európában, csak azért teszi, hogy nézze annak széthullását, hogy elcsípje: hamu és por lesz-e belőle rövideSEN. Ha egy ilyen ügető utast megkérdezték:

— Hogy tetszik neked a tenger?

Büszkén válaszolja majd:

— Hát nekünk nincsen saját tengerünk, mi?!

Ha pedig ez az „ügető utas” elkerül a firenzei nagyszerű Uffizi-képtárba meglephet bennünket a következő megállapítással:

— Az ördögbe is! Mennyi olajat pazaroltak el itt...!”

Felmerül a kérdés: **mit mondana ma Gorkij?** El kell olvasni a könyveit, mert Gorkij, az az ember, akinek halála, Lenin után, a szovjethaza „és az egész emberiség legsúlyosabb vesztesége”, **jóelőre elmondta véleményét.**

*

A „Bratszvo-Jedinsztvo” könyvkiadóvállalat a napokban kiadta „Az anyát”. És itt szólnunk kell néhány szót a jugoszláviai magyar könyvkiadás örvendetes fejlődéséről. Ha új könyveinket meglátjuk a kirakatokban, elfog a jogos büszkeség: külső kiállításukban is egyre szebbek, egyre megnyerőbbek a könyveink. Büszkék vagyunk? Hát hogy is ne lennének büszkék, amikor harminc esztendő kulturális nyomorúsága után, végre őszinte hittel kiálthatjuk: van már magyar könyvkiadás Jugoszláviában! Nem volt könnyű a kiadók útja, még a felszabadulás utáni öt esztendőben sem, hiszen hiányoztak a szakemberek, hiányoztak az eszközök, sokszor a papír is. Ez a könyv, „Az anya”, és a többiek is, amelyek egyre ízlésesebb külsővel ellepik a kirakatokat és megtöltik könyvtáraink polcait nagy munkagyőzelmeink bizonyítékai. Ezért a könyvért is harcolt a Petőfi-brigád; ifjúságunk ezért a könyvért is vállalta az önkéntes munkaórák millióit; ezért a könyvért is szállnak a bányák mélységeibe az Alija Szirotánovicsok és a Szakáll Mihályok traktorai ezért a könyvért is dübörögnek...

Hiszen tudjuk, hogy nem vagyunk a csúcson, csak általános fejlődésünk egyik, nem is túl nagy állomása ez a mi szépülő könyvkiadásunk. De mindenesetre — biztató állomás. Jól esik kiszállni a vonatból néhány pillanatra, megsétáltatni kissé lábainkat, aztán — hadd menjen, hadd rohanjon tovább vonatunk!

Gál László

Események kultúrfrontunkról

A Vajdasági Kultúregyesületek Szövetségének Magyar Osztálya mind hatékonyabb munkát fejt ki vajdasági magyar népünk kultúréletének továbbfejlesztésében. Megerősödött a Magyar Osztály szervezete, kibővült apparátusa, az osztály mind nagyobb mértékben magaköré tömöríti kultúrkadereinket és e mindjobban összefogódó, növekvő erejével egyre nagyobb hatást tud kifejteni a magyar kultúregyesületek működésére is tartományunk falvaiban és városaiban. A vajdasági magyar kultúrélet központi irányító szerve fejlődésének olyan időszakát éli, amelyben komoly fordulatot tesz arra, hogy a gyakorlatban is ténylegesen és teljességgel betöltse irányító szerepét.

A föllendülés legnyomósabb jelei a szakosztályok átszervezésében és lendületes föllevenedésében nyilvánulnak meg.

December 5-én ülést tartott a népművelési szakosztály. A problémák megvitatás után ez a szakosztály nagy fontosságú föladatokat tűzött ki.

Konkrét tennivalókat szögezett le abból a célból, hogy minden magyar kultúregyesületben erős szervezetű, jólműködő népművelési szakosztályok jöjjenek létre. Ebből a célból első sorban is kidolgozza és minden magyar kultúregyesületnek megküldi az egyesületi népművelési szakosztályok szervezeti vázlatát. A szervezeti séma mellé fűzött magyarázatban körülírja a szakosztályok munkakörét, tennivalójukat az írástudatlanság kiküszöbölése és a volt írástudatlanok továbbképzése terén, a népkönyvtárak eredményesebb működése érdekében és a népművelés harmadik fontos ágazatában, ami népművelő előadások és tanfolyamok szervezéséből áll.

A szakosztály természetesen abból indul ki, hogy nem a séma, nem a körlevél hozza majd létre a jó népművelési szakosztályokat az egyesületekben, hanem csakis a munkában erősödhetnek meg a már meglévők, vagy jöhetnek létre és erősödhetnek meg az ilyen szakosztályok ott, ahol még nem léteznek. Eppen ezért fölszólítást küldött a magyar kultúregyesületek vezetőségeinek, hogy tegyenek meg minden elkövethetőt első sorban is annak érdekében, hogy működési területükön írástudási vagy továbbképző tanfolyamra járjon minden magyar írástudatlan, vagy aki nemrég tanulta meg a betűvetést és tanfolyam nélkül nem tud továbbhaladni a maga művelésében. A fölszólítás azonban sok helyütt csak papíron maradhatna, ha a szakosztály nem sürgetné ki minden egyesülettől, hogy beküldje jelentését az elvégzett munkáról, továbbá ha nem szervezné meg a terepen folyó munka ellenőrzését is ott a helyszínen, a járássok, városok, falvak és kultúregyesületek mindgyakoribb látogatásával — amit az ülés szintén elhatározott.

E legsürgősebb tennivalón kívül egész sor más föladat gyakorlatbani elindítását is kitézte az ülés. Ezek között szerepel: újabb könyvtárosi tanfolyam szervezése lehetőleg Noviszádon, a magyar könyvtárak könyvvállományának fölülvizsgálata, ahol erre szükség van, segítségnyújtás az egyesületi könyvtáraknak a körülöttük rajzó élet fölpezdítésére, szerb nyelv, magyar helyesírási és helyes nyelvhasználati, valamint más tanfolyamok létesítése kultúregyesületeinkben, intézkedések arra, hogy egyesületeinkben tartalmas és színvonalas népművelő előadások hangozzanak el.

E legutóbbi föladat megvalósítása céljából a szakosztály összeállította Vajdaság legjobb magyar nyelvű előadóinak aktíváját, meghatározott egy bizonyos témakeretet, így valóra váltja, hogy a helyi előadókon kívül központilag kiküldött előadók is rendszeresen előadásokat tartanak vidéki egyesületeinkben.

*

A drámai szakosztály egy hónapos rendezői tanfolyam megtartását szervezte meg, amely f. hó 16-án nyílt meg Szuboticán, a Magyar Népszínház mellett. Ez már a második ilyen tanfolyam. Erre a tanfolyamra nagyjából azok a magyar kultúregyesületek küldtek hallgatót, amelyeknek dráma-csoportjai nem rendelkeznek megfelelő rendezővel, amelyek nem küldtek hallgatót a nyáron megtartott hasonló tárgyú tanfolyamra. Semmi kétség aziránt, hogy ez a tan-

folyam jelentősen hozzájárul drámai csoportjaink munkájának főleg minőségi följavításához. Minden adottság meg van arra, hogy a tanfolyamisták jelentős szaktudást sajátítsanak el. A tanfolyam szakelőadói a Magyar Népszínház rendezői és színészei, akik a színjátszás gyakorlati tapasztalatai alapján tartják meg előadásukat. A tanfolyamisták látogatják a színházi próbákat, gyakorlati úton is tanulhatnak.

Már e tanfolyamon történő szakoktatás nyújtásával is nagy segítséget nyújt a Magyar Népszínház a műkedvelő-együtteseknek, de nem ez a segítség egyetlen formája. A drámai szakosztály és a Magyar Népszínház együttese karöltve megszervezték a színház tagjainak rendszeres kilátogatását egyes drámai csoport próbáira. Pótolhatatlan szaksegítség nyújtanak ez alkalmakkor színházunk rendezői és színészei a műkedvelőegyütteseknek. Ehhez járul még a segítség harmadik módja: a színház turnéi Vajdaság városaiban és falvaiban. Im néhány igen fontos körülmény, amelyet semmiképp se szabad figyelmen kívül hagyni a Magyar Népszínház azon szerepének értékelésekor, amit népünk kultúréletében betölt.

A drámai szakosztály különösen azon dolgozik még, hogy tovább bővítse a műkedvelőegyütteseknek ajánlott keretrepertoárt, de méginkább azon, hogy a játékrendbe vett színdarabokat hozzáférhetővé is tegye együtteseink számára. Folyamatba is tette már vagy egy tucat színdarab kiadását. Soha ezelőtt nem volt nyomdánkban szedés és nyomás alatt annyi színdarab, mint most van.

A »Színpadunk« sorozatban egy olyan termék kiadását is folyamatba tette a drámai alosztály, amilyen eddig nem jelent meg — ez pedig: műsoranyag vidámműsorok, vidámestek számára. Ez az anyag addig hat, amíg időszerű, van hát ok rá siettetni megjelenését.

Az említettekén kívül más problémákkal is foglalkoznia kell e szakosztálynak, de mindenek előtt komoly fordulatnak kell nála bekövetkezni az irányba, hogy tényleg, mint szakosztály működjön, tartson teljes üléseket, szervezzen meg egy jó belső munkamegosztást és hasson oda, hogy lent a kultúregyesületekben is megerősödjének a drámai szakosztályok, vagy létrejöjjenek azokban az egyesületekben, amelyekben ezidőszert nem léteznek.

*

A Magyar Osztály irodalmi szakosztályát a gyakorlatban folyóiratunk, a HID szerkesztőbizottsága képezi. A HID körüli irodalmi élet, minden fogyatékossága mellett is, egyike kultúrunkánk legtevékenyebb, eseményekben leggazdagabb ágazatának azok között, melyeknek szálai a Magyar Osztályban összefutnak.

Irodalmi életünk fontos eseménye volt az az irodalmi vita-est, amelyet szerkesztőségünk szervezésében e hó 17-én tartottunk. A vita-esten két bevezető előadás hangzott el: 1. Lőrinc Péter: A tájékoztatóirodás rágalomhadjárat romboló munkája a kultúra, művészetek és irodalom terén; 2. B. Szabó György: Lenin a művészetről és irodalomról. Az előadásokat tartalmas, gondolatokban gazdag és sok gyakorlati kérdést és feladatot fölvető vita követte, amelyben a jelenlévők nagyobb része fölszólt. Ez irodalmi vitánkon 35 jelenlévő vett részt, közöttük íróink, irodalomtanárok, sajtónk munkásai, művészek, könyvkiadásunk munkatársai, néhány főiskolás és mások.

Lőrinc Péter jelen számunk bevezető cikke alapján tartotta meg előadását. B. Szabó György előadásáról és a vitáról folyóiratunk 1950. januári számában adunk beszámolót.

*

A Szerbiai Népköztársaság Kultúregyesületeinek Szövetsége hathónapos versenyre szólította föl köztársaságunk kultúregyesületeit. Ez a verseny f. évi november 1-én kezdődött és 1950. május elsejéig tart. Mindaz, amit a Magyar Osztály munkájáról e jegyzetünkben elmondunk, szervesen bekapcsolódik a szocialista kultúra fejlesztésére indított versenyharcba. A verseny feltételek a kultúrunka minden ágazatát felölelik, ezzel szemben jegyzetünk csak három ágazatról szól. Nem véletlenül. Tény, hogy a Magyar Osztály említett szakosztályai dolgoznak ezidőszert a legcselekvőbbben. De hírül se következik ebből, hogy

kultúrunk többi ágazataiban semmi se történik. Mindjobban följejlődnek a Magyar Osztály főbbi szakosztályai is. Abban pedig egyenesen biztató jelet kell látnunk, hogy kultúrunk irányítószerve ezúttal az időszerű konkrét feladatokat ragadta üstökön és bizonyos értelemben ahhoz tartja magát, hogy jobb kevesebbet markolni, de jobban megfogni. Fokozatosan, de mégis följejlődünk kultúrforradalmunk frontjának teljes szélességében, ezúttal minden jel szerint úgy; hogy rajvonulunkban nem következik be szakadás, munkánk pedig kilábol a kampányszerűség kallasztó betegségéből.

O. M.

Néhány szót a szuboticei írók klubjáról

Már 1947-ben összeverődött Szuboticán bizonyos irodalmi csoport, írók csoportja a Kultúrszövetség és a Híd körül, amely magában foglalta az irodalommal tévekenyen foglalkozó írókat, akik ösztönszerűleg találkoztak a lektornál, a Híd kiadóhivatalában stb. Ilyenkor el-elbeszélgettek munkájukról — készekről és készülőkről, megjelentekről és még meg nem jelentekről, de ez a munka nagyjában magán viselte a spontaneitás jegyeit.

Amikor 1948 nyarán Noviszádon megalakult a Vajdasági Kultúregyesületek Szövetsége és annak Magyar Osztálya — aminek folytán Noviszádra helyeződött át a vajdasági magyar kultúrélet központja is — átmenetileg megszűnt a szuboticei írók és irodalmárok csoportba verődése. Írók ugyan ezután is voltak Szuboticán és ma is vannak, de nem volt egy olyan intézmény, egy egyesület-féle, amely összefoglalta volna őket, amely helyet, alkalmat és lehetőséget nyújtott volna egyéni és irodalmi problémák megbeszélésére és arra, hogy új alkotásaikat baráti bírálatra előterjesszék. Elsősorban ezt a hiányt igyekezett pótolni a kultúregyesületek szerbiai szövetségének a kezdeményezése, hogy ebből a célból a városi kultúregyesületek szövetsége Szuboticán klubot létesítsen az itteni írók és irodalommal foglalkozók számára.

Mint hogy a szocializmus építése minden téren szükségessé teszi a tervszerű, szervezett munkát, nem bízhatja az irodalom fejlődését sem a véletlenre, hanem szükséges, hogy ezen a téren is szervezett munka folyjék. Szükséges, hogy íróink pontosan tudják, milyen feladatok megoldása vár rájuk a szocialista építésben, mi a feladatuk az ország mai helyzetében, a Szovjetunió vezetői által hazánk ellen indított tájékoztatóirodás rágalomhadjárat egyre féktelenebbé válása idején. Elengedhetetlen, hogy íróink ismerjék egymást, találkozzanak gyakran egymással, beszéljék meg az aktuális politikai, irodalomelméleti és egyéb problémákat; tanuljanak egymástól, tanítsák egymást és megosszák egymásközt tapasztalataikat. Ebből a célból indult meg a kezdeményezés, hogy a Szuboticán és környékén élő írók tartsanak összejöveteleket, a munka ezen formája is bővítsen a lehetőséget arra, hogy tanuljanak, fejlődjenek és alkossanak. Azonban már a vezetőség is, a tagság is sokkal szélesebbre tervezte ezt az irodalmi klubot. Úgy terveztük, hogy bevonjuk nemcsak az írókat, hanem mindenkit, aki az irodalmat vagy bármely más művészetet szereti, vagy műveli, hogy kritikai érzékével, vagy alkotásával serkentsen a munkát és emelje a színvonalat.

Egyesületünk 1949. május 18-án alakult meg. Az alakuló közgyűlésen mintegy húsz író, tanár és irodalombarát gyűlt össze, hogy megbeszélje a további teendőket, megvitassa, milyen keretek között működhet az egyesület és milyen anyagi lehetőségeket nyújt erre a működésre a kultúrkörök szuboticei szövetsége. A vajdasági kultúrkörök szövetsége írói alosztályának nevében Csiplics Bogdán, író, üdvözölte a gyűlést, majd Vujkov Bálint vázolta a kerettervezetet, amelyet az egyesületnek kellett konkretizálnia. Egyesületünk a kultúrkörök szuboticei szövetsége keretében működik, amely klub-helyiséget bocsátott rendelkezésére. A szövetségnek belül párhuzamosan magyar és szláv alosztály működik és nagyjában a munka is azonos irányban halad. Mindegyik alosztály önálló vezetőséget választott: elnököt, titkárt és 3 tagú bírálóbizottságot, amelynek leg-

főbb munkája a szerzői és egyéb irodalmi estek anyagának előkészítése, az önálló művek elbírálása és felolvasásra, illetve közlésre való ajánlása.

A legfőbb munkaforma a hetenként tartott munka-összejeövetel, amelynek főcélja az u. n. autodidakták hiányos ismereteinek pótlása: a világirodalom, a nemzeti irodalom és a délszláv irodalom klasszikusainak, valamint a mai irodalom legnagyobb alakjainak bemutatása. Főadata ezenkívül, hogy előmozdítsa elsősorban irodalom-elméleti és nyelvi problémák tisztázását. Ilyen irányban meg is indult kezdetben a munka, de nagyrészt csak hivatásos írókat és esetleg néhány irodalom-tanárt sikerült összegyűjteni, míg szélesebb köröket, vagy más művészeti ágakkal foglalkozó egyéneket nem sikerült bekapcsolni. Ugyancsak kevés eredményt mutathatunk fel a fiatalok, a kezdők összegyűjtésében is.

Az alakuló közgyűlés után közvetlenül meg is indult a munka. Az első előadás irodalom-elméleti kérdést igyekezett tisztázni és az eszmeiség és tendencia kérdését vetette fel. A kérdés — éppen időszerűségénél fogva — igen élénk vitát váltott ki, hisz ez a kérdés rendkívül fontos ma írónk és irodalmunk számára egyaránt. Sokat beszélnek és még sokkal többet kell beszélni arról, hogyan helyezze el az író a haladó eszmét és az irányzatot a műben anélkül, hogy a mű művészi értékének rovására menjen, sőt úgy, hogy az igazi művészi igazsággal egybeessen és a művészi színvonalat emelje. Valamennyi tag közös meggyőződése, hogy ilyen elméleti kérdések tisztázására elengedhetetlenül szükség van, mert írónk közül sokan nélkülözik munkásságunkban a szükséges elméleti tudnivalókat, a tanulás pedig egyéni úton is csak ilyen előadások nyomán és hatására indulhat el.

A második előadás nyelvi problémát vetett fel, főleg a nyelvhelyesség és a nyelvtisztaság kérdését, valamint a magyar író magasztos hivatását ebben s egyszerűsége komoly felelősségét is. Az előadást Cabai József, a magyar nyelv jó ismerője és tanára tartotta, aki egész sor példán szemléltette, hogy milyen nagy mértékben itatódtak bele a magyar nyelvbe bizonyos idegenszerű kifejezések, nemmagyaros szórend a mondatban, stb. A vita folyamán még sok konkrét kérdés merült fel, amelyeket azonnal a helyszínen tisztáztunk s írónk kétségkívül komoly és konkrét segítséget kaptak ezzel az előadással is.

A következő előadást író-ember tartotta Sebestyén M., Gorkij »Igy tanul-tam írni« című műve alapján, amelynek célja az volt, hogy megmutassa a bátor-talan kezdőknek, hogyan fejlődhet komoly és világvizonylatban is nagy íróvá egy ember, anélkül, hogy az iskola padjait koptatná, ha van elég akaratereje, hogy önmagát művelje, hogy megfeszített önálló munkával elsajájtassa mindazt, amit mások kényelmesen az iskolában, készen, megemésztve kapnak.

Ugyancsak a kezdők, a fiatal tehetségek felkutatása és a munkába való bekapcsolása céljából klubunk megalakulása után hamarosan pályázatot hirdetett önálló műre — színdarab, tanulmány, vers és elbeszélés megírására. A pályázaton csak kezdők vehettek részt, akiknek előbb még nem jelentek meg műveik. A pályázat nem hozott jelentősebb eredményt, mégis fontos, mert néhány eddig ismeretlen emberről tudtuk meg, hogy írással foglalkozik és be kell kapcsolnunk az egyesület munkájába. Több szép elgondolást különböző akadályok miatt sajnos nem valósíthatunk meg. Így elmaradt a szerzői est és elmaradt az egyik legszebb elgondolás megvalósítása — az antológia kiadása. Az induláskor ugyanis elhatároztuk, hogy párhuzamos antológiát adjon ki a két alosztály ugyanazokkal a művekkel mindkét nyelven. Ezt a tervet kissé talán túlméretezettnek is tartjuk, mert erőnk erre nem voltak elegendők, hisz még alig jutottunk túl a tapogatózásokon, ismerkedéseken.

Azonban, ami egyelőre elmaradt a nyári széthullás miatt és mert azóta még nem sikerült összeszedni a tagságot, nem jelenti azt, hogy mindez végleg, elmaradt. Ellenkezőleg, most már sokkal könnyebb lesz újból összeszedni az érdeklődőket, folytatni azt a munkát, amelyet ez a kis csoport májusban elkezdett.

Egyelőre legelső és legfontosabb feladatunk tehát az, hogy újból egybe-gyűljünk, megbeszéljük az időszerű irodalmi és politikai problémákat, hogy mindezekből levonjuk a szükséges következtetéseket és megállapítsuk a további tennivalókat. A legsürgősebb tennivalókat egyelőre a következőkben foglalhat-nánk össze:

A kapcsolatok újrafelvétele céljából összegyűjteni először a régi tagságot, megbeszélni velük a következő előadások tervét, kiosztani az előadásokat és ezeket rendszeresíteni;

Rendezni kell minél előbb egy önálló szerzői estet Szuboticán, vagy ha lehet a környéken is, amelyen a helyi és környéki írók szerepelnének saját műveikkel;

Meg kell hívni a noviszádi írókat egy nyilvános szerzői estre és egy ben-sőséges vita-estre a klubba, ahol a vajdasági magyar irodalom kérdéseiről tartanánk megbeszélést;

A legrövidebb időn belül ki kell szélesíteni az egyesület munkáját olyanformán, hogy lehetőleg több ifjút, kezdő író, vagy érdeklődőt vonjunk be, hogy első, bizonytalan lépéseiket itt tegyék meg, ahol baráti és jóakarató kritikát, bátorítást, útmutatást és tapasztalatokat nyerhetnek. Mindez nem ütközik egyáltalán nehézségekbe, hisz ma már nem félnek az ú. n. »beérkezettek« sem a kezdőktől, nem kell félniük, hogy elveszik tőlük a kenyeret. Kulturális forradalmunk olyan arányokat öltött, hogy íróink nem győzik kielégíteni a fejlődő könyvkiadás, a növekvő kultúr-éhség igényeit. A szocializmus megvalósítása nemcsak a gyárakban és a mezőgazdaságban, vagy egyéb termelési ágakban fontos, hanem ugyanilyen jelentőségű kulturális téren is, a művészetekben általában és külön az irodalomban.

Ha szerény erőkkkel is, ha kicsiny lehetőségek között is, a szuboticei íróklub is ezt a feladatot hivatott megoldani, vagyis hivatott hozzájárulni ennek a feladatnak megoldásához.

Juhász Géza

Hogyan változott át Milán — hála a Tájékoztató Iroda határozatának — Grisává

Vigodszki Sztaniszláv íróat a második világháború alatt ismertem meg, mint egyikét azoknak a nagyszámú lengyeleknek, akik azidőtájt messze távolból, börtönök rácsain keresztül érezték a mi népünk forradalmának erejét és lelkesedtek érte.

Vigodszkit a háború folyamán a lengyel zsidók legtöbbször a sorsa érte el az auschwitzi táborban selylődött a háború végéig. A táborban Vigodszki nagyon sok nemzet fiait ismerte meg s az ő révükön hazájukat is. Így találkozott a Jugoszlávokkal is, akik az auschwitzi haláltáborban az optimizmust, a jövőbe vetett szilárd hitet hirdették.

Túlélve a haláltábor borzalmaival, a szabad Lengyelország írójaként tartós emlékében őrizte táborbeli társait. Valahányszor Jugoszlávokkal találkozott meghatottan emlegette az auschwitzi közös emlékeket. Személyes beszélgetésünk alkalmával kijelentette: »Remek emberek voltak azok! Micsoda halálmegvető bátorság lakott bennük! Vakmerők még a táborban is!« Nem tartottam rendkívülinek ezeketán azt a túlzott érdeklődést, amit Jugoszlávia iránt tanúsított, művészeink élete és hazánk újjászületésének kérdései egyaránt foglalkoztatták. Türelmetlenül várta a lengyel írók tervbevett jugoszláviai látogatását, hogy ő is közelről lássa azt az országot, amelyet sok vonatkozásban már jól ismert.

E várakozással eltelve írta meg Milán jugoszláv partizánról szóló elbeszélését. A novella címe »Milán«, az »Odredzenje« c. heti irodalmi folyóiratban jelent meg 1947-ben, két folytatásban. Az első szeptember 21-én megjelenő 38 (147) számban, a második szeptember 28-án a 39 (148) szám közleményeként.

A Milánról írt novelláját Vigodszki túlradó melegséggel írta, azzal a szeretettel, amellyel a jugoszlávokról szokott megemlékezni. Az auschwitzi tábor Milánja a foglyok számára valami újat hozott. Az ő partizánaljai a géppisztolyról, hazánk szabadságharcáról a börtönbe zárt értelmiséget hosszú vitákra indította a mai kor hőseiről, dalokba foglalt legendás harcaikról, a szabadságharc élő dalairól. A rabtárs zárkafelügyelő meglepetéssel értesül arról, hogy Milán partizánalja nem eladó, még kenyéret is hiába ígértek érte, pedig Auschwitzban kenyéért minden érték gazdát cserélhetett. Milán végül is azzal a szilárd elhatározással döbent meg fogolytársait, hogy önként válik meg az életétől és nem várja be a fasiszta hóhérok döntését, inkább saját akaratát hajtja végre. Napokon át zavartan figyelik Milánt, amint a szalmapriccsen feje aláhozza rako-gatja kenyérfejadagjait, mert úgy határozott, hogy inkább éhenhal önként, mintsem a gázkamrák kínozzák halála a fasiszták kénye kedvére. Milán elhatározása nagy riadalmat keltett, amikor a többiek számára egyetlen gondolat létezik: elkerülni a halált, nem értették meg azt, aki önmaga ment eléje. A halála előtti utolsó erején az ablakhoz vánszorog a halálraszánt Milán, hogy társainak még egyszer utoljára megmutassa merre van Jugoszlávia — és a lengyel, orosz, cigány, német rabtársai feszült figyelemmel hallgatják halódó ajkáról, hogy ott harcol Titó, ahol Milán is kivette részét a küzdelemből, géppisztolyából se-perve végig a német és olasz fasisztákon. Az éjszaka folyamán hangtalanul és észrevétlenül fejezi be életét, nem törődve azzal, hogy elhatározását az önként eldobbott életről bárki is észrevette és helyeselte volna.

Miután Vigodszki megírta és megjelentette Milán partizánról szóló elbeszélését, olyan ember benyomását keltette bennem, aki várja az alkalmat, hogy Jugoszláviába menjen, hogy találkozzék Milánnal mint művésszel, munkással, országának építőjével, azzal a Milánnal, akit már ismert, mint csendes hallgatag és szívós embert, aki ha szükség van rá, ma is képes életét feláldozni.

Vigodszki valószínűleg meg is várta volna az alkalmat, hogy Jugoszláviába menjen, ha nem jött volna közbe a Tájékoztató Iroda különös határozata, mely őt is különös módon megváltoztatta. Mintha valami összezavarodott volna Vigodszkiban, mintha kihagyott volna az emlékezete s egyszerre elfelejtette és össze-zavarta auschwitzi táborhajtársait.

Ez év júliusában Vigodszki összegyűjtötte felszabadulás után írt elbeszéléseit, melyek különböző folyóiratokban jelentek meg. Ezen összegyűjtött műveket egy könyvben, mely »Völgykatlanban« címeket kapta, — az Egyesült dolgozók pártja kiadó szövetkezete »Ksnojka i Zvezda« adta ki, mint tekintélyes irodalmár munkáját, ki tagja az Egyesült dolgozók pártjának.

Részemre a »Völgykatlan« című könyv, s feltételezem mindenki részére ki Vigodszki felszabadulás utáni irodalmi munkásságát figyelemmel kísérte, nagy meglepetést okozott. Az ő Milán partizánja nem volt többé Milán, hanem Grisa, nem volt többé jugoszláv, hanem szovjet állampolgár. Eleinte zavarba jöttem, s nem tudtam, hogy miről van szó. Első benyomásom az volt, mintha valaki azzal szórakozna, hogy vajjon hogy nézne ki a Milánról szóló elbeszélés ha Milán név a szövegben a Grisa névre, minden »jugoszláv« »orosz«-ra illetve »bolsevik«-re változna. Azt gondoltam, hogy az elbeszélés tévesen, egy ilyen szórakozás után érkezett a nyomdába. De miután végig olvastam, meggyőződtem róla, hogy nincs szó semmiféle tévedésről, vagy pedig tréfából elkövetett változtatásról, hanem előre megfontolt hamisításról, illetve előre megfontolt hazugságról. Az elbeszélés végét valamelyest lerövidítette és megváltoztatta. Milán elhatározása, hogy

önként éhség-sztrájkkal hal meg — kimaradt, nem történik említés Jugoszláviáról, Titoról, harcról, Grisa nem úgy hal meg mint Milán. Amikor egy SS-legény kivezet egy zsidót hogy agyonlőjjék, Grisa felugrik az ágyból s elkezd énekelni az internacionálét. Ez természetesen felbőszíti az SS-t, aki otthagyja a zsidót s Grisát viszi agyonlőni.

Hogy minden teljesen világos legyen, hogy valaki ne gondolja, hogy két különböző elbeszéléstről van szó, két partizánról, egy jugoszlávról és egy oroszról, akik nagyon hasonlítottak egymásra, s kiknek közös volt a sorsuk, azzal a különbséggel, hogy más-más módon haltak meg, Vigodszki gondoskodott róla, hogy rögtön az első látásra világos legyen, hogy hazugságról van szó, s úgy az egyik mint a másik, — változata egy és ugyanazon elbeszéléseknek, ugyanazon poénnal végződik. Egyik értelmiségi odavágja a másiknak: »Te értelmiségi, most tudod, hogy milyen dalra van szükségünk?«

El kell ismerni, hogy Vigodszki, bár nyíltan és egyszerűen kezdte, igen sikeresen és teljesen a tájékoztatóirodás »ideológia« szellemében fejezte be hazugságait; más is harcolt ebben a háborúban; más is vesztette életét ebben a háborúban a szovjet polgárokon kívül? Ők nem harcoltak és nem vesztették életüket önmagukért és másokért?

Miközben újból átolvasom a »Grisa« c. elbeszélés 25 oldalát s korholom magam, milyen könnyen, naivul csapódtam be, milyen könnyen hittem abban, amit Vigodszki a Tájékoztató Iroda határozata előtt beszélt, tekintetem a szöveg következő helyén akad meg, egy kis hibán, mely Vigodszkinak igen kellemetlen: »látod, ő nem akar úgy meghalni mint egy zsidó, ő úgy hal meg, mint egy jugoszláv, egy lengyel, egy orosz.« A dolog világosabbá válik előttem, Vigodszki úr úgy látszik a Tájékoztató Iroda határozata után kezdett el hazudni, amikor valószínűleg meggyőződött róla, hogy nem fizetődik ki ragaszkodni az igazsághoz. ahhoz, amit az ember érez és gondol. Vajjon ha mindehhez ragaszkodott volna kiadta volna-e könyvét?

Kérdem magamban, hogy sikerült Vigodszkinak megszabadulni az auschwitzi jugoszláv tábor bajtársai emlékeitől? Talán elméjének valamely szögletében megmaradt valami csekélység, mint Grisában, amely még mindig emlékezteti a jugoszlávok hősie halálaira?

Hazugságainak dicstelen útján, amelyen elindult Vigodszki gyorsan meg fog szabadulni multjának maradványaitól — az igazságtól és őszinteségtől — amennyiben még egyáltalán található benne ilyesmi. Ebben valószínűleg segíteni fogják eddigi sikerei: a »Völgykatlanban« című könyv és az idén nyáron elnyert másodosztályú »Munkás zászló« érdemrend, melyet a Lengyel Köztársaság ebben az évben alapított »azok részére, akik a társadalom javáért, a termelés fokozásáért, az újjáépítés tempójának meggyorsításáért, a népi kultúra fejlesztéséért harcolnak és dolgoznak.«

Valószínűleg »Grisa« elbeszélés is hozzájárult Vigodszki kiténtetéséhez. S ez így helyes is volna. Még is ritka ma az olyan művész, aki képes az ilyen fajta mesterkedésre, bármilyen egyszerűek és átlátszóak is legyenek azok, ritka az olyan igazi művész, aki ilyen könnyen dobja sutba saját és írói lelkiismeretét, mint Vigodszki Sztaniszláv.

Bogdánka Csiplics

A szuboticei képzőművészek kiállítása

November 29-ének megünneplése alkalmából Szubotica örvendetes kultúr-megnyilatkozással gazdagodott. A múzeum képcsarnokában kilenc szuboticei képzőművész — két festő és két szobrász — állította ki alkotásait, első ízben találkozva a felszabadulás utáni időben közös tárlaton.

Az eddigi kiállításokon amatőr festők, tanfolyamok növendékei, jövődi ígéretek állították ki munkáikat és ha ezek a kiállítások fejlődő, tömegesedő képzőművészeti életről is tettek tanúságot — nem nyújtottak alkalmat kiforrottabb művészi anyag bemutatására, mely méltón képviselhette volna Szubotica képzőművészeinek munkásságát.

Ezzel a kiállítással egy régi terv valósult meg — négy nap alatt (mert ennyi idő állt rendelkezésére a múzeum vezetőségének) — és ha tekintetbe vesszük a szervezési munkálatok rövidre szabott idejét — a kiállított anyagot úgy mennyiségileg, mint minőségileg kielégítőnek tekinthetjük.

Mert mindjárt az elején le kell szögeznünk, hogy a kiállítás egészében véve sikeresnek minősíthető.

A kilenc kiállító, Bosán György, Dejánovics Mihájló, Hangya András, Ivanjos Sándor, Jenovác Szteván, Kern Radoszláv, Oláh Sándor (festők), Almási Gábor és Beslics Anna (szobrászok), változatos és érdekes anyaggal lépett a közönség elé. Ha minőségben nem is egyenlő a kiállított ötven munka, együttvéve mégis komoly, kiegyensúlyozott színvonalat biztosított a tárlatnak.

Ha szabad összehasonlítással élnünk, talán még megjegyezhetjük, hogy általános értékben ez a kiállítás nem maradt a nemrégien lezárult vajdasági képzőművészeti kiállítás mögött — egyes műveiben túl is szárnyalta.

Bosán György vásznai a fiatal festő további fejlődéséről tanúskodnak. Utolsó munkáit szemlélve az az érzésünk, hogy festői egyéniségének határozott kibontakozásához közeledik. Legkiemelkedőbb munkája, mely egyben a kiállítás egyik legkomolyabb képe is a »Fiatal színész arcképe«, mely kifejezésben, kompozíciójában és színezésében higgadt, öntudatos megoldást nyert. Jó emberábrázolás. »Beográdi tájkép«-e háttérében kitűnően érzékelteti fővárosunk külvárosának levegőjét és hangulatát, de az előtérben álló lovak és emberi figurák kissé elnagyolódtak, élettelenek. »Kotrógép a Dunán« című festménye az Új Beograd hatalmas építkezésének egy mozzanatát örökíti meg jó kompozícióban. Kiállított munkái rendszeres és állandó művészi munkára utalnak és képeinek egyes részlethibái indokolatlanok, mert nem a tudás hiányának következményeiként jelentkeznek.

Dejánovics Mihájló párisi diák, akinek művészi kibontakozása elé az elmúlt háború vetett gátat. A párisi iskola dekadencia felé hajló hatását nem bírta még egészen levetni, legalább is ezt bizonyítja »Halászok« című olajfestménye, melynek groteszk figurái, mesterkéltén primitív vonalai távol állnak a realista festéstől. Pedig akvarelljaiban reális meglátással, határozott vonalakkal rajzolja a tájat — és »Favágók« c. kis pasztellje finom művészi érzékre vall.

Hangya András festészete már ismeretes Vajdaság közönsége előtt. A háború folyamán teljesen visszavonult szocialista művész nem könnyen talált magára a felszabadulás utáni korszakban. És akik közelről ismerték régebbi munkásságát, azok nem is csodálkoznak ezen. Hangya Andrást tehetsége és művészi öntudata átszűrte a néhány évi válságon és ma már a régi alkotásait túlszárnyaló festői anyaggal tud kiállni a közönség elé. Három kiállított képe közül »Zágráb-környéki tájkép« a legsikerültebb festői munka, mely minden vonalában — színben, síkban és rajzban magabiztos festői kézre vall. Egy partizán tengerészegységet ábrázoló pasztellje, amely tulajdonképpen nagyobb méretű freskó vázlataként készült — a téma jófelfogott megoldása mellett a figurális kompozícióban való érettségét bizonyítja és ez a kvalitás első helyre állítja Hangyát a kiállításon. »Zágrábi háztetők« című vászna talán kissé elmarad két előbbi munkája mögött már elvont témájánál fogva is. Hangya többet is mutathatott volna munkáiból, de a szuboticei kiállítással egyidejűleg résztvett az ULUH zágrábi tárlatán is.

Iványos Sándor öt akvarellt állított ki. Témaiban összes képei az élettel való kapcsolatot mutatják, ami feltétlen pozitívum. Jó festői meglátása van és nem tévelyeg a formalizmus útvesztőiben — de képeinek kivitelében túlkihangsúlyozott a dekoratív elem. A még előtte álló festői fejlődésében újabb, érettebb állomásokhoz juthat.

Jenovác Szteván kulturált, de nyugtalan festői egyénisége két olajfestményre van képviselve a tárlaton. Azt a szándékot, hogy túl akar lépni az impreszionista iskola egyes gátló keretein »Bunyevác leány« című nagyméretű olajfestménye hirdeti, melyben megkísérelt a realista emberábrázolás keményebb talajára lépni. Hogy tájképei és csendéletei mellett embert festett ez már magában is üdvözlendő tény — még akkor is, ha a kép jó jellemábrázolás és egyes finomságai mellett egészében nem hozta meg a teljes eredményt. Színekben és rajzban legmelegebb és legsikerültebb »Ikai utcácskete«, de az »Ikai romok« is jól érzékeltetik a háború pusztításának komor nyomait.

Kern Radoszláv négy képe (mind a négy tájkép) arról tanúskodik, hogy a festő komoly művekre lenne képes, ha nemcsak néhanapján nyúlna az ecsethez. A festői nivót csak módszeres és állandó munkával lehet fejleszteni, mert ha nem így cselekszik, jó amatőr vonalára juthat a festő. »Vajdasági táj«-a komoly munka, de »Havasi táj« című akvarelljén érezhető, hogy közelebb áll hozzá Szlovénia hegyes vidéké.

Oláh Sándor mellett egész nemzedékek nyerték el a képzőművészethez szükséges alapismereteket. A müncheni iskola higgadt tárgyilagossága adott impulzust művészi útjának és Oláh Sándor maig is hű maradt ehhez az irányhoz. De az idős művészt, dacára, hogy egészségi állapotja úgyszólván teljesen műterméhez köti — érdekli a fejlődő élet és ezt igyekszik festményein is kinyilvánítani. »Vasútpítők« c. vásznán az elmúlt háború rokkantjait mutatja be nagy munkán, fiatal asztalosmunkást fest meg egy másik képén. Sajnos, érzni, hogy a képek műteremben készültek és azért nem annyira hitelesek, mint »Apám« című kis pasztellja, és »Az Antunovics utca«, melyek értékes darabjai a kiállításnak.

A két szobrász, *Beslics Anna* és *Almási Gábor* kiállított anyaga sokban hozzájárul a tárlat értékének növeléséhez.

Beslics Anna nem rég fejezte be akadémiai tanulmányait és ma már Roszandics szobrászművész mesteri műtermében dolgozik. Eddig nem ismertük munkáit és annál kedvezőbb hatást gyakoroltak ránk kiállított szobrai. Komoly művészettel állunk szemben és nem is egy munkája tanúskodik arról, hogy már is túlhaladta a közepes fiatalok határmegyéjét. »Leányfeje« meglepően finom, jól felfogott munka, melyen nyoma sincs az olcsó hatáskeresésnek. Torzója kiváló anatómiai tanulmány, de »Írástudója« is jó szerkezetű, biztos kézzel megformált mű, mely kifejezően ábrázolja a tegnapi írástudatlan, elmaradott nőből lett öntudatos asszonyt.

Almási Gábor most akadémián tanul. Ez azt jelenti, hogy hosszú amatőr működése után egy iskola fegyelmezett légköre tartja kézben, mely az amatőr »egyéniséget« megfékezi. Ez nem hátrány, hiszen az iskola után nagyobb felkészültséggel és mélyebb művészi tudással léphet majd a fejlődés útjára. Szobrai közül a »Parasztlány« és »Iskolásfiú« a legkiforrottabbak. »Magvetője«, habár plasztikus nem elég biztos szerkezetű. »Vuk«-ja pedig kissé elhamarkodott és nem fér meg többi munkái mellett. Állandó minőségi fejlődésre kell törekednie.

A kiállító művészek nagyobb része még fejlődésképes, fiatal, akiknek minden eltelt nap újabb tapasztalatokat, újabb meglátásokat hoz. És ez sokat jelent. A képzőművészet gyönyörű hivatása, az emberi kultúra — ez esetben a szocialista kultúra — fejlesztése, a nagy tettek és idők örökbecsű lerögzítése, az emberi lélek formálása terén még sokat nyújthatnak, többet és jobbat, mint eddig.

Ha törekvéseikhez illetékes intézmények gondoskodása és támogatása is hozzájárul, az eredmény feltétlenül pozitív lesz és képzőművészeink a jövőben még nagyobb színvonalú anyaggal léphetnek a közönség elé.

Gajdos Tibor

A tűnő fehér foltok..

Apró emberke ül velem szemben a Vajdasági Múzeum igazgatói szobájában és élénk kézmozdulatokkal kíséri szavait. Fel-felugrik, közeledik hozzám, képeket, rajzokat vesz elő, azokkal próbálja szemléltetni azt, aminek érzékelésére a mozdulatok, a szemjáték talán elégtelenek. Maga sem tudja, hol kezdje mondókáját. Hiszen nem csupán Vajdaság földrajzával, hanem vidékünk néprajzával is foglalkozik és mint a múzeum igazgatója egyúttal tanfolyamokat is szervez, kádereket is nevel és megszervezi Vajdaság néprajzi tanulmányozását. Már egész hálózatot épített ki és közös, kollektív munkával igyekeznek megismerni és megismertetni Vajdaság földjét és népét.

Még nemrég is azt hittük, tudtuk, vallottuk, hogy manapság már sehoh sincsenek fehér foltok a világ térképén. Úgy tanultuk hogy Livingstone és Stanley óta már Afrika térképéről is eltűntek, legalább is tűnőben vannak a fehér foltok. Most azután rájövünk az igazságra: számos még a fehér folt Európa legközepén is: nem ismerjük még eléggé a talaj összetételét, az éghajlat alakulását, az egyes népcsoportok gondolkodásmódjára hatással levő tényezőket multban és jelenben, a ruházkodás módjának miéért, a föld mélyében rejlő és még haszontalan ásványi kincseket és sok-sok oly kérdésre nincs még felelet, amely kérdéseket Stanley idején és Afrikával kapcsolatban fel sem tettek az emberek. Mármost a tudománnyal foglalkozó emberek. Mert különös emberfajta az és olyan kérdésekre keres választ, amelyek más rendesebb embereknek eszébe sem ötlenek. Ilyen ember Nikolics Rajkó is, aki itt ül most szemben velem és az az egyedüli vágya, hogy minél előbb eltűnjenek a fehér foltok Vajdaság térképeiről.

Persze azért enyv és festék kérdések is foglalkoztatják. És vaspántokat is csináltat a mammut agyari köré, mert a nagy állat feje széthull, ha vasbroficcs nem fogja össze. Mert nagyon rég volt ez a mammut teljes életerjében. El-erőtlenedett, vénhedt már nagyon. És Rajkó intézkedik, szervez, igazgat, nevel és, ha jut rá kis ideje, fut a »terepen«, hogy folytassa tanulmányait, gyűjtse az anyagot, amit azután már újra benn, irodában, vagy könyvtárban, rendez és irodalommal támaszt alá.

Felnevet, hogy titeli útjára emlékezik vissza. Mert a titeli »hegységet« tanulmányozza éppen. Egy este nem juthatott szálláshoz az egyik faluban. Mert ilyen a tudós-fajta. Elpiszmoz egész nap a »terepen« és késő este jut eszébe, hogy aludni is kellene, hogy szállás után kellene nézni. Ébren volt még véletlenül egy paraszt. Azaz — hogy nem is véletlenül, mert azért volt ébren, hogy vendégei érkeztek. Így azután hiába kérdezte meg Rajkó, nem adhatott neki agyat, de rendelkezésére bocsátotta a jó jászol-meleg istállót. Rajkó elfeküdt a szalmán és elaludt. Fáradt volt nagyon, De azért mégis felébredt arra, hogy a hatalmas nóniusz nagyon nyújtogatja a lábát és lovak szokása szerint, megmegrázogatja, úgy bokában, hogy kirázza belőle a napi futkosás kimerültségét. Rajkó nem ismerte a fa'usi istállók életét, nem tanulmányozta a lovak szokásait és életmódját, úgy tartotta: az nem tartozik az etnográfiahoz, a néprajzhoz és így nem volt inyére a rázkódó lábak közelsége. Behúzódott a jászol alá, de el nem aludt többé hajnalig. Talán soha olyan korán nem kelt, mint akkor. A kelő nap a terepen találta már.

Ki is tanulmányozta, hogy két fajtájú kultúra és két fajtájú földművelés járja a titeli hegyvidéken. Más az életmód a dombon és más az alluviális síkon. A száraz magaslatokon, a löszföldön »szárazkultúrák«, gabonaneműek táplálják az embert, az alluviális, vízöntéses síkon »nedves kultúrák«, kender, cukorrépa, napraforgó vagy főzelékfélék vannak otthon. Mert kell ez mind a közeli városiak számára a közeli városok ipara számára. Hiszen nincs messze Beograd és Újvidék, de a nagy hidépítési titeli telep is sok főzeléket fogyaszt. Persze, ha elvonul az ár, sűt a nap ektelenül a síkon. Ilyenkor a »nedves kultúrák« öntözést igényelnek. No, van víz elég a Tiszában és a Dunában. Azelőtt a kezdetleges, ódon balkáni vízi-kereket a »dolápot« használták erre a célra. Valószínűleg a bulgár kertészek honosították azt itt meg. Legalább is mindmáig »bulgároknak« hívják a nem bulgár kertészeket is. Ma már persze motorerőre berendezett szivattyúk működnek a titeli síkon.

Mások azután állatot tenyésztenek, vagy halásznak ősidők óta. És ez a sokrétű anyagi kultúra kihat a mai életre is. Mert sokrétű ma is a falusi szövetkezet, felőli mind a számos foglalkozási ágat.

Mótoros szivattyú, szövetkezet mellett is számos a nyoma még itt az egykori, ősi életnek. Mert ősrégi települések vannak a titeli hegyvidéken. Fent a hegyen csiszolt kőkorszakbeli település nyomára bukkantak. Lok környéken egy 8—10 századbéli szláv település idejét idézi »gradac«, vagyis a földvár. És Mosorin vidékén, talán régi magyar nyelven, »feudvár« nevezetet visel az egykori »földvár«. Itt ugyan még egy településre is akadtak, ezt »Dukatár«-nak nevezi a nép. A titeli terraszon a két régi település lakói még ismeretlenek. Talán jözygok lehettek. De Títel fölött, a magaslaton csiszolt kőkorszak, bronzkor és római élet maradványai csalogatják az archeológust. Szó a mi szó: akad még kutatni való elég. Lesz itt még munkája az ifjabb nemzedéknek, amely most nevelődik a kutató munkára. Gardinovci környékén is volt neolitikus és rézkori kultúra, már az alacsonyabban fekvő löszrétegekben. A települések persze többnyire a magaslati peremen voltak, hiszen sok gondot okozott akkoriban is a lakóhely megválasztása. Lenn a síkon, az ár volt az úr, fenn a hegyen viszont kűtvíz meg akadt. Hát a középrétegek peremei, terraszi szolgáltak lakóhelyül. Így is épített házban, kőházban lakik, nem vájja be magát vakondok-módra. Ha úgy adódott, hogy nem jól választották meg a falu helyét, úgy — tudva, hogy késő bánat nem eb-gondolat — tovább költöztek néhány méterrel, valamivel magasabban fekvő helyre.

A domb löszrétegei ősidők óta hasznot hajtottak. És »hasznosak« még mindmáig. Mert nem csupán búzát terem meg a sárga föld, de magába fogadja magát az embert is — hajlékot szolgáltat neki. Évszázadosak, talán évezredek azok a löszbe vájt »barlanglakások«, amelyek híressé tették Títelt már rég. Sokszor láttuk már az utcasort vonatról, amely az amerikai ősi kultúrát, a mayák kultúráját idézi az ember emlékezetébe. A föld nem csupán halála után fogadja magába az embert. Már úgy érve — a szegény embert. (Mert a gazdagia Títele is épített házban, kőházban lakik, nem vájja be magát vakondok-módra a sárga anyaföldbe. A szegények utcája a sárga földbe vájt lakások utcája és. hiszen Petőfi mindig a szegény nép szószólója volt, Petőfi utcának hívják. Mert magyarok laktak a Petőfi utcában. Magyar béresek, napszámosok. Akik egykor ideköltöztek a sajkásvidékre. Mert ilyen volt a magyar élete, ősi magyar jobbágy és zsellér élet a »Sajkáskában« is. A naszádosok egykori szabad paraszt vidékén. No, a sárga föld csak kis időt igényel és lehet benne uraskodni. Mert több szoba

is van ám olyik lakásban és egymásból nyílnak — akár a vakondok folyosói. No, aki kicsit megszedi magát a kubikosok közül, az aztán kívül is »épít« magának melléklakást. Kis kunyhók, »kolibák« húzódnak meg a barlanglakások előtt. Persze nem mindenütt. Csak ott, ahol teheti a lakó. Ha akad kút, hát azt bizony csacsi nélkül nem használhatja az ember. Csacsik húzzák fel a vizet a nagy mélységből.

A többi falu a két kultúra típus találkozásánál, a terraszokon épült. Ahol azután van másutt is barlanglakás és előtte kunyhó is, ott, mint Titelen is. Nyáron a kunyhóban, télen a barlangban laknak az emberek. Szent igaz: uraskodnak. Hát — lesz munka, míg itt is megteremtjük a szocialista élet feltételeit.

*

— Hát miről meséljek még? — kérdi Rajkó. Mert annyi bizonyos — van mesélni való elég. És Rajkót is nagyon sok probléma érdekli. Ha magának nincs rá érkezése, megszervezi a munkát, mást küld maga helyett egy-egy kérdés tanulmányozására. »Iskolát teremt« mint az egykori, renaissance-kori mesterek. Különbben is híve a kollektív munkának és a »kádér-nevelésnek.« Ő maga a Tiszamenti állattenyésztés módját is tanulmányozza és szinte már maga sem tudja: hol kezdődik a néprajzi és hol végződik a földrajzi kutató munka. Rajzokat mutat. És fényképeket. A tiszai pásztorok pusztai karámjainak és kunyhóinak rajzait, fényképeit. Egész »arhitektúráról« van itt szó, — mosolyog Rajkó, — vagy ötféle építkezési móddal ismerkedtem meg eddig. És alapos tanulmányozást igényel a tiszamenti pásztorok vándorútjainak mikéntje és miértje is. (Mert szinte nomadizálnak ezek a pásztorok. Tavasszal kihajtják a jószágot a legelőre és künn maradnak mindaddig, amíg az első tartós hó le nem hullik. Ott kint azután, hiszen ott töltik több, mint féléletüket, házakat építenek maguknak — nádból és a karámmal együtt elkerítik azt. Az egészet együtt »szállásnak« hívják, a karám az az »isztrongá«, már magyarul, de a szerbek is így hívják, esetleg »korlátának«. A széltől és esőtől megóvó kunyhó viszont »építészeti« mód és művészet. Lehet, hogy ószláv, lehet, hogy cincár elemek keverednek itt talán magyar hatásokkal is. No, ha valahol legeli az állat a füvet, fogják a sátorfát és tovább állanak. Szóról-szóra így, hiszen részekből állítják össze a kunyhót, az evedrét, az isztrongát, szétszedik és az új állomáshelyen újból felállítják. Hol a réten, hol meg a közös legelőn vagy a tarlón tanyáznak. Nomádvilág ez bizony a Tisza mentén, Európa közepén.

Tulajdonképpen nem is Rajkó, de Filipovics Milenkó, beográdi tanár és a munkába beszervezett kumáni tanító, Sztéfánovics Alekszander, foglalkoznak a bánáti, torontáli szőnyegek, a »tyilimek« kérdésével. Azért Rajkó is gyűjt anyagot Filipovics részére, mert érdekli a kérdés nagyon. Két szempontból is. Egyrészt — nem tudjuk ma pontosan, hogyan és milyen anyagokból készítik a bánáti asszonyok azokat a festő-anyagokat, amelyeknek élénk színei nélkül nem képzelhető el torontáli szőnyeg. Másrészt — társadalmi, szinte gazdasági-történelmi szemszögből nézve a dolgokat, bukkant rá Rajkó valami újszerűre a szőnyeggyártásban. Azaz, hogy éppen nem újszerűre. Sőt, éppen ellenkezőleg, valami nagyon is régiesre, amiről eddig nem tudta, hogy még ma is fellelhető Bánátságban. (Mert a bánáti szőnyegekét ősidők óta háziiparban készítették Melenci és környékének asszonyai. De a »háziipar« itt és már régóta csupán szófia-be-széd, hiszen valaki, központban, városban ülő szervezőtől kapják már rég a nyersanyagot az asszonyok és annak is kötelesek beszolgáltatni a kész termékeket. Egy nagy, jól megszervezett, hálózatról van itt szó és nem maga gazdája

a szőnyegszövő asszony, de olyan munkásnő aki még látszatra megőrizte önállóságát. Manufaktúra bizony ez a javából, még pedig a manufaktúrának az a fajtája, amelyben a tőkés tulajdonos nem gyűjti össze egy fedél alá a munkásokat, de odahaza dolgoztatja őket, meghagyva nekik még egyelőre azt az illúziót, hogy a maguk urai. »Verlagsistem«-nek hívták ezt a rendszert németül és a legszokottabb, leggyakoribb formája volt a manufaktúrának. Hát Bánátban a szőnyegesek, a csipkeverők, hímző parasztasszonyok ilyen manufaktúrába voltak beszervezve a legutóbbi időig, akár — Makedóniában a fuvarosok és mások is. Meg van itt minden asszonynak a szövőszéke, de bizony a szövőszéket is a szervező tőkéstől kapta, akinek otthonülő munkása volt már régen. Voltak azután olyan asszonyok, akik tervrajzokat készítettek, megrajzolták a készülő szőnyegek mintáját, persze szintén a tőkés szervező megbízásából.

— Nagyon érdekes kérdés, érdemes kis időt tölteni vele, de azért jó volna pontosan tudni, ismerni a festékek receptjét is, már csak a gyakorlat szempontjából is, mert ha szocialista mód akarjuk alkalmazni a népművészet motívumait, színeit, akkor ismernünk kell a festékek előállításí módját is, hogy iparilag is gyárthassuk azokat.

Azután a munka szervezési kérdéseiről beszél. Filipoviccsal együtt közös munkával előkészítették a talajt a néprajzi kutatások számára. Körzetekre osztották be Vajdaságot és csoportokat alakítottak az egyes körzetek tanulmányozására. Magyar vonalon állunk leggyöngébben egyelőre, nincsenek embereink, akik értenének hozzá és akik vállalnák a munkát. Egyelőre két kis lányról volna szó akikben megvan a hajlandóság, a tudományos kutatás lángja-láza, de akik egyelőre még keveset értenek a munkához. Most inaskodnak, tanulgatnak. Bóna Juliska itt, mellettem, a múzeumban dolgozik. Gedei Margit egyelőre az egyetemen van, tanul. Mindakettő tud rajzolni is. Gedei Margit már kis gimnazista korában dolgozott a zrenyanini múzeumban... Bóna Juliska viszont most a Telep tudományos kutatását készíti elő. A Tanárképző Főiskola hallgatóit és tanárait is bekapcsolja a munkába. Ezek itt-ott már különben is gyűjtöttek népdalt, népmesét, próbálták tanulmányozni egyes falvak nyelvét, szokásait. A Telep is ilyen-próbatelep lesz. Egy év múlva talán megjelenhet a Telep monográfiája.

Ráde Jovancsics a nyáron vagy 40 napot töltött Dél-Szerémségben, néprajzi anyagot gyűjtött. A népviseletet tanulmányozta többek között. Ugyan vele is hajók vannak. Nagyszerű munkás, de egyelőre gimnáziumi tanár és úgy túlhalmozzák ott munkával, talán olyannal is, amelyet más is elvégezhetne, hogy egyelőre nem juthat hozzá a gyűjtött anyag feldolgozásához. Sztefanovics Alexander a bánáti, kikindai »distrikt« néprajzát tanulmányozta a nyáron, most a régebbi irodalommal kell még anyagát összehasonlítani. Kójiics a vajdasági háztípusokat tanulmányozza, Milutinovics Vera a verseckörnyéki népviseleten dolgozik. Gyűlik az anyag, nemsokára megrajzolhatjuk Vajdaság néprajzi térképét — fehér foltok nélkül.

Maga Nikolics Rajkó, Filipovics Milenkó régebbi etnográfusok hátrahagyott írásait is sajtó alá rendezik, felülvizsgálva azokat a terepen és egyúttal, szükség esetén, ki is bővítve azok adatait. Filipovics önálló művén is dolgozik — a trákiai lovasról ír, amellet, hogy néhai Bota Gyorgye kéziratát egészíti ki a »Jarkováci szerb nép élete és szokásai« címen. Rajkó viszont Erdélyánov Jován neves tudósunk hátrahagyott írását: a bánáti szerbekről és horvátokról — rendezí sajtó alá.

Bukurov Braniszláv, a Tanárképző Főiskola tanára, duzzadó életerővel és energiával ül a tanári szobában és most is szívesebben bolyongana valahol a verseci hegyek között vagy a tiszai mocsarak táján, a telecskai dombok hátán, mint itt várná az előadásának kezdetét jelző csengetést. Nevetve emlékezik vissza egykori diákkori, első terepi kutatására, valahol a magyar határ mentén, ahol az egykori jugó-csendőrök elfogták a pusztákon barangoló embert, akinek mellét fényképezőgép is verdeste — a határ közvetlen közelében és csak a beográdi egyetem igazoló írásának megérkezése után helyezték szabadlábra. Ilyen eset többször is történt vele. Most a nyáron, hogy a verseci hegyeket járta, minden síma lefolyású volt, csak éppen az történt, hogy szinte minden este vissza kellett térnie esőben-sárban a városba, mert a hegyek között nem akadt éjjeli szállásra.

Még nem volt ideje feldolgozni a nyáron gyűjtött anyagot, azért valószínűk tartja, hogy nagy meglepetéssel szolgálhat a közönségnek, aminthogy őt magát is kellemesen lepte meg az a felfedezés, amelyet egyelőre csak nagy fenntartással közöl, mert könnyen meglehet, hogy téved... Arról van szó, hogy az ősi pannónia hegytömeg, a nagy masszív nyomára akadt esetleg a verseci hegyekben, hogy szóval a verseci hegyek nem a Kárpátok nyúlványa, hanem sokkal régebbi, sokkal régebben itt húzódott hegyek maradványa, (Mert a Kárpátok — még igen fiatal hegység, szinte gyermek még az ősi hegységekhez viszonyítva, amilyen például a Rodope-hegység is. Ilyen egykori, hogy úgy mondjam, ma már szinte múzeális hegység volna az ősi Pannónia területén a »Tiszia«. A Tiszia masszív azután elpusztult, eltűnt vidékünkéről és csak itt-ott maradt meg a nyoma még akkor is, amikor a Kárpátok gerince kiemelkedett a síkságból. Ilyen maradvány például a Kazán-szoros, a Gyerdáp része és ilyen maradványa az ősi masszívnak akad azután Csehszlovákiában is. A jelek arra mutatnak, hogy a verseci hegy is szóval... egykori, régteltűnt világot idéz. Hiszen, egyebek között észak-déli irányban húzódik a hegység és ez nem felel meg a Kárpátok irányának. Anyaga gneis és gránit és észak felé süllyed, réti földde süpped, míg másutt ott emelkedik még a régi masszív, ha bizonyára nem is eredeti magasságában már. Hiszen az úgynevezett »külső erők«: napfény, meleg és lehülés, meg az eső és hó és a levegő, a szél járása is alaposan lehordták anyagát a síkságra és a hegy lankás oldalaira, a lejtőkre és valami goromba, nagyszemű homokká változtatták a gránit anyagát, amely nagyban különbözik a deliblati finomszemű homoktól. Viszont a csúcs erősebben ellenállt a külső erők hatásának, itt a gránit égnek tör továbbra is. A lejtők durvaszemű homokja alapja a szőlészetnek köröskörül. A homok és az erősfényű napsugarak is kedveznek a szőlészetnek, hiszen a lejtők majd mind verőfényesek, viszont nagy nehézséget okoz a szőlőgazdáknak, ma a szövetkezeteknek, — a vízhiány. Az esővíz lefolyik a lejtőkön, nem szívódik be a talajba. Alig van ezekben a hegyekben forrásvíz, elegendő-vízú viszont egy sem akad. Vagy 7—8 forrásra bukkant Bukurov, de ezek is csupán cseppenként adják a nedveket. Patak is alig van itt, ha van, többnyire száraz a medre és csak a nagy esőzések alkalmával dagad meg benne a víz, hogy rövid időre el is öntse a szőlőskerteket. A nagy dunai szél, a Kosava is, gyakran dühöng erre felé, viszi a homokot és néha a rajta növekvő »kultúrát« is.

Feudális nagybirtok alig akadt a verseci hegységben. A néhány görögkeleti kolostor volt itt csupán földesura a parasztnak. Különben a főleg német-paraszt, zsírosgazda, uralta a vidéket, elterpeszkedett rajta és igyekezett kiter-

jeszteni bővenmért birtokát, amelyet még beköltözésekor kapott. Azért idegen tőkére is szüksége volt a basaparasztnak a költséges szőlészet és főleg a hatalmas borpincék kiépítéséhez. Így azután a szőlőkertek is egyre terjedtek és a lejtők homokjáról a város alatti réti síkság felé vonultak, amelyek persze már sokkal rosszabb minőségű borokat adtak. A réti borok sokszor vinkót és lőrét szolgáltatottak és ez lerontotta a hegyi, homoki borok hírét, tekintélyét is. Mégis az alsóbb rétegek felé terjeszkedett a venyige, különösen az utóbbi időben, amikor kezdett terjedni a filoxera és a permetezés sok vizet kívánt. Sok víz nem volt a magasabb magaslati részeken, így azután kisebb magasságokkal is megelégedtek, ahol már felfoghatták a tavaszi esőket a háztetők ereszei alatt, hordókban és ciszternákban is. Habár... Bukurov kóborlásai közben valami régi, talán inkább római, mint török világból ránkmaradt, vízvezeték nyomára bukkant. Honnan kapták a vízvezeték részére a vizet? Ezt feltétlenül ki kell kutatnunk, nem csupán azért, hogy megismerjük a múltat, de, és pedig főleg, azért, mert talán ma is akad ott még víz, ahonnan valamikor beszerezték azt. Ellenden... ez sem biztos még... és talán korai még akár megemlíteni is, bizonyos mocsárgáz nyomaira is rábukkant Bukurov, már pedig a metán nyomában sokszor ott jár a kőolaj, a petróleum is...

Egy más probléma is foglalkoztatta a földrajz-kutatót. A verseci hegység románjai között évtizedeken át terjedt és még ma is »divatos« az egykerendszer. Talán éppen a kolostorok és zsirosparasztok árnyéka nehezedett rá igen erősen a román parasztságra, zsellérekre. Bizonyos, hogy az utóbbi száz esztendő alatt egyes falvak lakossága nem szaporodott, sőt vagy 30—40 %-kal csökkent. A falusi román asszony nem szül. A férfiak, talán ezért is, sok ízben változtatják asszonyukat, az asszonyok viszont a higiénia szabályaival nem törődő, azokat nem is ismerő, magzatelhajtási módokat miatt egyre hullanak, elhullanak virágkorukban. Talán a »szerecsika«, a bánáti szemétdombokon ott pompázó, arzén tartalmú nadragulya, bolondító beléndek és maszlag nedve is ludas ebben? Lehet. Annyi bizonyos, hogy a szerecsika kérdése is földkérdés volt egykoron. És az az egykerendszer is.

*

Különben Bukurov Braniszláv is neveli az újabb nemzedéket. Pucárevics Zsvikó, a fiatal tanár az ő irányításával mellett már tanulmányozza a szerémségi Száva-völgyet. Vajdasági földrajzi problémák érdeklik a beográdi egyetem tanárait is. Így a Matica Tudományos Szakosztálya éppen most készül Milojević Borivoj könyvének kiadására »Vajdaság lősz-síkjai és homokpusztái« címen, hogy véglegesen megismerkedjünk egyebek között a Delibláti homokpusztával is.

*

Dirib-darab cserepek, törmelékek között találok Szlávnics Máriát. Fiatal, szép asszony, ha szabad egy pillanatra ezt is észrevenni a történelem előtti kor tanulmányozójával, az archeológussal kapcsolatban, akit mint múzeumőrt talán valami vén mogorva, morcos öregúr képében láttunk eddig magunk előtt. Már mielőtt megismerkedtünk vele.

— Csudaszép verőfényes az őszünk, — ragyog a szeme, — így azután befejezhetem munkámat, kijárhatok a terepre továbbra is. Ha másképp nem, a vásárnapokat künn töltöm, egyelőre a Római Sáncknál. Onnan erednek ezek a cserepek is, amelyeket egy kis egyetemi hallgatólány éppen leméregtet és megjelöl.

Meg van elégedve a munkájával, habár szeretné, ha többen volnának és ő maga csupán a klasszikus, római korszakkal foglalkozhatna. Így bizony a kőkorszakig is vissza kell hogy nyúljon és a szláv népvándorlás nyomait is kutatnia kell. Annyi bizonyos, hogy már sokkal többet tud mondani, mint például Grbics, aki pedig még csak két évvel ezelőtt tájékoztatott a helyzetről. Akkor úgy tudtuk, hogy Vajdaságunkban sem a paleolit sem a mezolit — feltártan, általában is ismertem — nem szerepel, hogy a vajdasági őskor a neolittal kezdődik. Legalább is ismert lelőhelyeink tanuvallomásai alapján. Persze neolitikumban azután annál gazdagabbak voltunk és voltak érdekes, ismert réz, bronz és vaskorszakbeli tárgyaink és lelőhelyeink is. Erről tanúskodtak egyebek között a verseci, pancsovai és zrenyanini múzeumok is és nem utolsó sorban az újvidéki, igaz itt csupán másolatban meglévő »fogadalmi kocsi« is, amely világhírre tett szert. Bótos, Vatina, Duplyája, Szerb Keresztúr, Potporány már rég nem ismeretlenek előttünk. A római korszakból is ismertük már rég Mitrovicát és a szintén szerbországi Dónyi Petrovci mellett Baszijanát mozaikjával és egész eddig még fel nem tárt római városkájával, amely, főleg a repülőgépről felvett lemezeken tisztán kivehető. Viszont a népvándorlás ideje még alig volt ismert. Avar gyűrűk, »hringek«-ről vagy »szláv földvárak«-ról — »gradácokról, gradistekről« inkább csupán elméletben, mint Vajdasággal kapcsolatban tudtak archeológusaink.

Ma már Mária népegyetemi előadására is sokkal nagyobb anyagot készíthet elő. Már itt tárgyalhatja a perlezi leleteket is, amelyet éppen jelenleg tanulmányoznak, mert még nem tudták megállapítani, az ott talált csontok vadállati vagy talán már háziállati maradványok-e és mint ahogy a Volosinovó melletti »Matejszki bród« egykori telepén, az égetett földből készített padozaton található állati »pracli« nyoma már világosan háziállatra, kutyára mutat. De földműveléssel is foglalkozott egykori ősünk például a kikindai Gradistén. Hiszen itt faltörődékre is bukkantak és a falakat már pelyvával kevert sártéglából emelték. Már pedig a pelyvában, az egykori téglá anyagában, határozottan búzaszem is rejtőzködött. Az átmeneti fémkorszak egyik Duna fölé emelkedő magaslatán épült Újvidék határában az egykori Klisza erődítés és a régi, régismert temetők mellé tavaly felsorakozott a bánáti ilánczai temető is, számos urnájával.

A leghíresebb újabb felfedezések Vajdaságban feltétlenül a pancsovai, kikindai és szabadkai, még nem teljesen feltárt lelőhelyek. A szabadkai »hinga«, hringa, a kikindai »Gradiste« bizonyára hozzá fognak segíteni bennünket, hogy egyes nagy problémákat is megoldhassunk. Hiszen ezeken a helyeken számos kultúra találkozik össze és azonkívül is, ezek a lelőhelyek valószínűleg rávilágítanak majd arra a kérdésre, mikor telepedtek meg vidékünkön a szlávok, milyen régi Vajdaságban a szláv kultúra. Mert Gradiste például szláv nemzetségek erődítése lehetett és volt a jelek szerint. A szabadkai »hingában« már 119 csontváza akadtak, számos egyéb tárgy mellett. Egyelőre Mária minderről még nem sokat tud mondani: szövetségi jelentőségű lelőhelyekről van itt szó és éppen ezért az archeológiai intézet folytatja itt a kutatásokat.

Nagy Sándor és Rasajszki a kikindai gradiste feltárása körül is segédkeztek, de teljesen az ő felfedezésük a volosinovói (törökbecsei) »Matejszki bród«, a neolitikumi település, föld fölé emelkedő házaival, égetett föld padozataival és háziállataival. Perlezen úgynevezett »badner-kultúra« nyomaira akadt Mária. Ez a kultúra elég ritka Vajdaságban és ezért valószínűnek látszik a feltevés, hogy olyan nomád, kóbor törzsek kultúrája volt, amelyek csupán rövid ideig tartózkodtak itt vándorlásaik során. Ez a kultúra közvetlenül megelőzte a vucsedoli

rézkultúrát, így bizonyára a neolit végét jelezte. Hatalmas korsóik, edényeik voltak és így lehet, hogy már voltak terméktöbbleteik, tartalék táplálékuk, amelyeket ezekben az edény-»raktárakban« tartották.

— Az ilándzsai temető érdekli? Szintén rézkorszakbeli emberek maradványait rejti. Tizenhat sírra akadunk, urnákkal, edényekkel, amelyekben az esetleg megéhező halottak részére őrizték az ennivalót. Az útravalót, úgyszólván. Hát itt bizony malacpecsenyéről is lehetett szó, a csontok erre mutatnak egyebek között. A talált bronzedények sok helyt a tűz nyomát mutatják. Hiszen elégették halottaikat is. No, persze, akkoriban az elhamvadt emberek is megszójaztak olykor, a malacpecsenye után.

Leginkább azért mégis a mitrovicai mozaik érdekli most Máriát. Hiába, klasszikus, római korról van szó és ez a szűkebb szakmája Máriának. Fiatalabbkor is a római a kőkorszaknál... Itt padozatra és levezető csatornára is bukkantak, talán inkább központi fűtés csövezete lehetett. Még nem állapították meg, milyen épületről van szó, minden esetre érdekes a római vidéki építészet stílusát tanulmányozni...

*

Történelmi kutatásaik eredményeit még csupán eztán szándékoznak a vele foglalkozók közzétenni. Szinte úgy tűnik fel, hogy nem is folyik itt munka ezen a téren, habár tényvaló az is, hogy ez a munka eddig legalább szervezetlen, véletlenszerű, elszigetelt egyének munkája volt, akik egymásról nem is tudnak és sokszor a dilletantizmus bélyegét viselik magukon: széplelkek, akik önmaguk gyönyörködtetésére lapozgatják az elszárgult lapokat. Ilyenek bizonyára mondjuk a zrenyanini Vladiv, aki hosszú évek óta dolgozik például a bánáti helységnyek jegyzékén és talán mások is. Sokan szívesen bújnák a levéltárakat és könyvtárakat, ha ezt ráérő idejük megeghedné. Mert az etnográfusoknak, archeológusoknak a tudományos kutatás sokszor fizetett mesterségük, de ugyan ezt nem mondhatjuk el a történelmi mult kutatóiról...

Hogy nemrégiben azonban megalakult a Matica Tudományos Szakosztálya, valahogy a levéltárak is inkább igyekeznek talán végleg használhatóvá tenni okmányaikat, habár ezen a téren még mindig igen sok a kívánni való. De hamarosan megjelenik majd a szakosztály tudományos időszaki folyóirata, a »Zbornik« és a lap részére már futnak be az egyes történelem kutatók kézíratai. Az elszigetelt asztalfiókok — tudományos folyóirattá változnak. És a közönség asztalára kerülnek. És mennyi a már elkészült munka és mennyi az éppen tanulmány tárgyát képező téma. Az egykori bán — 1848 történetét tanulmányozza Vajdaság városaiban és már el is készült könyvével. Az öreg Jankulov Boriszláv, aki már hetvenes éveit tapossa szintén, de még nemrég is tanitgatta a zrenyanini múzeum embereit, most visszavonultan éldegél Jása Tomicson, de ott is — létesített helyi múzeumot és most előállt a vajdasági telepítések történetével a XVIII. és XIX. században. E sorok írója Vajdaság agrárviszonyaival foglalkozik és már megírta a paraszti birtokok kisajátításának és az egykori aratósztrájkoknak történetét. Most a kruscsicai és a szerémségi lázadások kötötték le érdeklődését a XIX. század elején. Vászsa Sztájics, persze meghalt néhány éve; de maradtak utána még kiadatlan kéziratok. Így egyebek között az »Újvidéki gimnázium történelme« és a »Kikindai Distriktről« szóló tanulmány. Ezeket a tanulmányokat a Matica megbízásából Sztájics egykori barátja és munkatársa Petrovics Milán és Popovics Vlada rendezik sajtó alá.

A fiatalabb nemzedék is hozzájárult a munkához. Ha az öregek — öreg témákkal foglalkoznak, ha például Tomandl a színház történetét tanulmányozza, a fiatal Kumanov Márkó a Felszabadító Harc okmányait rendező, tanulmányozza Vajdaságban, főleg Szerémségben és a hatalom kiépítésének kérdését igyekszik átfogni ezek alapján. »Egyelőre még ne írjon erről!« — mondja, — hiszen ez még csupán terv és nem is vagyok én az egyedüli, aki ezzel a korszakkal foglalkozom.«

Milutinovics Koszta filigrán, törekeny testalkatú ember, kissé mézes-mázos a hangja, törleszkedő a modora, mint a hízelgő cicáé. Ő többet beszél munkájáról, terveiről. Jása Prodánovics élete és munkássága kötötte le egy ideig nemrégiben, azután a szövetségi állam ideológiájának eredetét, útját követte a jugoszláv népek történelmében az egykori hetéristák gondolatvilágán kezdve a szocialista vezér Tucovicsig. Minket persze a vajdasági problémák érdekelnek, de Koszta újabban éppen a vajdasági szocialisták életével kíván megismerkedni. Új anyagra akadt az egykori vajdasági első szocialista-utópista Mijatovics Gyóka tevékenységével kapcsolatban éppen akkor, amikor másutt is 28 levelét fedezték fel, amelyeket külföldről, így egyebek között Párisból írt, a párisi kommün idején... Ezeket a leveleket Kosztics Milán fogja közzétenni és egyidejűleg jelenne meg a Mijatovicsról szóló tanulmány is, talán éppen a Zbornikban. Mijatovics Svetozár Markovics barátja és részben tanítványa is volt. De közös barátja volt az első szerb szocialista nőknak, ha utópista alapon is még. De nem sok utópista szocialista nő volt még különben sem akkoriban, már az 1860—70-es években... Azaz, hogy ott voltak, például Oroszországban az ú. n. nihilista nők, akikkel éppen a Ninkovics nővérek is összekötetésben állottak.

A szocialista mozgalom vajdasági története persze másokat is érdekel. Még e sorok írója az egykori szociáldemokrata munkásmozgalomnak és egyik vezetőjének Krszta Iszkrujevnek kanyargós útja felé fordul érdeklődésével. Miliszavac Zsika, az egykori ifjúsági vezető és a »Nas Zsvot«, ma pedig a Letopisz szerkesztője, Jása Tomics és Láza Náncsics fiatalkorát tanulmányozza. Újabban ugyanis Versecen megtalálták Náncsics utópista-szocialista lapjának, a verseci »Srpstvo«,nak évfolyamait és így most némi anyag áll Miliszavac rendelkezésére. Levelekről nem igen lehet szó, mert például Jása neki írt leveleit Láza — cigaretta gyűjtásra használta fel... Nem tudta, hogy neve lesz egykoron.

Kissé felületes történelmi tanulmányokkal foglalkoztak magyar vonalon is nemrégiben, a beográdi kormány megbízásából, e sorok írója, aki a vajdasági magyar XVIII. és XIX. századba vetett egy röpke pillantást, még Jánosi Gábor a magyarok sorsát a régi Jugoszláviában. Brindza Károly pedig a Népfelszabadító háború alatt tette tanulmány tárgyává.

Talán, ma még némileg, szintén tudományos munkának tekinthetjük a tankönyvírást is, hiszen alapos revízió alá kell venni a régi történelemírást, ha komoly tankönyvben akarjuk megismertetni a multat. A nagy jugoszláv történelmi tankönyvbizottság vajdasági tagjai komolyan hozzáfogtak a munkához és hamarosan közönség elé lépnek eredményeikkel.

*

Januárban 125 éves lesz a Matica folyóirata, a Letopisz. Mert 1824-ben nyomták ki az első számát 1825-os keltezéssel. Egy év múlva azután megalakult maga a Matica is és a Letopisz lett a folyóirata. Persze vannak régebbi folyó-

iratai is a vajdasági szerbségnek, hiszen itteni író, Orfelin, adta ki az első jugoszláv lapot még a XVIII. században. Viszont a Letopisz még azóta is állandóan megjelenik 125 esztendeje. Megérdemli ez a vele való foglalkozást. Éppen ezért 1950. januárjában ünnepi számot ad ki a lap és ebben foglalkozik a folyóirat történetével és egyes szerkesztőinek életével és munkásságával is. Miliszávac, Boskov Zsika, Leszkovác (Mláden, Petrovics Milán és mások már ma komolyan tanulmányozzák ezt a kérdést és levéltári és kézirat tanulmányaik során sok újszerű, eddig ismeretlen adatra akadtak és sok eddig, talán a régi írók hanyagsága miatt is, tévesen ismert adatot igazítanak helyre. Külön könyvben teszik egyúttal közzé, ez az őszhajú Malin munkája, a Letopiszban a 125 év során megjelent írások jegyzékét, ami alaposan meg fogja könnyíteni a tudományos tevékenységet. Poluzsánszki Dragisa viszont a Matica kiadott könyveinek jegyzékét készíti elő. Kirilovics Dimitrije, a még mindig sudár termetű, de már öszülő történész egyrészt Osztójics munkáját rendezi sajtó alá Dosztejéről Hopovón, másrészt pedig a Matica könyvtárában lévő régi könyvek jegyzékét, kezdve a XV. századbeli kiadásokon. Mert akad ilyen elég a hatalmas könyvtárban és jó tudni, mit találhat itt meg helyben az ember tudományos munkássága számára. Egyes esztétáink és kritikusaink a vajdasági szerb irodalom történetét is most írják meg a nagy irodalomtörténeti tankönyv részére, és ez szintén igényel bizonyos kutatómunkát is. De azonkívül saját problémáikkal is foglalkoznak és alaposabban is tanulmányozzák az egyes vajdasági írókat.

Leszkovác Mládennek ülök szemközt. Finom arcéle, kissé már őszbe boruló halántéka valahogy azt a benyomást keltik, hogy most találkoztunk az igazi író vagy igazi tudós tipikus képviselőjével. Valamikor Mommsen képviselte az igazi tudós típusát, de itt Vajdaságban feltétlenül Mláden érdemli meg ezt az elnevezést. Élete főművét készíti elő. »Talán kissé szentimentálisan hangzik, amit mondtam« — mondja és finoman mosolyog hozzá, aminthogy halk és díszkrét minden gesztusa, minden szava, minden megmozdulása. Miről is van szó tulajdonképpen? Vajdaság neves szerb írói megérdemlik már a kritikai kiadást, amely egyúttal lehetővé tenné életük és munkáik alaposabb, tudományosabb feldolgozását is. Mert sok régi, vajdasági író hátrahagyta eredeti kéziratait is és ezek itt vannak, a Matica szekrényeiben vagy egyebütt és itt vannak egyúttal ezeknek a régi könyveknek első kiadásai is. Bűn volna megmaradni a számos kritikátlan kiadás mellett és bűn lenne nem tenni lehetővé a közönség számára is egy, a variánsokat is hozó, magyarázó, tudományos, kritikai kiadással a biztos szövegű kiadások olvasását. Itt van például Sztéria esete. Kéziratai magukon viselik az alkotás lázának és kínjának bélyegét, sok-sok nyomát az alkotás keserveinek. Számtalanszor áthúzott egy-egy szót, más szót írt fölbe, hogy azután áthúzza azt is és esetleg visszatérjen az először talált egyedüli szóra. Sztérija mellett érdekes lesz kiadni Láza Koszticsot, a szavak romantikus szeretőjét is, annál inkább, mert eddigi kiadása teljesen megbízhatatlan, hiszen azt a királyi »kormányzó«, nevelő Jeremija Zsivánovics rendezte sajtó alá, aki ismert volt pongyolaságáról. Drámájának, a Maxim Crnojevicnak itt a kézírata jórészt a Matica levéltárában és megvan Láza notesze is, amelyben számos változatára találunk egyes verseinek is egyebek között. Leveleit is ki kell már egyszer adni, általában anyagot kell szolgáltatni későbbi tanulmányozásához. Kosztics kiadását Mláden vállalta és később azután hozzáfog majd Koszticsról szóló könyvének megírásához is. Láza és Zmáj tanulmányozása volna Mláden életműve.

Mert Zmáj újabb, kritikai kiadását is elő akarja készíteni, mert Zmájról is készül tanulmányírássra. Mindez persze a magyar közönséget is érdekli, hiszen Mladen, aki magyarul jól beszél és már fordította Petőfit és Adyt is, ismertette a szerb közönséggel Petőfit, Zmáj tanulmányai során is fog egyebek között foglalkozni a magyar irodalommal sőt az egykori magyar vicclapokkal is, hiszen Zmáj jól ismerte a magyar irodalmat és saját satirikus lapjai szerkesztése közben forgatta a megfelelő magyar lapokat is.

Boskov Zsika, a Tanárképző Főiskola rektora, akinek egyik könyve a napokban hagyta el a sajtót, nagyon megválogatja a szót, óvatosan ejti azokat, mert erősen tudja, hogy minden szónak megvan nem csupán a maga értelme, de súlya, íze, színe, sava és bors is. Őt jelenleg leginkább Ignyátovics Jása, a »magyarón« érdekli. Az Ignyátovics-kérdés még mindmáig — kérdés. Azért járt-e a magyar vonalon, mert haladó gondolkodású volt, vagy csupán egyszerűen — magyar érzelmű ember volt, tekintet nélkül, az egyes magyar rétegek és áramlatok tartalmára és haladó voltára és inkább elfogadta esetleg a konzervatív, sőt reakciós irányt is, ha az magyar nyelven jelentkezett, mint a haladót — más nyelven?! Egyes okmányok tanúsága szerint Jása világosan látta a bécsi udvar csalfaságát a szerbekkel szemben, másrészt viszont meg nem igen akadt a kutató olyan adatokra, amelyek azt bizonyítanák, hogy Jása haladó gondolkodású volt társadalmi téren is, és nem csupán nemzeti még pedig magyar nemzeti vonalon harcolt a Habsburg-abszolútizmus ellen. 1848-ban feltétlenül a szerbek Habsburg-politikája ellen harcolt, azután börtönbe került, de elég hamar szabadult onnan és Szerbiába költözött, majd, talán, Algirba, de amikor onnan visszakerült, Miletics magyar együttműködést hangoztatott Bécs ellen, akkor — de talán újból csupán a közös magyar vonal kedvéért, Miletics-csel harcolt együtt, hogy későbbi fokon, amikor a kiegyezés azt jelentette, hogy a hivatalos magyar politika a szerbek ellen is irányult és Miletics emiatt újból harcot hirdetett (a hivatalos magyar politika ellen) — Jása magyar, konzervatív képviselő legyen a pesti országházban! Ha valamikor az egyház reakciója ellen vonult fel, később, 1867 után, védelmébe vette az akkor nem kevésbé reakciós egyházat. Annyi bizonyos, hogy ez az egész politikai és irodalmi pályafutás még nincs eléggé kikutatva, megvilágítva és Boskov most éppen ezt tűzte ki céljaul: a Jása-kérdés helyes értelmezését.

Lőrinc Péter

A JSzNK gazdasági problémái

Borisz Kidrics könyvéről

A JSzNK gazdasági problémáiról eddig kétségkívül Kidrics elvtárs írta a legtöbb cikket, mondott legtöbb beszédet és tartott előadást. Kidrics válogatott cikkeit, beszédeit és előadásait tartalmuk szerint csoportosítva a »Kultura« 1948 augusztusában bocsátotta nyilvánosságra »Privredni problemi FNRJ« címmel. A mű magyar fordítása a napokban hagyta el a sajtót a noviszádi »Bratsztvo-Jedinsztvo« kiadásában.

A könyv Kidrics elvtárs 25 legfontosabb beszédét illetve előadását és cikket tartalmazza az 1946 nyara és 1948 tavasza közötti időszakból, négy fejezetre csoportosítva. A fejezetek:

- I. A JSzNK közgazdaságának jellegéről
- II. A szövetkezeti mozgalomról
- III. A gazdálkodás szervezeti formái és módszerei
- IV. A Terv.

*

A történelmi tapasztalat azt bizonyítja, hogy a szocialista társadalmat nem lehet skatulyából kihúzni, nem lehet máról-holnapra rendeleti úton előteremteni. A kapitalizmus és a szocializmus között átmeneti időszak van, amelyet az új és a régi rendszer közötti harc tölt ki. Jugoszlávia most éppen ezt az átmeneti időszakot éli.

Az áttérés a kapitalizmusról a szocializmusra nem megy végbe — mert nem is mehet — önmagától, az árgazdálkodás törvényeinek végzettszerű hatása alapján. Ezt az átmenetet meg kell szervezni. Irányítani, vezetni kell; tudatos emberi irányítás kell hozzá, amit a munkásosztály és forradalmi élgárdája irányítása révén a dolgozó nép állama fejt ki. Az azonban, hogy a társadalom tudatosan határozza meg és irányítja saját fejlődését a szocializmus felé, még nem jelenti, hogy az állam akarata egyedüli, kizárólagos erővé vált, hogy azután nincsen semmiféle tárgyilagos gazdasági törvényszerűség.

Kidrics elvtárs ebben a művében éppen ezeknek a törvényszerűségeknek és hatások formáinak a felfedezését tűzte ki feladatául a szocializmusnak a mi adottságaink közepette történő felépítésében.

Abból a megismerésből kiindulva, hogy a közgazdaság és a gazdasági társadalmi rendszer jellege elválaszthatatlan okozati összefüggésben áll a hatalom jellegével, Kidrics elvtárs mindenekelőtt néphatalmunk jellegét magyarázza. Kiemelve, hogy forradalmunk fejlődésében mi az általános és mi a különleges, felfedi, hogy a mi különleges körülményeink között hogyan valósult meg és hogyan valósul meg az az általános törvényszerűség amely a szocialista forradalom folyamatára érvényes. Megállapítja a következőket:

1. A folyamat azzal kezdődik, hogy a dolgozó nép átveszi a hatalmat a kizsákmányoló osztályok kezéből. Folytatódik a gazdasági átalakulások sorozatával, amelyek megvalósításához az állam képezi a mozgató erőt.

2. A szocialista forradalom nem veheti és nem vehette egyszerűen át a régi államgépezetet, — amelyet a burzsoázia a saját kizsákmányoló érdekei számára alakított, — hanem azt össze kellett zúzni és helyette új államgépezetet kellett teremtenie. (Meg is teremtette.

»Ha a dolgozó tömeg — mondja Kidrics elvtárs — vagy egy meghatározott kizsákmányolt osztály — mondjuk, a munkásosztály akármelyik politikai csoportja vagy pártja jutott volna »hatalomra« és maradt volna »hatalmon« a kizsákmányoló osztályok uralmának megfelelő régi államgépezet mellett — közgazdaságunk jellegében semmi lényeges változás nem mehetett volna végbe.« (22 oldal)

*

A hatalom és az államgépezet jellegének megváltozásával megváltozott az állam szerepe és az állami gazdasági szektor jellege is. Ez a szektor — egyebek között a kizsákmányolók vagyonának kisajátításából keletkezett.

»...Néphatalmunk nemcsak eszköz a nép kezében a reakció és a kizsákmányolók elleni harcra, hanem — éppen mert a nép nevében rendelkezik az össz népi vagyonnal, az össznépi, termelőeszközökkel — közvetlen anyagi eszköze a boldogabb jövő felépítésének.« (198. oldal)

»...leszögezhetjük és le is kell pontosan szögeznünk, hogy az új Jugoszlávia állami szektorának semmi köze nincs a régi Jugoszlávia állami szektorához. A régi Jugoszláviában a kizsákmányoló osztályok uralma mellett az állami szektor — az általános tőkésrendszer részese volt és minőségileg semmiben sem különbözött a többi vállalattól. Ellenkezőleg, az állam hatalom közvetlen segítségével csak fokozhatta a kizsákmányolást.

Az új Jugoszláviában az államhatalom új jellege mellett az állami gazdasági szektor minőségileg új jelenség országunk gazdasági-társadalmi felépítésében...« (24. oldal)

A hatalom az államgépezet és az állami gazdasági szektor — amely lényegében általános népivé, szocialistává vált — jellegének megváltozásával megváltozott a halmozás és a bővített újratermelés jellege is.

A bővített újratermelés a tőkésosztály hatalma alatt feltételezi és azt jelenti, hogy a tőke a kapitalisták kezében halmozódik, hogy a nagy dolgozó tömegek elszegényednek, hogy az ország gazdasági erejének kiépítése tervszerűen, hogy a pénzmágnások mindinkább mindenhatókká válnak.

Államunk bővített újratermelése és halmozása »...nem lehet más, mint társadalmi halmozás, amelyet tervszerűen megszabott társadalmilag hasznos újjáépítésre, társadalmilag hasznos beruházásokra használunk fel (az eredeti szövegben is kiemelt részt)...az ország gazdasági kiépítésének eszköze, az egész nép szempontjából fontos új befektetések eszközeinek tervszerű előteremtése, amely egyúttal a nagy néptömegek életszínvonalát javítja...« (25. oldal)

*

Az állam jellegének és szerepének megváltozása az állam és a gazdaság közötti viszony megváltozásában is megnyilvánul.

»A régi államgépezet a közgazdasághoz viszonyítva mindenképpen elősködő jelleg volt. A régi államgépezet nem járult semmivel a közgazdasághoz, nem irányította a közgazdaságot, melynek parancsnokló helyei teljesen a magántulajdonosok és tőkések kezében voltak, hanem ellenkezőleg, a közgazdaság irányította az államgépezetet, vagyis azt teljesen a gazdaságilag és politikailag uralkodó osztály ügyviteli és rendőri eszközévé tette.« (104. oldal)

»...Államgépezetünk részvesz a gazdasági életben általában és a termelési folyamatban különösen... Államgépezetünk, mint a nagy dolgozó tömegek — a volt elnyomott és kizsákmányolt tömegek eszköze, egyidejűleg olyan eszközzé válik, aminek a segítségével a dolgozó tömegek igazgatják gazdasági életüket.« (28—29. oldal)

*

Az állam szerepének megváltozásával kapcsolatban megváltozott a pénzügyi rendszer jellege és szerepe is. A régi Jugoszláviában a pénzügyi rendszer magán tőkések kezén volt. Az állam csak az adórendszert tartotta hatalmában, az állami költségvetés pedig mindenek előtt és majdnem kizárólag az állami közigazgatási, rendőri és katonai gépezet eltartására vonatkozó kiadások mérlege volt. Ma az egész pénzügyi rendszert — a bank-, hitel- és adóügyeket — az állam tartja a kezében.

»A hitelrendszer a régi Jugoszláviában a magán hitelintézetek kezében volt és a magánbankok gazdasági mindenhatóságát, közgazdaságunkban elfoglalt tőkés monopolisztikus helyzetüket jelentette.

A tény, hogy államunk ma az egész pénzügyi rendszert kezében tartja, azt jelenti, hogy az állam képes a pénzforgalom terv-

szerű vezetésére; képes a közgazdaságunk alapvető halmazát képező állami, azaz általános népi érdekű, tehát társadalmi halmazt tervszerűen végre hajtani, továbbá azt, hogy a bankok a hitelrendszerrel együtt alapvetően megváltoztatták jellegüket és az állami, vagyis általános népi érdekű, tehát *társadalmi* (az eredeti szövegben is kiemelve) gazdasági politikánk pénzügyi eszközei lettek.« (26—27. oldal)

A régi Jugoszláviában — valamint minden kapitalista országban, ahol a termeléshez viszonyítva az állam elősködő — nem volt semmi szerves kapcsolat a pénzügyek, a költségvetés és a termelés között. Az új Jugoszláviában megváltozott az állam szerepe a termelésben s ezáltal a pénzügyek, a költségvetés és a termelés egységet képeznek.

»... most olyan költségvetésünk van, amely az állami pénzeszközök egységes alapja megteremtésének tervét jelenti és ezen eszközök kihasználásának tervét összhangban a közgazdaság kiépítésének, a néptömegek anyagi és kulturális felemelésének és szociális biztosításának, az ország védeje növelésének, az állami függetlenség erősítésének és az államgépezet eltartásának általános állami közgazdasági tervével. (104. oldal)

A költségvetés első helyére gazdasági kérdések kerülnek. A költségvetés szözszerinti értelemben

»... egész közgazdaságunk pénzügyi terve, egész közgazdasági és állami tevékenységünk pénzügyi kifejezője«. (az eredeti szövegben is kiemelve). (104—105. oldal) »... mai költségvetésünk közvetlenül visszatükrözi országunk gazdasági erejét...« (117. oldal)

Kidrics elvtárs állami költségvetésünk és a termelés közötti függőséget kiemelve ezt mondja:

»Államunk pénzügyi sikerei ma már többé nem a különböző klaszikus pénzügyi hadmozdulatok kérdése, hanem közvetlenül közgazdaságunk anyagi mériegének kérdése. Feltéve, hogy pénzkeringésünk, fizetési forgalmunk és az államkasszába való pénzszerzésünk szervezete szervezetechnikai szempontból végrehajtja feladatait, részünkre ma az első és alapvető kérdést nem az képezi, hogy lesz-e elegendő fizetési eszközünk a Terv végrehajtásához, hanem az, hogy elő fogjuk-e az országban az anyagi javaknak azt a mennyiségét állítani, amelyre a felépítéshez, illetőleg a kivitelhez a behozott gépek ellenszolgáltatása fejében szükségünk van.« (118. oldal)

»Pénzügyi terveink teljesítésének kérdése ezekszerint tehát költségvetésünk valóráváltásának kérdése is, amely úgyszólván egész közgazdaságunk pénzügyi tervét képezi, elsősorban is évi termelési tervünk végrehajtásának kérdése.« (118. oldal)

Az összpontosított termelési eszközökre vonatkozó kapitalista magán-tulajdonjog képezi a tőkésrendszer és a kapitalista kizsákmányolás anyagi alapját.

A szocializmus anyagi alapja: a társadalmi, szocialista tulajdonjog a termelés eszközei felett és a termelőerők magas fejlettsége.

A kapitalista termelés fejlődésének törvénye: az értéktörvény vak hatásának ellenállhatatlan nyomása alatt előálló végzettség és zűrzavar.

A szocialista termelés fejlődési törvénye: a tervezés, ami azonban a társadalmi, a szocialista szektor fennállása nélkül lehetetlen.

»A tervezésről szóló törvény, valamint a terv megalkotásának és keresztülvitelének kezdő lépései önmagukban lehetetlenek volnának, ha nem állna fenn a társadalmi jellegű állami és a reál, támaszkodó szövetkezeti szektor és ha az államnak nem lennének az egész gazdasági életben megfelelő erős kulcsállásai, ahonnan a magánszektor ellenőrzi. Azonban mindez még nem meríti ki az összes mozzanatokat, amelyek a terv és tervszű gazdálkodás tekintetében megadják közgazdaságunk általános jellegét.« (29. oldal)

A kapitalizmusról a szocializmusra áttérés időszakának gazdasági jellege az, hogy ez az időszak bizonyos mértékben egyesíti a társadalmi gazdálkodásnak

ezt a két jellemvonását és tulajdonságát. Az egymással küzdő ellentétek egységét képezi, amiről Kidrics elvtárs a következőket mondja:

»Tekintet nélkül (az állami gazdasági szektor) formai fejlettségére vagy fejletlenségére, szükségszerűen az általános népi gazdaság szektoraként jelentkezik, mint olyan szektor, amely többé nem szerves alkotórésze a régi gazdasági rendszernek, hanem az államhatalom jellegének, valamint keletkezési módjának sajátossága miatt is szükségszerűen állandó összeütközésben van a régi gazdasági rendszerrel, tehát a régi gazdasági-társadalmi felépítéssel is.« (24. oldal)

Társadalmi-gazdasági szerkezetünk minden különféleége ellenére is, alapjába véve meg lehet — sőt meg is kell — különböztetnünk két elvszerűen különböző szektort: Az államit és szövetkezetit, vagyis szocialistát az egyik oldalon és a magánszektort a másik oldalon. Mégis hibás, sőt veszélyes lenne, ha a magánszektort teljes egészében kapitalista szektornak tekintenénk. Kidrics elvtárs a magánszektor kérdésével több ízben is foglalkozott.

»Tűves lenne azt vélni, hogy közgazdaságunk magánszektora egyöntetű egységet képez, hogy a magánszektor teljes egészében szembenáll állami és szövetkezeti gazdasági szektorunkkal — mondja Kidrics elvtárs... Annak ellenére, hogy — általában véve — a magánszektor állandóan tökések törekvéseket vet felszínre, annak egyes részeit a termelési viszonyokban elfoglalt helyeik szerint kell megkülönböztetni. Az a kérdés, vajjon a magánszektornak ez vagy az a része-e mindenekelőtt üzérkedő és kizsákmányoló, vagy ellenkezőleg, dolgozó jellegű. Azaz tekintettel kell lennünk a kis- és középtulajdonosok túlnyomóan dolgozó jellegére.« (31—32. oldal)

Kidrics elvtárs ily módon különösen figyelmeztet bennünket, hogy meg ne feledkezzünk a dolgozó és a spekuláns gazdasági szektor marxista-leninista megkülönböztetéséről, amelyekkel szemben a hatalmon lévő munkásosztálynak nem szabad egyformán viselkednie.

*

A szocializmus irányában végbemenő fejlődésünkkel, államhatalmunk és állami gazdasági szektorunk szocialista jellegével, szocialista tervezésünkkel szoros, szervi összefüggésben szükséges, hogy szocialista módon a gazdasági kategóriák egész sorozatát napirendre tűzzük. Ezek: a pénz, az ár és szerkezete, a termelési költségek, a nyereség, a rentabilitás, a norma, a kereskedelem és formái, az anyag- és munkatartalékok, a szövetkezeti élet, a kereset szervezési formái, a munka jutalmazásának módja, a munkaerő és a káderek tervének kérdése, a tömegek mozgósítása a terv-feladatok teljesítésére és a kezdeményezés fejlesztésére, a terv és a végrehajtás nyilvántartásának kérdése, stb.

Kidrics elvtárs mindezeket a kérdéseket nemcsak felveti, hanem meg is oldja műveiben, egyik-másik konkrét problémával kapcsolatban. Még pedig nemcsak elméletileg, hanem konkrét adottságainkkal kapcsolatban.

»Mindezekben keresztül, mint főtétel, a mostani idő legfontosabb feladata, országunk iparosítása zeng keresztül. Ezt a kérdést Kidrics elvtárs már a JSzNK népszekupstinájában 1946. július 21-én megtartott beszédében így veti fel:

»A magas termelési költségek és a tőke szervezeti összetételében fennálló zűrzavaros aránytalanságok tárgyilagosa oka országunk nem eléggé fejlett iparosításában rejlik. Eszerint a nálunk elkezdődött társadalmi-gazdasági fejlődés további sikereihez az alapvető tárgyilagosa feltételül államunk iparosítása képezi... A legközelebbi jövőben tehát gazdaság-politikánknak teljesen országunk iparosítására kell vetnie magát.« (14. oldal)

Kidrics elvtárs, majdnem két évvel később (1948. április 23-án) a Szekupstinában az életszíntről beszélve, ezt mondotta:

»Teljesen hibás lenne, ha dolgozó népünk életszínvonalának kérdését közgazdasági tervünktől, Ötéves Tervünktől és társadalmi fejlődésünk többi alapvető kérdéseitől különválasztva szemlélnénk.. Teljesen világos egyrészt, hogy Ötéves Tervünk óriási beruházásokat követel és hogy ezeket a beruházásokat éppen azért eszközöl-

jük, hogy a mult szomorú örökségét ugrásszerűen számolhassuk fel, hogy országunk gazdasági erejét minden irányban megszilárdíthassuk és ezzel lényegesen feljavíthassuk dolgozó népünk élet-színvonalát. Eszerint, lényegében tiszta népszédítés lenne, ha ma elsősorban és mindenekelőtt a fogyasztásnak szánt árú termelését erőltetnénk és elhanyagolnánk nehéziparunk, bányászatunk, villamosításunk stb. alapvető bázis-ágait. Az életszínvonal ilyen feljavítása nem lehetne helyes. Gyorsan zsákutcába jutna, mert nem teremtené megbízható alapot az életszínvonal igazi és tartós emelkedéséhez. Végső következtetésben az ilyen közgazdasági vonalvezetés országunkat mind mélyebben és mélyebben vinné bele a külföldtől való gazdasági függőségbe és megakadályozná a szocializmus kiépítését a JSZNK-ban. A tartós jólét helyett a széles néptömegek elszegényedésével végződnek.» (244—245. oldal. A kiemelés R. D.-től)

Ezek a szavak a marxizmus-leninizmus ama tanításának mély megértéséről és gyakorlati alkalmazásáról tanúskodnak, hogy a szocializmusnak és a nép mind anyagi, mind pedig kulturális életszintje emelésének alapját a termelő erők fejlettségének magas foka képezi. Még pedig nem a termelő erők fejlettsége általában véve, hanem az a fejlettség, amely a túlsúlyt és a szocialista módon való termelés végső győzelmét biztosítja.

Az összes problémák és az összes feladatok, amelyekről Kidrics elvtárs beszél, a legszorosabb kapcsolatban állnak a marxista-leninista tanokkal és azokon is alapulnak. Ezért ez a válogatott gyűjtemény a szocializmus nálunk folyó felépítése gazdasági vonatkozásaiban elméleti és gyakorlati felfogásához támaszul és irányítóul szolgál.

R. Davidovics

Magyar tájékoztatóirodás vezérek három könyve

Az idén június első napjaiban az írott szót ünnepelték Budapesten, úgynevezett »Könyvnapot« tartottak. Ez alkalommal, a felszabadulás után immár ötöd-ször, az utcákon felállított könyvsátorokban, tárták a demokratikus magyar írók műveiket a közönség elé, hogy azokat a magyar dolgozó tömegek közkincsévé tegyék. A műveltség és annak egyik legfontosabb eszköze a könyv, hosszú éveken át csak a kevésszámú gazdag kiváltsága volt Magyarországon. A könyvkiadás és a terjesztés tőkés vállalatok kezében volt, ezek pedig az íróktól a maguk szája íze szerinti írásokat követeltek. Elsősorban a burzsoák voltak a könyvvásárlók, majd sorrendben a tehetősebb kispolgárok következtek, míg a dolgozó értelmiség csak kisebb mértékben vásárolhatott könyvet. A munkásosztálynak és a parasztságnak nem futotta könyvre és a kultúrán kívül rekedt.

A »Könyvnap« intézménye nem új jelenség Magyarországon és külső formáját tekintve nem is a demokrácia vívmánya. Még Horthy világában keletkezett és a »magyar kultúrfőlény« revizionista szellemében folyt le. Az igazi népi írók, mint Babits Mihály, József Attila meg sem jelenhettek Bibó Lajos, Földes Jolán és a polgárság más kedveltjei mellett. Magyarország felszabadulását követően minden esztendőben továbbra is megrendezték a »Könyvnapot«. Azonban a könyvnapok tartalma fokozatosan demokratikussá, népivé vált és pedig olyan méretben, ahogyan erősödött a magyar demokrácia. A népi könyv kemény harcot vívott Magyarországon, elsősorban a súlyos gazdasági helyzettel és a kiadó-vállalatok nagytőkéseivel, mert ezek idegenkedtek az új dolgozó olvasótábortól és folytatni kívánták régi kiadó politikájukat. A demokratikus könyvnek Magyarországon még az írókkal is harcot kellett folytatnia, mert az írók jelentős része sem érezte még milyen kötelessége van a népi demokrácia iránt. Az új magyar könyv lépésről-lépésre erősödött és ebben különösen a magyar kommunisták és kiadóvállalatok a »Szikra« segítették.

Az idei »Könyvnap« már nagy haladásról tett tanúságot. A könyvek megválasztása az idén már tervszerű volt és az ünnepen az idén jelentek meg elő-

ször a marxista-leninista művek is. A könyvsátorok az idén a polgári városnegyedekből megérkeztek a munkás-negyedekbe is, sőt a gyárakba is, ahol az új könyvek találkoztak az új olvasókkal.

*

A hatalmas haladás ellenére, a magyarországi könyvnap az idén mégsem lehetett a magyar kultúrmunkások makulátlan ünnepe. A »Könyvnapot« is beszenyezték a szocialista Jugoszlávia ellen irányuló tájékoztatóirodás ellenforradalmi hajszával. A »Könyvnap« szervezői is igyekeztek, hogy a kommunista és munkás pártok egyes vezetői nyomán, maguk is hozzájáruljanak a Jugoszlávia ellen folytatott alaváló hajszához. E célból az ideai »Könyvnapok« nagy hírvéréssel díszhelyre tették Rákosi, Farkas és Révai, a magyar állam- és pártvezetőinek három legújabb könyvét. Mindhárom könyvet a Magyar Dolgozók Pártja kiadóvállalata, a »Szikra«, adta ki és az említett államférfiak cikkeit és beszédeit tartalmazzák. Rákosi könyve »Építjük a népi államot« főleg az 1948 és 1949 első felében megtartott beszédeit és cikkeit tartalmazza, Farkas könyve »A béke frontján« 1945 óta írt cikkeit és beszédeinek nagyrészt tartalmazza. Révai könyve »Élni tudunk a szabadsággal« szintén a felszabadulás óta elhangzott beszédeinek és válogatott cikkeinek gyűjteménye. Ennek a három könyvnek kétségtelenül nagy szerepe lenne a magyar dolgozók által eddig megtett út megvilágításában és az volna a szerepe, hogy a további utat is meghatározza. A magyar dolgozóknak hazájuk szocialista átalakítását kellene tanulniok belőlük. A könyveknek meg kellene világítaniok a Magyar Kommunista Párt harcát az elmúlt négy esztendőben, amelyet az összeesküvő kigazda-párt jobbszárnya ellen, a jobboldali szociáldemokrácia és a klerikális reakció ellen folytatott. A kiállított könyveknek a magyar kommunistáknak a népi demokráciáért folytatott harca sikereit kellene bemutatniok. Egyszóval történelmi anyagnak kellene lenniök, hogy azokból a magyar kommunisták a marxizmus-leninizmust tanulmányozzák, valamint alkalmazását a sajátságos magyarországi helyzetre. A magyar vezetőknek azonban a könyvek kiadásával más céljuk volt. A céljuk az volt, hogy ezt az alkalmat is arra használják ki, hogy népeinket és hazánkat ismételten megsértésük, hogy a magyar népben gyűlöletet ébresszenek Jugoszlávia ellen. Hogyan is lehetne másként magyarázni azt a tényt, hogy a régebben megírt és elmondott beszédekben, mostani nyomtatásukkor, kihagytak minden Jugoszláviáról szóló részt, illetve Jugoszlávia helyét Romániát vagy Lengyelországot írtak. Beszédeik és cikkeik szerint úgy tűnik, mintha a Tájékoztató Iroda határozatáig Jugoszlávia nem is létezett volna. Ezekkel a nyomorúságos hamisításokkal azonban nem lehet egyoldalúan eltörölni a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság, Tito Jugoszláviájának szerepét a magyar népi demokrácia megvalósításában, sem pedig ennek a demokráciának megszilárdításában. Tito Jugoszláviája a társadalmi élet minden terén nagy segítséget nyújtott Magyarországnak haladó erőinek, amit a magyar kommunisták és Magyarország haladó erői azelőtt bőségesen ki is aknáztak. Mind a belpolitika, mind a külpolitika kérdéseiben, a vezető magyar kommunisták, állandóan Tito Jugoszláviáját állították oda példaként. Igaz ugyan, hogy az ilyen nyilatkozataik alkalmával sohasem voltak őszinték, azonban sohasem mulaszthatták el, hogy ne említsék meg Tito Jugoszláviájának példáját. Meg kellett mondaniok a magyar népnek, milyen segítséget nyújt nekik Jugoszlávia.

És amíg a magyar vezetők ma egyrészt meghamisították korábbi beszédeiket és cikkeiket, addig nem mulasztották el, hogy a Tájékoztató Iroda határozata óta készült minden Jugoszlávia és népeink ellenes förtelmet teljes egészében meg ne jelentessenek könyveikben, még a legszenyesebbeket sem hagyták ki.

Vegyük csak Rákosi könyvét »Építjük a népi államot«. Magyarország tájékoztató miniszterelnöke könyvében — amelyről ilyen dicsőhimnuszokat is zenének: »Rákosi minden sorából kiütöközik a marxista-leninista elmélet és világnézet« — egybegyűjtötte 1948 óta elmondott beszédeit és megírt cikkeit. Könyvről előadásokat tartanak mert, mint mondják, a következő elméleti kérdésekre ad feleletet: a Magyar Dolgozók Pártja elméleti színvonalának emelése, a munkásosztály és a parasztság viszonya, harc a »Tito-klíkk« ellen, valamint feleletet ad a népi demokrácia egyes alapvető kérdéseire. Ennek a könyvnek a kiadásával

a magyar tájékoztatóirodásoknak valójában az volt az egyedüli céljuk, hogy újabb nyomatékot adjanak a szocialista Jugoszlávia ellen folytatott ellenforradalmi hajszának, újabb kísérlet arra, hogy a magyar népben, sovinizmust és gyűlöletet ébresszenek Jugoszlávia ellen. A Tájékoztató Iroda határozata óta Rákosinak nem mult el egy beszéde, egy cikke sem, hogy ne támadta volna meg néphatóságunkat, forradalmunkat, vagy Jugoszlávia szocialista építését. Igaz, a könyvben megtaláljuk Rákosinak még a Határozat előtt elmondott néhány beszédét és cikkeit is (1948 eleje), a »marxizmus csillogó teoretikus« ezekben még nem merte nyíltan rágalmazni népeinket és vezetőinket. Ebben az időszakban, ha tartózkodóan is, még dicsérte Jugoszláviát. Az »Építjük a népi államot« könyv kiadói, Rákosinak ezen beszédeit és cikkeit is besorolták a könyvbe. Azonban, kihagyták belőlük azt, ami Jugoszláviára vonatkozott. Be-mutatunk néhány példát.

A Magyar Kommunista Párt 1948. április 4-én Sárospatakon megtartott nagygyűlésén Rákosí azt mondta, hogy a magyar demokrácia és Magyarország nemzetközi tekintélye megerősödésének és talpraállításának, alig három évvel a felszabadulás után, legfőbb biztosítéka a Szovjetunióval, Jugoszláviával és a Román Népköztársasággal, mint egyenrangú felekkel kötött barátsági és kölcsönös segélynyújtási szerződések. Ebben a könyvben azonban, a »Nép élén a jobb jövőért« című cikkben, a 138. oldalon, Rákosí beszédéből kihagyta Jugoszláviát, úgy hogy csak a Szovjetunió és Románia maradt benne (a beszéd eredeti szövegét, ahol Jugoszláviát közvetlenül a Szovjetunió után említi, megtalálhatjuk a »Szikra« kiadásában megjelent »A nép élén a jobb jövőért« bro-súra 12. oldalán).

Az idézett cikkben Rákosí, miután üdvözölte a februári eseményeket Cseh-szlovákiában, kijelentette, hogy immár semmi sem áll útjában annak, hogy Csehszlovákiával is az egészséges és baráti viszony jöjjön létre; amilyen már fennáll Jugoszláviával és Romániával. Ennek az új könyvnek a 139. oldalán azonban, Jugoszlávia itt is kimaradt. Ez azt jelenti, hogy a magyar tájékoztató-sok számára nem létezik és nem is létezett a Jugoszláviával kötött szerződés. Egy-szerűen eltörölték. Azonban a tájékoztató-s módszerek gerinctelen alkalmazói, nem titkolhatják el a magyar nép előtt, csak úgy egy tollvonással azt, hogy éppen Tito Jugoszláviája volt az első ország, amely a Magyar Köztársasággal »mint egyenrangú féllel, barátsági és kölcsönös segélynyújtási szerződést kötött.

Hogy milyen jelentőséggel bírt ez a tény a magyar kommunisták számára, amikor Magyarországon még folyt a harc a reakcióval, arról felesleges beszél-nünk. Megemlítjük mégis, mit írt a Magyar Kommunista Párt központi lapja a »Szabad Nép« 1947 december 7-iki számában, Tito marsall magyarországi látog-atása alkalmából: »Tito marsall nemcsak az új Jugoszlávia megalkotója, de az egész haladózellemű emberiség hőse is, antifasiszta, imperialista ellenes és fel-szabadító harcában... Népünk nemcsak azért hálás Tito marsallnak és népének, mert bizalommal és barátsággal közeledtek felénk, a szabadságért és a demok-ráciáért vívott harcunk leg súlyosabb napjaiban, hanem azért is, mert Tito mar-sall volt szomszédaink közül az első, aki felfigyelt a magyar demokrácia jelen-tős sikereire.« A magyar dolgozók nagyon is jól tudják, mit beszéltek akkor Rákosí és mások arról a szerződésről, hiába akarná ezt ma Rákosí elrejtteni. Vagy talán a Jugoszláviával kötött szerződés megtagadása jelenti a magyar tá-jékoztató-sok számára a JKP vezetőségének elvszerű bírálatát?

Ragadjunk ki még egy példát Rákosí legújabb »marxista« szüleményéből. 1948. április 25-én, a Mezőhegyesen tartott nagygyűlésen, Rákosí a világ két táboráról beszélt és a demokratikus táborba, közvetlenül a Szovjet Szövetség után természetesen besorolta Jugoszláviát is. Ebben a könyvében Rákosí a va-rázsló, egy kis hókusz-pókusszal kihagyta Jugoszláviát (182. oldal). (Csak kiha-gyott bennünket, bár varázsló képességeit tekintve, már abban a beszédében is az »imperialisták rohamosztagává« változtathatott volna bennünket).

Jugoszlávia kihagyása példáját megtaláljuk Rákosí könyvének »A követ-kező láncszem« című cikkében is, amely írás először a »Szabad nép« 1948. márc-ius 7-iki számában látott először napvilágot. Itt is kimaradt a Jugoszláviára vonatkozó mondat.

Önmaga meghamisításában Farkas Mihály, a párt szervezési titkára, egy

lépéssel még tovább ment A felszabadulás óta írt cikkeit és beszédeit »A béke frontján« című könyvében gyűjtötte egybe. Könyvében Rákosiéval azonos módszereket alkalmaz: Jugoszláviát egyszerűen kihagyja. Így például a 109. oldalon »A kommunista pártok a békefront élén« című cikkében (1948. április 23-án, a MKP Politikai Főiskoláján megtartott előadás). Ebben az előadásában, Magyarországnak a szomszédos államokkal kötött barátsági és kölcsönös segélynyújtási szerződéseiről szólva, Szovjetunió után Farkas is Jugoszláviát és Romániát említette meg (ez kiténik a »A kommunista pártok harca a fasizmus ellen« című »Szikra« kiadásban megjelent broszúra 21. oldalán nyomtatott szövegből).

Ez a tájékoztatóirodás farkas azonban még Rákosinál is nagyobb büvészi képességekkel rendelkezik. A MKP III. Kongresszusán, a magyar külpolitikáról szóló beszámolójában például, a következőket mondta: »... Külpolitikánk csakis az őszinte és szoros politikai és gazdasági együttműködésen nyugodhat felszabadítónkkal, a nagy Szovjet Szövetséggel, valamint a demokratikus szomszédállamokkal, Jugoszláviával, Romániával, Csehszlovákiával...« (»A népi demokrácia kérdései«, »Szikra« kiadás, 1946, 36. oldal). (Most azonban »A béke frontján« című könyvében közölt azonos beszédszédéből, a 147. oldalon, az eddig divó szokástól eltérően nem hagyta ki egyszerűen Jugoszláviát, hanem Lengyelországgá változtatta. Tétélezzük fel, hogy mi nem vagyunk »demokratikus szomszédállam« azonban hogyan válhat Lengyelország Magyarország »szomszédjává«?! Büvészműtatóink helyett ajánlatosabb lenne, ha Farkas pártja szervezőinek javításával foglalkozna, lelkenező kritikusi pedig, ahelyett hogy bombasztikus jelzők kihasználásával és a könyv agyba-főbe dicsérésével töltének idejüket — megállapítván, hogy ez eddig a legmagasabb fok, amit Lenin és Sztalin elméletének és gyakorlatának alkalmazásában a pártépítés terén Magyarországon elértek — arra a belátásra jutnának, hogy az ilyen módszereknek semmi közük sincs a kommunista erkölcsöz.

A magyar tájékoztatóirodások harmadik adaléka a marxizmus-leninizmus kincsestárához és az idej magyarországi »Könyvnap« büszkesége, Révai »Élni tudunk a szabadsággal« című könyve volt. Ez a majd 700 oldalas könyv a legfőbb magyar »teoretikus«, aki egyben a Tájékoztató Irodának is egyik vezető »teoretikusa«, válogatott cikkeit és beszédeit tartalmazza. A könyv célját maga Révai állapítja meg előszavában: »feleletet adni százezrek kérdésére, hogyan jutottak el a kommunisták idáig — mert a magyar demokrácia fejlődésének egyik időszaka lezárult«. Százezrek akarják megismerni — mondja Révai — »a kommunisták sikereinek és győzelmének titkát«. Könyvről azt állítja, hogy az a magyar kommunisták négyéves harca iránti megnyilvánuló érdeklődést hivatott kielégíteni és ezért a kiválasztott cikkek többé-kevésbé elméleti jelentőségűek. Erről a könyvről írva, Losonci Géza, a magyar közíró és a MDP K Vezetőségének tagja, az említett tétel további feldolgozásában azt állítja: »Véleményünk szerint az olvasó számára ez a könyv sokkal több történelmi nyersanyag. Ez a könyv nélkülözhetetlen forrásmunka a magyar kommunisták politikájának tanulmányozásához és a magyar dolgozók széles rétegei számára nélkülözhetetlen segédeszköz, hogy megismerjék és alkalmazni tudják a marxizmus-leninizmus célkitűzéseit« (»Szabad Nép«, 1949, május 29).

Révai előszavát és Losonci kritikáját olvasva, azt hinné az ember, hogy a könyvből valóban megismeri a magyar kommunistáknak a népi demokrácia megvalósításáért folytatott négyévi harcát. Várjuk, hogy Révai objektívan, kommunistákhoz illően, fel fogja majd tüntetni azokat a bel- és külpolitikai körülményeket, amelyek közepette, az elmúlt négy esztendőben, a magyar kommunisták a hatalomért harcoltak, hogy végül elfoglalják a hatalom kulcsállásait. Ahhoz semmi kétség sem fér, hogy ebben a harcban a magyar kommunisták, hála nagy és megfeszített munkájuknak, hatalmas győzelmet arattak. Népünk és a nemzetközi munkásmozgalom előtt szerzett ezen érdemeiket senki sem kívánja elvitatni tőlük. A magyar kommunisták és a magyar nép előtt másrészt az is nyilvánvaló, hogy a magyar kommunistáknak a magyar reakcióval folytatott sikeres harca, — a reakciónak ebben a háborúban csak kis mértékben rendültek meg gazdasági és politikai hadállásai, — részben a külpolitikai tényezők eredménye is, annak, hogy létezett a Szovjetunió és hogy Magyarország szomszéd-ságában új népi demokratikus államok létesültek. Illetve, hogy még pontosab-

ban fejezzük ki magunkat: a magyar kommunisták azért győzhettek, mert létezett a Szovjetunió és az új Jugoszlávia és mert ennek népei Kommunista Pártjuk vezetése alatt, a forradalomban kivívott győzelmek után és a hatalom felépítésének befejeztével, áttértek a szocializmus építésére.

A magyar kommunisták és a magyar nép jól tudják azt is, hogy milyen segítséget nyújtott ez az új szocialista ország a magyar kommunistáknak és a haladó erőknek abban a harcukban, amit a belső és a nemzetközi reakció ellen vívtak. A vezető magyar kommunisták annakidején erről a segítségről csak a legszembetűnőbbeket mondták és sűrűn éltek is vele. Csak emlékezzünk 1945 végére és 1946-ra, az akkori magyarországi helyzetre. A reakció akkor támadásba lendült és a régi uralkodó osztályok visszatértek és talpra álltak. Abban az időben egy táborban találkoztak a nagytőkések, akik a felszabadulás utáni első hónapokban visszavonulásra kényszerültek, a nagybirtokosok, akikről ugyan elvették a földet, de ebbe távolról sem nyugodtak bele, a magas klérus, a gentry hivatalnokai kar és a módos falusi gazdák — mindezek együttesen léptek fel gazdasági és politikai követelményeikkel és a kisgazda-pártot közösen felhasználva, a maguk képeire akarták formálni az államot.

Ebben az időben a csehszlovákok többszázezer magyart kiutasítottak és Erdélyben a románok százezer számra fosztották meg állampolgárságuktól és vagyonuktól a magyarokat. Milyen politikát folytatott Tito Jugoszláviája abban az időben? Erről később Dinnyés magyar miniszterelnök így nyilatkozott: »Az új Jugoszlávia az elsők között értékelte a magyar nép harcát, hogy leszámol a múlttal és megindul a demokrácia útján. Az új Jugoszlávia nem azon igyekezett, hogy bennünket ismét a reakció karjába taszítson, azzal a kifogással, hogy »nálunk még nem teljes a demokrácia«. Ellenkezőleg, kezét nyújtott felénk, készen arra, hogy segítsen bennünket és ezzel lehetővé tette, hogy tovább haladjunk a demokratikus fejlődés útján«. Jugoszlávia állásfoglalását illetően, abban a magyar kommunisták számára súlyos időkből (akkoriban a párisi békeértekezleten a csehszlovákok a magyarok kitelepítését követelték és az ezzel kapcsolatos felszólalásában Visinszki úgy nyilatkozott, hogy a Szovjetunió álláspontja szerint, a nemzeti kérdésnek egyik lehető megoldása a nemzetek visszatelepítése országukba) szolgáljon itt például egy idézet Gerő Ernő a MKP politikai bizottsága tagjának — aki a párisi béketárgyaláson (Magyarország delegátusa volt — a MKP 1946 szeptemberében megtartott III. Kongresszusán elhangzott beszámolójából: »...Hogy az valóban úgy van, annak bizonyítéka az a valóban baráti szerződés, amit Magyarország és Jugoszlávia között sikeresen létrehoztunk. Mindenkinek el kell ismernie, hogy a magyar küldöttségnek ez volt a párisi béketárgyalásokon elért egyetlen komoly sikere. Nemcsak elhárítottuk 450.000 Jugoszláviában élő magyar kitelepítésének a veszélyét, de a világ előtt egyidejűleg rámutathattunk arra, hogy az államok között felmerülő kérdéseket másként is meg lehet oldani, mint ahogy azt Csehszlovákiában akarják megoldani. Bebizonyítottuk, hogy nem az erőszak és a kényszer, hanem a barátságos megállapodás a helyes út, amely segítségével kiküszöbölhetjük az államok között fennálló ellentéteket. Engedjék meg, hogy erről a helyről is köszönetet is mondjak Jugoszlávia helyettes miniszterelnökének, Kardelynak, a jugoszláv békedelegáció vezetőjének, azért a megértésért, amit a magyar demokrácia iránt tanúsított. Ez csak azt bizonyítja, hogy mennyivel többet érhetünk volna el, ha a reakciós mesterkedés nem zavarta volna elvtársainkat, és hogy milyen lehetőségeket hoz majd a külpolitika terén is számunkra a népi demokrácia végső győzelme«.

A magyar-jugoszláv kereskedelmi szerződés megkötése alkalmával a »Szabad Nép«, amelynek Révai volt a főszerkesztője, 1947. január 4-iki számában ezt írta: »Gazdasági jelentőségén kívül, semmivel sem kisebb ennek a szerződésnek a politikai jelentősége. Jugoszlávia kéznnyújtásának elfogadása gazdasági téren, demokráciánk politikai megerősödését is szolgálja. A Szovjet Szövetségen kívül egy más ország részéről sem tapasztalhattunk annyi barátságot, mint éppen Jugoszlávia részéről. A Szovjet Szövetségen kívül Jugoszlávia volt az egyetlen ország, amelynek igen sok oka lett volna reánk haragudni. Csak a bácskai vérengzésekre kell emlékeznünk. Jugoszlávia azonban nem kíván bosszút állni a demokratikus Magyarországon azokért a gaztettekért, amelyeket Horthyék és Bárdossyék követtek el. A jugoszláviai magyarok azonos jogokat élveznek a hor-

vátul, szerbül, szlovénül vagy más anyanyelven beszélő állampolgárokkal. Jugoszlávia a párisi béketárgyalásokon is baráti jobbot nyújtott Magyarországnak. Atilörte a tegnapi győzők és legyőzöttek között fennálló láncokat és, a teljes egyenjogúság alapján, elsőként kötött velünk megállapodást az önkéntes lakosságcserére. Mivel magyarázható ez? Azzal, hogy Jugoszlávia demokratikus ország és segíteni kíván a demokratikus Magyarországnak.

Révai »Szabad Népe« például két ízben is írt a »Borbában« 1946. december 14-én megjelent cikkről, amely cikk éles támadást intézett a kisgazda-párt politikája ellen. A magyar kommunisták akkoriban egész fejezeteket idéztek abból a cikkből, és a cikkek valóban komoly és építő jellegű hatása volt, ténymegállapításai ellen pedig a kisgazdapártiak mit sem tudtak felhozni.

Jugoszlávia volt az első állam, amely 1947 végén, törzségi és kölcsönös segélynyújtási szerződést kötött Magyarországgal. Révai akkoriban nem győzte eléggé magasztalni ennek a szerződésnek a jelentőségét és igen hálás volt Jugoszlávia népeinek »hogy az újvidéki és szablayi gyilkosokat nem azonosította a magyar néppel.«

Mindezek a dolgok igen jól ismertek a magyar kommunisták és a magyar nép előtt és ez senki előtt sem »titok«. Révai azonban, aki arra törekszik, hogy feltárja a magyar kommunisták sikereinek és győzelmének a »titkát«, mindezek felett átsiklik Révai, aki arra törekszik, hogy könyve történelmi forrásmunka legyen, egyszerűen kihagyja mindazt, amit valaha Jugoszláviáról mondott és írt, valamint azt a segítséget, amit valaha Jugoszlávia nyújtott a demokratikus Magyarországnak. Rákositól és Farkastól eltérően, Révai könyvében egyáltalán nem jelentette meg azokat a cikkeket és beszédeket, amelyekben Jugoszláviáról említést tesz, úgy hogy a most megjelentetett írásain nem eszközölt változtatásokat, amint azt Rákosi és Farkas tették. Ez valóban dicséretes! A könyvről szóló beszámolójában Losonci ezt a következetességet siet a következőképp jellemezni: »Révai József elvtárs az ebben a könyvben nyújtott cikkeket és beszédeket változatlan szövegükben nyújtja (a kiemelés Losoncitól ered — V. T. megjegyzése). Cikkei és beszédei ebben a könyvben úgy jelennek meg, amint őket annakidején leírta vagy elmondta. Ez nagy dolog, ha tekintetbe vesszük, hogy a beszédek és cikkek a legnagyobb jelentőséggel bírnak, mert a »legérzékenyebb« dolgokat taglalják, és ma, amikor gyűjteményesen jelennek meg, nem kell őket sem átfésülni, sem retusálni. Ebben a körülményben nemcsak Révai nagy képességét, közírói és szónoki tehetségét kell meglátnunk, hanem Partihk alaposágát, készségét és távolbalátását is...« (»Szabad Népe«, 1949. V. 29). Az ilyen kritika valóban nem érdemel kommentárt.

Annak ellenére, hogy Révai könyvéből kihagyta mindazon cikkeket és beszédeket, amelyekben azelőtt Jugoszláviáról megemlékezett (nehogy »változtatni« kelljen rajtuk), mégis úgy döntött, hogy ebben a magyar történelemnek nyújtott »grandiózus marxista« hozzájárulásában, megemlékezik Jugoszláviáról. Ezért besorolta könyvébe a Tájékoztató Iroda határozata óta elhangzott minden beszédét és írását, amelyekben végre alkalma nyílt, hogy megcsillogtassa publicisztikai és szónoki képességét. És mert könyvében ezek a cikkek vannak túlsúlyban, ezért úgy tűnik, hogy 1948. júniusa óta Jugoszlávia főtényezőjévé vált ebben a »magyar történelem számára készült nyersanyagban.«

Hová vezet ez és mi volt a magyar tájékoztatóirodások célja ezeknek a könyveknek a kiadásával? Nem kétséges, hogy egyik főcéljuk az volt, hogy a magyar népben heves sovinizmust és nemzeti gyűlöletet ébresszenek Jugoszlávia népei ellen. Ezzel kapcsolatban nem érdektelen az a tény, hogy 1946. január 5-én éppen Révai József írta a következőket a »Szabad Népeben«: »Ami pedig a jugoszláv-magyar viszonyt illeti, a két szomszédos nép barátságát a magyar sovinizmuson kívül semmi más meg nem zavarhatja.« Ma pedig éppen Révai az, aki Rákosival és Farkassal együttesen, meggátolja a népeink és a magyar nép között kialakuló barátságot és végsőkéig kiélezett sovinizmust akar ébreszteni a magyar népben. A Tájékoztató Iroda szülte ellenforradalmi határozat lehetővé tette, hogy ezek a felelős magyar tényezők, egyébként aljas eljárásuk mellett, ilyen nyomorúságos hamisítványokkal is táplálják a magyar sovinizmust és gyűlöletet szítsanak Jugoszlávia népei ellen. Már pedig tudjuk, hogy ez a sovinizmus óriási károkat okozott és mérhetetlen áldozatokat kívánt, mind a magyar, mind a szomszéd népektől.

V. Teszlics

S Z E M L E

FOKOZZAK VAJDASÁGBAN A KÖNYVTÁRI, MÚZEUMI ÉS LEVÉLTÁRI MUNKÁT

Szremszki Karlovcin folyt le a vajdasági városi könyvtárosok, múzeumőrök és levéltárosok kétnapos értekezlete. A jelentések, valamint az elhangzott vita képet adtak a legfontosabb problémákról a könyvtárak és múzeumi munka körül, egyben azonban az eredményeket is bemutatták, amelyeket ezen a téren elértünk. Különösen ki kell emelni a levéltári kutatások eredményeit, ennek a levéltári munkának fontos történelmi-dokumentáris szerepe van.

Tekintettel a szétágazó könyvtári és múzeumi tevékenységre és azok fokozódó szerepére a népművelésben, első sorban a szak-kaderek eszmei nevelésének s vele párhuzamosan, szakmai kiképzésének kérdése szerepelt napirenden. Az ideológiai nevelés súlypontja az individuális munkán lesz, az időről-időre megtartott összejövetelek színvonalát pedig vitával emelik.

A mostani tanácskozáson hangsúlyozták, hogy városaink könyvtárai, kulturális-népnevelő szerepükön felül, egyre több lehetőséget nyújtanak tudományos kutatásra is. Ez elsősorban az újvidéki, szabadkai, zrenyanini, verseci és pancsovai könyvtárakra vonatkozik, azonban más városok könyvtárai is mutatnak eredményeket ezen a téren (Zomborban, Zentán, Kikindán és Mitrovicán).

A Matica Szrpszka könyvtára jelentős kultúrintézménnyé nőtte ki magát és legnagyobb kultúrközpontjaink tudományos munkásai felkeresik, tanulmányozásra, adatgyűjtésre. A könyvtár mintegy 200.000 kötettel s néhány magyértékű ritkasággal rendelkezik.

A múzeumi kutatómunkával kapcsolatban azt a határozatot hozták, hogy szükség van kollektív szakmai tökéletesítésére és a tapasztalatok ki-

cserélésére a terepen. Úgy határozták, hogy 15 napos etnográfiai tanfolyamot rendeznek, amely valamennyire gyakorlóiskola lesz a terepmunkásoknak. Azt is elhatározták, hogy múzeumi-történelmi bulletint adnak ki, amely vajdasági kérdéseket tárgyal, valamint hogy szoros, termékeny együttműködést teremtenek a műemlékek országos intézetével.

A könyvtári problémákkal kapcsolatban úgy döntöttek, hogy széleskörű akció indul a könyvtárak és általában a könyv népszerűsítésére. Ebből a célból a könyvtárosok munkaközösségekbe tömörülnek és előadásokat tartanak. Ezenkívül könyvvásárokat is rendeznek falvakban és a városi körzetekben. A falusi könyvtárak tekintetében úgy döntöttek, hogy azoknak hathatósabb segítséget kell nyújtani.

MEGNYILT A SZARAJEVÓI EGYETEM

Ötéves tervünk hatalmas kultúrprogramot is megvalósít, ennek egyik fejezete új egyetemek megnyitása. Szarajevóban már 1946. év óta évről évre nyílik egy-egy egyetemi fakultás. Elsőnek az orvosi fakultás megnyitására került sor; ezt követte 1947-ben a mezőgazdasági-erdésszi fakultásé, majd tavaly a jogi fakultásé. Az idén a technikai fakultás megnyitásával a szarajevói egyetem elnyerte teljes szervezeti egységét s megkezdte önálló életét. A szarajevói egyetem Jugoszlávia ötödik teljes egyeteme.

HARMINCÉVES A LYUBLJANAI EGYETEM

Novemberben volt harminc éve, hogy a szlovén fővárosban, Lyubljánában megkezdte működését az első szlovén egyetem. 1919-ben öt fakultáson megindult a teljes oktatás, az orvosi fakultásnak akkor még csak négy szemesztere volt.

A népek nagy börtönében, az osztrák császárságban élő szlovén nép már 1848-ban megkezdte harcát az egyetemért. Vágya azonban nem teljesülhetett: a fekete-sárga osztrák »birodalmi« sovinizmus nem ismerte el soha a szlovének népi jogait és úgy gondolta, hogyha vezető, feudális és burzsoá rétegeit elnémetesíti, magát a népet könnyű lesz szolgáltságban tartani. Ezért kellett a szlovén ifjúságnak német egyetemeken tanulni, ezért nem kaphatott saját egyetemet az osztrák birodalomban a szlovén népről.

A megalakult szlovén egyetemnek azonban a kapitalista Jugoszláviában nem volt könnyű helyzete. Az »integrális jugoszlávság« szerepében jelentkező új ellenség eszmei vonalon, az egyesült nagyszerb, horvát és szlovén nagytőke képviselőjeként Beogradban uralkodó kormányok pedig anyagi vonalon harcoltak az egyetem ellen, hol ezt, hol azt a fakultást építették le és voltak évek, amikor az egész egyetem léte veszélyben forgott. Sokszor csak az egyetem tanárainak, docenseinek szívós kitartása és a szlovén ifjúság áldozatkészsége mentette meg ezt az intézményt, — ezek figyelmeztették az öntudatos szlovén közvéleményt, mit jelentene az egyetem elvészése.

1931 után megváltozott a helyzet. A szlovén nép vezetése fokozatosan a Kommunista Párt kezébe került, a faszizmus elleni ellenállás megerősödött és széleskörű offenzíva indult a népszabadságért és a demokráciáért. Az egyetem a haladó eszméknek lett tüzhelye és innen nőtt ki a szlovén népi értelmiség. A haladó diákmozgalom egyre erőteljesebb szervezetei jelentek — a mozgalom egyenesen forradalmi akciókkal kikényszerítette a beográdi kormánytól az új egyetemi épületet és az egyetemi könyvtárt. A szlovén értelmiség pedig — éppen az egyetem körül csoportosuló fiatalok hatása alatt — felismerte, hogy a nemzeti kérdés Jugoszláviában csak valamennyi nép szuverenitásának és egyenjogúságának elismerése alapján oldható meg. Azzal is tisztába jött, hogy a reakciós uralkodóréteg kezéből ki kell csavarni a hatalmat s hogy ezt a harcot csak a dolgozó nép, élcsapata a munkásság és annak Pártja vívhatja meg eredményesen. Ezért

a szlovén értelmiség egyre több tagja hagyta ott a viszonylagosan kevésbé haladó irányzatokat és csatlakozott a Párthoz. Így született meg az a lelki alap, amely aztán a háború és megszállás évej alatt az értelmiségiek nagy tömegeit is a felszabadító mozgalomba vitte, a munkásság és parasztság oldalára, akik a Párt vezetése alatt harcot kezdtek a megszállók és belöldi csatlósáik ellen.

Azóta a lyublyanai egyetem Tito Jugoszláviájában hatalmas eredményeket ért el s éppen úgy mint hazánk többi egyeteme, a szocialista országépítés erős káderképző várává lett.

AMERIKAI FILMEK A SZOVJET SZÖVETSÉGBEN

Az amerikai film-újságok híradása szerint Eric Johnson, az amerikai film-társaságok képviselője — aki huzamosabb ideig a Szovjet Szövetségben tartózkodott üzleti körúton — közölte 24 amerikai film lekötését, amelyeket a Szovjetunió filmszínházaiban vetítenek majd. Johnson a filmek eladásánál kikötötte, »hogy semmilyen körülmények között nem szabad eszmei változtatást eszközölni az eladott filmekben. A Szovjet Szövetségben színrekerülő amerikai filmek a következők: »Rejtett tőr«, »A világ vége«, »Szellem a rózsában«, »Mindig szerettem magát«, »A fekete hattyú«, »Alibaba és a 40 rabló«, »Anna és a száimi király«, »A dzsungel éneke«. »Dalolva könnyebben segíts embertársadon«, »A Sierra kincse«, »Nyugati egység«, »Madelaine utca 13«, »A sápadarcúak«, »Madame Curie«, »Johnson meséi«, »En és a lázadás«, »Indulás nyugatra«, »Mark Twain élményei«, »A farmer leánya«, »Magam útján«, »Új hit«, »Kék rapszódia«, »Rendezett állam« és »A reszkető románsz».

IDEGEN FILMEK OLASZ- ORSZÁGBAN

Az olasz filmszezón első szakaszában, tehát 1948. október és 1949. februárja között összesen 302 filmet mutattak be Olaszországban. Ezek közül 244 amerikai, 33 olasz, 15 angol, 9 francia és 1 orosz film volt. Átlagban a filmszínházakban 8.1 napon át amerikai, 7.3 napon át olasz és 6.8 napon át angol filmek kerültek színre.

**»JENI KADIN« A JUGOSZLÁVIAI
TÖRÖK KISEBBSÉG ASSZONYAI-
NAK LAPJA**

Az AFZs makedóniai főbizottságának kiadásában megjelent a »Jeni Kadin«, a török kisebbség asszonyainak folyóirata. A lap harmadik számának vezércikke November 29-ikéről a Köztársaság napjáról beszél és kiemeli, a török kisebbségi asszonyok eszmei-politikai nevelésének szükségességét. A szocialista munkaverseny nagy eredményeiről is beszámol a »Jeni Kadin« s különösen nagy teret szentel az írástudatlanság ellen indított küzdelem sikereinek a török nők körében.

**»A MAGUNK FÖLDJÉN« CIMŰ
JUGOSZLÁV FILM NAGY SIKERE
PÁRISBAN**

Párisban a napokban bemutatásra került »A magunk földjén« című szlovén film. Az előadást a párisi jugoszláv információs iroda rendezte és azon mintegy hatszázan vettek részt, franciák és Párisban élő jugoszlávok. A művészi színvonalú film mély nyomot hagyott a nézőkben és pompásan megcsillogtatta a fiatal jugoszláv filmművészet magas művészi értékeit éppen úgy, mint a hibátlan technikai kiállítást.

**MEGNYILT A JUGOSZLÁVIAI RO-
MÁNOK NÉPRAJZI KIÁLLITASA**

A verseci városi múzeum igazgatósága a román kulturális-közművelődési egyesülettel együttműködve Vojvodinci faluban — amelynek lakói többségben románok — megnyitotta a román kisebbség néprajzi kiállítását. A kiállításon a helybeli lakosság népviseleti tárgyain kívül a könyvtárbeli románlakosságú falvak Kustily, Sztrazsa, Oresac és Grebenac népviselete is szerepel.

**A FRANCIA NÉP KEGYELETTEL
ŐRZI AZ ELLENÁLLÁSI MOZGA-
LOM HŐSEINEK EMLÉKÉT**

A francia értelmiségiek nemzeti szövetsége október végén emlékülést tartott Párisban, amelyen megemlékeztek a szövetség elesett tagjairól, akik a fasiszta támadók elleni harcban, mint az ellenállási mozgalom résztvevői életüket veszítették. Az emlékünnepek keretében több haladó francia író adott méltatást és színvonalas zenei műsor is volt. Egy másik, hasonló emlékünnepegy Montreux városában folyt le, ahol a négy francia forradalom emléktárgyait őrzik a város múzeumban. Ezúttal megnyílt a múzeum új része, amelyet teljesen az ellenállási mozgalom emlékeinek szenteltek. A múzeum az elesett hősök emlékeit, életének mozzanatait őrzik azonkívül, röpcédulákat, illegális sajtótermékeket és fényképeket a francia ellenállás napjaiból.

CHOPIN EMLÉKKIÁLLÍTÁS

A párisi Nemzeti Könyvtárban nemrég Chopin-kiállítást rendeztek a nagy lengyel zeneszerző halála százéves évfordulójának emlékünnepegei keretében. A kiállítás célja volt, feltárni és érzékeltetni Chopin életmozzanatait. Sok eredeti kiadvány, baráti levél, partitúra-kézirat foglalt helyet a kiállítás anyagában, így a »Búcsúke ringő«, a »Második ballada« és a »Tarrantella« Chopin által lejegyzett hangjegyei stb. Bemutattak egy korabeli művészi szalont, Chopin körül ott látjuk szülei arcképét, George Sand, Gutmann és a nagy művész többi barátjának portréját. Jellemző egy Chopin által írt sajátkezü feljegyzés, amelyen ez áll: »... Megfojt majd e föld, könyörgök, boncolják fel testemet, nehogy élve temessenek el«.

HID

KÖNYVEK

ÚJABB KIADVÁNYOK

JUGOSZLÁVIAI MAGYAR ÍRÓK:

1. *Csépe Imre*: »Üzen a föld« (versek)
2. *Gajdos Tibor*: »Tűz a hegyek között« (regény)
3. *Lafák István*: Elbeszélések
4. *Lőrinc Péter*: »Nemzet születik« (Macedoniai riportok)
5. *Thurzó Lajos*: Versek

Sajtó alatt:

1. *Debreceni József*: Versek

A MARXIZMUS-LENINIZMUS KÖNYVEI:

1. *Lenin*: Állam és forradalom
2. *Lenin*: A marxizmus három forrása és három alkotórésze
3. *Lenin*: Marx Károly és Engels Frigyes

A JKP. VEZETŐINEK MŰVEI:

1. *Joszip Broz-Tito*: Az új Jugoszlávia építése — első könyv
2. *Borisz Kidrics*: A JSZNK gazdasági problémái

POLITIKAI KISKÖNYVTÁR:

1. *Joszip Broz Tito*: Beszámoló a JNF III Kongresszusán
2. *Mósa Pijáde*: A JKP 30-ik évfordulója
3. A JNF Programnyilatkozata és Statútuma
4. *Móma Markovics*: A falu párt-alszervezeteinek működése és feladata

TERVGAZDASÁGUNK ÚTJÁN:

1. *Edvard Kardely*: Falupolitikánk feladatai
2. *Szvetozár Vukmánovics*: A gazdasági vállalatok pártszervezeteinek működése
3. *Borisz Kidrics*: Gazdasági politikánk időszerű kérdései
4. *Vlajkó Begovics*: Mezőgazdaságunk szocialista újjászervezése

JUGOSZLÁV ÍRÓK:

1. *I. Cankár*: »Jernej szolgálgejny és az ő igazsága«
2. *Ivo Andrics*: Nyuszi

Sajtó alatt:

1. *Jován Popovics*: »Igaz legendák« (Elbeszélések)

VILÁGIRODALOM:

1. *N. Osztrovszki*: »Az acélt megedzik«
2. *Maxim Gorkij*: »Anyak«

KORUNK KÉRDÉSEI:

1. *Bogdan Sztvojszavlyevics*: Kína földje és népe
2. *Vladimir Dedijer*: Kína forradalma
3. *Kocsa Popovics*: Jugoszlávia Népfelszabadító háborújának helyes értékeléséért
4. *Borisz Zihertl*: Kommunizmus és a háza
5. *Rodolyub Csolákovics*: A jobboldali szocialisták áruló politikája a II. világháború után

HID

KÖNYVEK

Sajtó alatt:

1. *Milentije Popovics*: A szocialista országok gazdasági kapcsolatai
2. *Edvard Kardely*: A népi demokrácia lényege

SZAKSZERVEZETI KÖNYVTAR:

1. *Misa Pavicsevics*: Harc a Szakszervezeti Világszövetség megőrzéséért

»A FÖLD NÉPE« KÖNYVEI:

1. Sertéstenyésztés
2. *Liszenkó*: A biológiai tudomány állásáról
3. A termelő parasztszövetkezetek alapszabálymintái
4. A termelő parasztszövetkezetek munkaszervezésének kézikönyve
5. A földműves szövetkezetekről szóló alaptörvény

ÉLET ÉS TUDOMÁNY:

1. *Voroncov—Velyaminov*: Mit mesél a fényugár?
2. *Kunickij*: A nappalok és az éjszakák keletkezése
3. *Valygar*: Hogyan magyarázza a tudomány a természeti jelenségeket
4. *Panta Tutundzsics*: A réz szerepe az ókori és az új kultúrában
5. *Kirchensteins*: Mit kell tudni a teljes értékű élelemről?

Sajtó alatt:

1. *Viseleskij*: A háziállatok ragályos betegségei

GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGI KÖNYVEK:

1. *Ilyin—Szegál*: »Hogyan vált az ember óriássá«

Sajtó alatt:

1. *Brankó Csopics*: »Napsugaras köztársaság«
2. *Nagy István*: »Réz Mihályék kóstolója«
3. *Valentin Katajev*: »Az ezred fia«
4. Orosz népmesék

SZÍNPADUNK:

1. *Móricz Zsigmond*: »Sári bíró«
2. *Rappaport*: A színjátszás ábécéje
3. *Leonid Rachmanov*: »Viharos alkonyat«
4. *Weigand József*: »Kéz a kézben«
5. *Potemkin*: »A fiunk«
Bulyan—Pantelics: »Elégedetlenek«
6. *Rasa Plaovics*: »Víz a hegyekről«

A felsorolt könyvek és kiadványok megrendelhetők a »Budutynoszt« könyvkereskedésben Noviszádon (Staljinova 14), a »Napredák«-nál Szabadkán és a »Narodna knjizara«-ban Pancsevön. Megvásárolhatók az említett könyvkereskedésekben és azok fióküzleteiben.